Сабрана дела
Змаја Јована Јовановића

X

Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

ПРОЗА

БЕОГРАД
Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.
12. Кнез Михаилова 12
1934

Сабрана дела

Јована Јовановића Змаја

на дигитални свет донео

Золтан Чала
zcsala@pm.me

ПРИРЕДИО
ЈАША М. ПРОДАНОВИЋ

X

I

Свети Сава и дете

Путујући свети Сава дође у село, где људи нису знали за Бога. Прво уђе у једну кућу, где су и отац и мати горко плакали, јер им је јединче од својих седам година лежало болно, преболно на слами; није могло ни рукама ни ногама макнути.

Св. Сава упита родитеље: »Верујете ли ви у Бога?«

Ови га отпиташе: »А ко је тај Бог?«

То је онај што држи цео свет на своме длану, па може гладне нахранити, тужне развеселити, болеснима здравље повратити.

Зачуђени родитељи не знадоше шта на то да прослове.

Али у тај мах скочи дете са сламе, притрчи ка светитељу, пољуби га у руку говорећи: »Ја верујем у Бога«.

»Зато ти је и помогао« — прихвати св. Сава.

Још тога дана признало је цело то село Бога свемоћнога, и сви сељаци постадоше најпобожнији Хришћани. А св. Сава је то село назвао Богојевцима, и најрадије је у њега свраћао кад год је тим крајем путовао.

Свети Сава и врба

Путовао св. Сава својим вилаетом, па се уморан спусти под једну врбу да га санак одмори. Врба одмах пригну своје гране да му начини боља хлада. А један славуј запева: Сави боље, Сави боље!

Врба пригну гране још наниже.

Сад сви славуји, који се десише у околини, загласише: Сави! Сави!

Врба одговори: не могу већма, ево ми гране већ до земље допиру.

Али славуји су непрестано, док је год светитељ спавао, певали: Сави! Сави!

Кад се светитељ одморио, захвалним је погледом погледао на врбу, устао је и отишао.

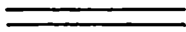
Врба је остала жалосна врба, жалећи за гостом својим. И све врбе које су њена порекла држе и данданас гране спуштене за спомен да се под њиховом прамајком одмарао св. Сава.

Ружа

Моја тетка Мика причала је, да су у прастара времена све руже биле беле. Једној такој ружи, која се у врту расцветала, приступи младо девојче пак је упита: »Смем ли те узабрати?«

Ружа климну својим цветом, као да је ветрић пирнуо, а девојчету се учини као да јој рече: »Смеш«. Принесе руку да је узабере, али јој сузе удариште на очи, јер је убола руку на трн и крв јој поче капати из прста.

Ружа, која донде није ни знала да има трња, порумени од стида. Како је онда порумениле, тако је и остала. И од тога доба има све више румених ружа.

II

Невиност

Он који једини може прикупити око себе све претставнике и претставнице онога што је дика и понос земаљског шара и свију других светова бескрајне васионе, Он их је једноч и прикупио циглим благим мигом својим. Прикупио их је да их угоз-

бом својом награди, а и сам да се гостима таквима наслади.

Дочек је био у најзлатнијој дворани Његовој, коју је за тај састанак нарочито створио.

Сви позвани стајаху у пристојној даљини од Њега; а Он их је редом призивао да Му се приближе, да са сваким и са сваком реч две прозбори.

Тако му на позив приступаху: Милошта, Вера, Нада, Самопрегор, Образ, Утеха, Лепота, Слога и други, многи други, редом случајним.

Дође ред на Невиност; Он призива и њу.

Али нико не прилази...

Он. Невиност зовем. Зар није ту?

Сви се гости узрујаше; многи и задрхташе.

Анђео један похита полетним кораком куту где је Невиност стајала, ухвати је за руку и приведе је к Њему.

Он. Зар ти, ћерко, мила моја Невиности, ниси чула позив мој!

Невиност побледе у лицу и паде на колена. Прошапута нешто што се једва чуло. Прошапута: Опрости, опрости ми, Оче! Ја — нисам — знала — да сам — Невиност.

Он ју пољуби у чело. И пољуб Његов поврати пређашњи цвет лицу њезину.

Селумила

Један пријатељ, који је знао да уређујем — али да још нисам завршио први низ мојих »Прозаида«, причао ми је језгро овога што ћу сад да напишем.

Где је било? — Било је у селу Н.

Ко је главно лице? — Млађано, безбрижно весело девојче. Имена јој не знамо, или нећемо да знамо, — али је била целоме селу мила, зато је назовимо Селумила.

А има ли кога свога? Како да нема, кад има и оца и мајку. Оца, простога сељака, колара, који је већ много добрих кола направио, а многа стара кола поправио, али је своју ћерку оставио да сама мати њоме рукује. Има и матер, пуначку, доброћудну сељакињу, која је своју ћерку знала само љубити и мазити је.

Па шта се, даклем, десило? — Село Н. остало је на оном месту где је и било, а Селумиле нестаде једнога дана из села.

Нестаде је оцу. Нестаде је мајци.

Нико не може ни да помисли, да је Селумили неко какву пакост учинио, да ју је пушком убио, да ју је у поток гурнуо, да ју ухватио па Јеврејима продао, — не, таких зликоваца и нема у њихову селу, али

опет зато Селумила се не нађе; нема је, пак је нема.

»А да није сама себи живот скратила?!« — рече једна баба. Али то нико није хтео ни да чује. Та она је тако волела живот, волела је младост своју, волела је све што је око ње, волела би и саме непријатеље — да их је имала.

Отац и мати кретоше се на пут да је траже. Тражаху је и овде и онде, па дођоше у оближњу варош — велику варош.

»Зна ли ко шта казати о нашој ћерци; Је ли је ко видео или бар гласа чуо о њој?«

— Нико не зна; никога се не тиче; нико се не одзива.

Али ипак се нађе један познаник, родом из села њихова, који сада живи у вароши, живи од метле своје, која чисти блато са блатњавих варошких улица. Он приступи њима, рукова се с њима и рече им где ће наћи своју ћерку:

Ево, баш овде у овој гостионици што је зову »Код златног лава«, ту ћете наћи вашу ћерку сваком вече, — али не пре девет сати.«

Отац и мати чекају девет сати.

Девет избија, а они уђоше у гостионицу »Код златног лава«, платише и неку улазницу, седоше и на клупу, где им неко рече:

да је то њихово место. Али ту нису били сами; ту је било још пуно господе, официра, разног варошког света.

Свирају Цигани, — шта ли су.

Подиже се нека поњава, чаршавина — шта ли је.

Истрчаше неке живе лутке, — шта ли су. Сјајно им одело; — има и сребра на свили и злата на кадиви. Сукње као да им је неко потсекао, јако потсекао, можда у намери да од једне направи две. Те су живе лутке ударале у таламбасе, вртеле се на једној нози, док другу ногу пружају што даље од себе, као да покажу да је не требају, јер је за тако кратку сукњу довољна и једна нога. Кад мало застану, оне се клањају на све стране, и као да нешто скидају са усана својих и то бацају свима, нарочито официрима. А они доле пљескају дланом о длан, — е баш се види да им се допада.

Ту, међу тим веселим играчицама била је и Селумила. И она је већ умела све да ради што су и друге радиле.

А шта рече њен отац кад је виде и познаде? — Не рече ништа, — грло му се стегло — ударише му сузе на очи. Волео би да је могао у земљу пропасти.

А шта рече њена мати кад је виде и познаде? — Пуначка, доброћудна жена била је пуна радости и поноса, она кликну доста гласно:

— Слатко дете моје! Благо си га мајци, кад си тако красна и виђена!

Сова

Људи обично презиру сове, као симбол мрачњаштва. Неки их презиру, а неки их жале. Ја сам их само жалио.

Како је то било да је једна сова дознала за ово моје расположење према њеном роду, то вам не знам казати. Али једног дана, кад сам кроз шуму гацао, хукну та сова из свога скровишта и запита ме: »Да ниси ти онај што ме жалиш?«

Кад сам јој признао да сам и ја један од оних, и насмејао се жалећи је што ме у по дана не види, сова ме позва да ноћас око поноћи опет на то исто место дођем. — »Месечине, вели, ноћас нема, пак ћемо се разговарати очи у очи«.

И ја око поноћи дођох на рочиште.

»Видиш ли ме?« запита сова. »Ево ту сам на грани, три корака далеко од тебе. — Видиш ли ме?«

Усиљавао сам се да је уочим, али помрчина не даде, — и ја морадох признати да је не видим.

»А ја тебе видим«, — продужи она, — »видим како десном руком треш очи. Видим ти кукаст штап испод левог пазуха. Могла бих избројити колико дугмета имаш на капуту. — Па зар ти мене, збиља, ни мало не видиш?«

»Ни најмање«.

»Е онда ти морам казати да ја сад тебе жалим, — исто тако као што си ти мене јутрос жалио«.

Ја сам о томе после више пута премишљао; и вредно је да се о томе премишља. Али на растанку са совом не хтедох јој признати да има нешто и право, већ, да је збуним с очију, рекох јој само ово: »Драга сово, ја, истина, у мраку не видим, — али баш кад хоћу да видим, не треба ми ништа друго већ само да запалим свећу. Тако би и ти могла и у пола дана видети, само би морала најпре да угасиш сунце, — а то је мало тежи посао. Збогом«.

Уверен сам да ће сова о томе премишљати, али бојећи се да ми одмах са одговором не доскочи, пожурих се дома.

Јуда

Јуда је издао Христа. Издао га је за тридесет сребрњака. И ми се згрозимо кад тај нитковлук читамо у Светом писму, у Новом завету.

Не знам колико је онда вредео један сребрњак, али зацело да је у оно доба било хиљадама људи који су лако томе среброљупцу могли дати сваки и по четрдесет сребрњака да не оцрни сасвим своју мрку душу.

Но боље што је овако било. Христос би страдао и без Јуде, — зато се и родио да мученички сврши. А да је друкче било, ми бисмо сад чврсто веровали да међу апостолима не може бити издајица.

Код самртника

Насред зида икона.

Пред иконом гори свећа воштаница.

Мало ниже на столу лежи покојник, — прекрстио руке као да се Богу моли.

Пламен воштанице не сија на њега управо, већ се светлост тек са иконе одбија и пада му на лице, које као да је од истог воска као и воштаница.

Ја сам дошао по дужности општинског лекара да видим је ли заиста мртав.

Јесте, — не може бити мртвији.

Задржах се још минут-два. Гледам ону светлост, што је икона шаље на мирно му лице.

Не знам ко је био, ни шта је био. Не знам је ли веровао што катихизис учи, или можда није никад ни завирио у њега. То не могу да прочитам са црта његовог лица ни спрама светлости иконски благе.

Загледао сам се у светлост што се са иконе одбија на њ. — Ако је веровао, та га светлост благосиља; а ако није веровао, — она му прашта.

А зар би и могла светлост друкчије чинити!

На самртном часу

На алтану своје нове двокатнице стајао је зеленаш Н. са једним великим господином, који му је дошао у походе. Овом каматнику тешко је излазио новац из шпага, али сад се десило да му је десетак испао и пао доле на улицу. Мало затим прође улицом сиромашни бозација Сотир. Он опази десетак и подигне га. Он је хтео да врати

новац ономе чији је, али кога је год запитао, рекао је да није ништа изгубио, већ нека он то себи задржи, то му је његова срећа дала. — Каматник је то одозго гледао; дошло му је да викне: »Амо тај десетак! мој је!«, — али га је стид било од свога високог госта да узима натраг новац тако мален од таког сиромашка. Прећутао је, али како му је било, то он зна.

Било па прошло.

Сотир онај десетак метну на малу лутрију, и чисто се уплаши кад доби 2—3 стотине форината. Ретко доносе срећу новци који се тако олако добију, али сад се баш тако десило. И Сотир и његова жена били су вредни и штедљиви, а троје добре деце већ су им били од помоћи. Он сад отвори малу трговину; друге године отвори много већу; а пете године већ је био имућан, богат човек. Што богат — то још није много; али ко га је год познавао, био је уверен да је Сотир срећан у сваком погледу, срећан до пуна задовољства, — да се над породицом његовом вије благослов Божји. А и он је сам признавао, да се не би мењао ни с ким на свету.

Знао је то и зеленаш Н. Али он се није радовао ничијој срећи, па ни овој, — сад је још већма жалио за својим десетаком, у ко-

ме, мишљаше, да је лежала нека чудотворна моћ.

Али Н. је био здрављем оронуо, сваки дан све немоћнији. Паде већ и у постељу, и видело се да се из ње неће више ни дићи. Приближише му се већ и последњи часи. У бунилу му се привиђале свакојаке сновети и авети, које за часак сасвим ишчезну, само им остане мршава рука и прст којим му прете.

Кад му већ и свећу утиснуше у руке, у његовом бунилу као да се нека магла разведри, и он као да виде пред собом арханђела Михаила са теразијама у руци. Арханђео рече: «Прво ћемо мерити грехе...« и лева шоља теразија побегну доле, као да је неко из пакла вуче.

»Много, веома много!« уздахну Михаило.

— »Али дај сад добра дела, дај заслуге које си пред Богом стекао!«

Несрећник се мислио и ћутао.

»Зар се не сећаш ни једног доброг дела свог? Зар баш немаш ни....«

»Ох, имам, имам!« повика самртник. Ја сам усрећио Сотира бозацију«.

То су му биле последње речи, којима је хтео да превари и себе и Бога.

Божја порука

Погодио се Бог са ђаволом да поделе време: дани да остану Божји, а ноћи да добије ђаво.

Ђаво се томе радовао, али људи кад то чуше, јако се уплашише и узнемирише. Послаше Богу једног голуба да га пита: шта сад да раде, да им ђаво не нахуди..... Голуб се брзо врати са овом поруком од Бога: »К о х о ћ е д а с е с а ч у в а о д ђ а в о л а, н е к а н о ћ у с п а в а !«

Неспевана песма

Шта и шта човек не запамти, а шта и шта не заборави кад се приближује седамдесетој години!

Запамтио сам како сам једаред у младости својој био необично весео; али зашто — то сам заборавио, можда ни онда нисам знао!

Вино се није штедело; али ја сам већ и пре прве капи био веселији него икада у животу.....

Сећам се и шта је други дан било. Други дан седох за писаћи сто, на коме је био табак хартије, а на њему само наслов пе-

сме коју сам јуче ујутру засновао, али је почети нисам могао — толико ми се почетака наметало. Наслов је гласио: »Поздрав целом свету«.

Хтедох да напишем што јуче ујутру не написах — али не иде. На празној хартији искрсавају нека велика, прозрачна слова, — и ја у место да пишем, морам то да читам. Слова веле: Јуче је био дан за то. А сад тешко да ће бити икада.

И заиста, ту песму никад не написах.

Сад ми је жао што је не написах — не да је штампам, већ да је сад, овако болан, прочитам, да ми се »мудрост« насмеје »лудости«, да ми се старост насмеје младости.

Па ипак бих волео кад би ту ненаписану песму, кад умрем, заједно са мном спалили!

У кругу Божјем

Пребледеше анђели на небу, у рају. Крила им задрхташе. Шапатом се питају:

Шта то би? На што се Господ Бог тако разгневио? — Та овога часа није се ништа десило, само је стигла пред Њега молитва једног невиног детета, што он увек најрадије прима.

Серафими су ћутали; они су знали шта је Богу немило.

Оно дете на земљи молило Му се, — али не својим матерњим, већ туђим језиком. — Тако су га научили у школи.

Један серафим ипак примети: »Бог такве молитве никад не прима, и кад стижу до Њега, Он одврати Свога лица од њих. Та зар је Он зато дао сваком свој мили матерњи језик, да Му молитве шаљу туђим рухом одевене«.

Усуди се светитељ Илија па запита: »Господе Саваоте, хоћу ли да ударим громом у ту школу?«

»Не«, одговори Бог, друга, спорија, али осетнија казна спремљена је за њу, она ће се сама поткопати и срушити.

Две душе

Два су човека у једном истом тренутку издахнула, или, што се вели, умрла.

Душе њихове једнога истога тренутка узвише се ка божанској висини. Тако душе чине увек, чим осете да их ништа не претеже доле.

Дизале су се у висину, најпре полако, па све брже и брже. У том лету очешаше

се једна о другу, угрлише се једна у другу, спојише се једна с другом, да заједно путују. »Милије ће«, веле, »бити Богу кад нас види овако; а и нама је то приличније, слађе и поносније«.

(А то су били на земљи два женска непријатеља).

У сватовима

Били смо у сватовима.

А где може весеље бујније да избије, него у сватовима! — Сви весели, па не могох ни ја бити тужан. — Ко мисли кварити свечано расположење, нека не иде у друштво!

Кад се песма најживље орила, зачусмо да је у истој кући баш сад издахнуо јединац часне породице, сва утеха и оца и мајке и других сродника. Онде је сад плач и ридање.

Сви се згледнусмо питајући се немо: можемо ли ми продужити своје весеље кад се тако близу нас зацарио јаук и очај.

Само се један међу нама нађе који рече: »А могу ли они плакати и јаукати кад је у близини њиховој све овако срећно и весело!«

Те ме речи пренеразише, а још више кад опазих на уснама неких младића како

се спрема потврда: »Тако је, има право!« — Њима је то изгледало као неки разлог.

Разлог. — Разлог.

Слушао сам ја после у току свог живота доста таквих »разлога«, чујем их и сад све више и више; а те »разлоге« неки јадници, који ништа не мисле, примају за готов новац.

И то је оно што боли, јако боли.

Крокодилске сузе

»Чисто као суза«, вели пословица. Али камо среће да су бар све сузе чисте! Но, — јаој, колико се лажних суза пролије сваки дан! Свако се згрози кад се сети да се и тај адиђар може претварати, да се могу безазлени људи варати, — да се тако може и чистим сузама цена побијати.

Тих се суза и ја грозим, и хватам се за сламку утехе слушајући како прети хемија и бактериологија — једнима прете, а друге теше:

»Почекајте мало, — неће то тако дуго трајати. Нама ће се доносити сузе на анализу и под микроскоп, а ми ћемо знати казати: Ово су сузе чистога бола, сузе дубоке, истинске туге, — а то су сузе лажне,

у њима гамижу бацили претворства и преваре«.

— — — — — — — — — — — —

А шта ће онда бити?

То још неће утолити праве, истинске болове, неће збрисати поштене сузе, — али ће уништити сузе крокодилске и повратиће веру у сузе праве туге и жалости.

А зар то неће бити голема добит?

Један критичар

»Ено песника Н.« рече ми друг са којим сам се шетао на променади.

»Даклем тако изгледа! Ја га још никад нисам видео«.

»Па ипак си толико писао о њему. Сумњаш да он осећа оно што пише«.

«Да, та ми сумња некако годи. Можда зато сумњам, што то годи мени и мојима«.

»А да ли се тиме не грешиш о њега?«

»Не знам. Доста што ти кажем, да га до сада никад нисам видео, — не знам се много ни с онима који га лично познају. Али у реду би и поштено би било да му се приближим, кад већ желим да сумњу своју потврдим. Да видим какво му је лице, какве су му очи, какав нос, — да видим ка-

кав је у радости, какав у тузи, какав је у шали, какав у збиљи, какав је при чаши вина, и т. д. — Па хоћеш ли да ме прикажеш њему?«

»Хоћу«.

И они пођоше брзим корацима. Иду, пак ћуте, — а критичар мало застајкује. Задржава га мисао: »Али ако не нађем у њему оно што ми треба, већ сасвим нешто друго! — Боље ће бити да се вратим дома«.

— — — — — — — — — — — —

Може он и даље писати о унутрашњим осећајима човека кога ни спољашње не познаје.

Пркос

Тешко је пркос искоренити.

Тешко је то и код саме деце, а о људима да и не говорим.

Заспи пркос, притаји се, нестане ли га, — али онда га немојте галванисати, јер је веома танке, прекидљиве смрти.

Да вам нешто приповедим.

У кући где сам неко време живовао било је и једно дете од својих 7—8 година. Црна ока, оштра погледа, бистра ума, не-

разговетна лица, — али пркожџија какав се само замислити може.

Сви смо прионули да га од те болести излечимо. Једни га лечише лесковом машћу, дијетом без ручка и без вечере, затварањем у подрумац, — други опет друкчије. Али сва та средства показаше се недовољна. Онда и ја покушам нешто.

Једнога дана рекох му: »Шта је то с тобом, Стевице, ти сад не пркосиш више?«

Стевица ме погледа с разрогаченим очима.

»Ти си се сасвим променио; не могу да те познам. Твој је посао био да пркосиш, а сад си постао неки млакоња. Баш ти нећу купити бомбона«.

Он не знађаше шта да одговори.

Имао сам и ја неколико помагача, па сви ударише у ту ноту, како је то гадно кад дете промени нарав, пак се и не држи свога старог обичаја.

Стевица долажаше све замишљенији, а ми се мргођасмо све већма на њ.

Једном приликом, кад му мати после вечере рече да данас иде раније спавати, а ми га гуркасмо, дошаптавајући му: »Немој, немој« — он развали уста пак поче викати:

»Знам ја шта ви хоћете. Ви хоћете да ја пркосим; али ја нећу, нећу (crescendo)

нећу, — баш у пркос нећу да пркосим«. Пак пољуби матер у руку и оде спавати.

— — — — — — — — — — — —

Чудноват лек. А да ли је пријатан, то не знам, јер сам други дан морао отпутовати, и никад више не видех Стевице.

Хекторово страдање

Приповедао ми је негда један пријатељ како је страдао Хектор, његово добро и верно псето.

»Ја сам« — вели — »становао читаво лето у једној ниско, кући. Хектор кад је хтео из собе да ишета, није чекао да му ко врата отвори, он је направио себи излаз кроз отворен прозор, јер од прозора до тротоара уличног једва ако је било две педи размака. Ти мали скокови нису му ништа шкодили, већ као да су му још и пријали, јер он је кроз прозор излазио и улазио и онда кад су врата отворена била.

Из тога стана морао сам се иселити и нађем други стан на горњем спрату једне високе куће. Хектору је било добро свугде, он је био задовољан само кад је у мојој близини. Ах, он није имао јасна појма на

каквој се висини сада налази, — и први дан досељења нашег, кад хтеде из собе да изиђе, он опет удари путем прозорским и — шта би? Мој добри и безазлени Хектор стропошта се са ове знатне висине на тврди камени тротоар и скрха »ноге све четири«.

Ово страдање Хекторово слушао сам ја од свога пријатеља више пута. Жалио сам Хектора, пак сам после целу ствар као и заборавио.

Али кад човек остари, онда преврће по прошлости својој, па му се сећање задржи и на многим ситнијим догађајима које је негда видео или о њима чуо.

Тако се и ја сада сетих на страдање Хекторово, и ево већ четврт сата о томе премишљам.

Гле, зар је и самим псима опасно кад из небуха дођу на висину којој обикнути нису.

Лафонтен би из овог догађаја написао читаву фабулу, — и нравоука би му била: Људи, отворите очи добро, мерите опрезно сваки корак свој кад вас доведу на висок положај!«

Најлепша песма

Читате песника који вам је најмилији.

Красота је гледати вас ганутљиве душе, осетљива срца, гледати вас како вам се лица жаре, како вам се груди надимају, како вам се очи заблиставају.

Одушевљење прекипљује, и ви кличете: Може ли бити лепших песама него што су ове!«

Може.

Ви се сад љутите на мене; али ја ипак кажем: Може, може, — само их ви не можете читати. Ваш је песник испевао песме које је испевати м о г а о. Најлепше песме своје ниједан песник није испевао; оне су остале у њему, — одлетеле су са његовом душом.

III

Источна разматрања

1

Змија

»Која ти је вајда«, рече човек змији, »кад људима рану задаш? Та ти знаш какве су следи твог поганог зуба! Ти ме ујеш за пету, а отров твој суне и протече кроз све моје жиле«.

»Мене питаш?!« одговори змија, »зађи у твоје (људско) племе, па питај злобне брбљове и зле опадаче, каква је њихова плата. Они ране најмањи део твог часног имена а то ти сву срећу поткопа. Њихови отровни језици нек се вију по Риму, тебе ће мучити чак у Шаму.«

II

Светлост и љубав

Све је било спочетка пусто и празно, хладан морски понор; живљи (стихије) ствари чамаху у дивљем нереду.

Тад се проли из уста Вечитога задух живота, те раскиде ланце леда, и лепршну топлим материнским крилима као голубица над својим голубићима.

Све се сад маче у мрачној дубини тежећи к рођењу. Ту се појави првенац света: блага, мила светлост.

Гиздава светлост здружила се са матерњом љубављу; они су се винули небу, ту откаше златну плавнину; они се спустише у бездану и испунише је животом; они уздигоше земљу, олтар Божји, засипајући га све новим и новим цвећем; они оживнуше сваки прашак.

И кад су у море и провалије, у зрак и у земљу улили живот, стадоше договарајући

се, и међу собом рекоше: »Дај, створимо човека, слику нашу; створимо га по створу Божјем, који сазда небо и земљу, светлошћу и љубављу!« Ту сместа улети живот у прах, светлост обасја лице човека, а љубав изабра срце његово, да се у њему стани.

Бог је видео и одобрио; јер свуда је текла, све је обгрлила увек моћна светлост. и његова кћи, сама оживљавајућа љубав

* * *

Што се мргодиш ти, беспослени мудраче, што си се забезекнуо гледајући у свет, као да је неки таман хаос? — Хаос је расправљен! већ де се расправи ти! —

Само је у делајућем животу радост људска, само је у светлости и у љубави блаженство Творца.

III
Ружа међу трњем

Неки смеран човек живљаше тешко увређен и ојађен међу својим гониоцима. Једаред се невесео по свом врту шетао очајавајући и двоумећи о путовима промисла. Као закован стаде пред једним ружиним бокором, откуд му дух ружа овако проговори: »Не дајем ли ја живот целом бокору,

који је пехар благодарности пун лепог мириса, и у име свију цветова мирисна жртва Богу? — Пак где ме видиш? Међу трњем! Мене трње не боде: оно ме брани и даје ми сок. То су исто теби твоји непријатељи, па зар твој дух да не буде јачи и сталнији од духа слабачкога цвета?

Оснажен човек раста се са ружом; и његова душа поста пехар благодарности ради – непријатеља.

Старац и баба

(гатка)

Био старац и баба, а имали су ни више ни мање него сто и педесет година. Старац је био бистрији и имао је осамдесет година; но пошто се они никад ни у чему нису раздвојили, то не смемо ни њихове године делити. Те су се године тако једне с другима спојиле, да им је и то било као неко заједничко имање. Елем, сто и педесет година. За једно било би много, а двоје могли би још коју поднети.

Старац је био добар као добар дан, а баба би била још и боља од њега, да је ико на свету могао бити бољи. И тако су били обоје добри, као два добра дана кад би се ујединила.

Никад се они мрко не погледаше, никад опоре речи не прословише, никад једно другоме што не приговорише, и једно другоме угодити било им је слађе него мед медени.

Оду старац и баба у шуму, старац да накупи дрваца, а баба застранила мало берући јагоде. Кад ето ти старцу у сусрет неки косач у дугој црној кабаници, те чим га опази, рече му: »Знам ја, старче, тебе добро, а знам и твоју бабу, — а знам и то како се пазите и једно другом годите. Него, знаш шта, би ли ти мени продао твоју бабу?«

Старац је био доброћудан, увек готов на шалу (зато је ваљда и дочекао осамдесету годину), па мислећи да из овога простог косача не би човек исцедио ни сто пара, одговори: »Бих, што не бих продао своју бабу. Дај сто дуката, па је коси, носи или ради с њом што ти је драго«.

Али косач не зна за шалу. Извади па изброји сто жутих дуката, тутну их старцу у шпаг, рекавши: »Сад је баба моја, сутра ћу доћи по њу«.

Старац дуго није могао да се расвести од чуда, али донде је косач отишао даље, лево у шуму.

Ту је наишао на бабу, па и њој рече, да познаје њу и њенога старца, зна и како

се они пазе и једно за другим гине, него би ли она њему свога старца продала.

Прохтело се и баби да се са чудноватим косачем нашали. Та као да су се договорили заиска и она сто дуката, па ено му старца и тако је, вели, већ давно премишљала да га прода.

Али како се пренерази кад јој косач изброји сто дуката, па их јој баци у корпу међу јагоде, рекавши: Старац је сад мој. Сутра ћу доћи по њега«.

Купац се окрете па оде, а старац и баба потражише се, па се састадоше.

Не смеју једно другом у очи да погледају. — Али шта ваjди ћутати! Боље је са истином на среду, па шта Бог дâ.

»Баба, ја тебе продао«, превали напокон старац преко језика.

»И ја тебе, старче«, дотури баба чисто обрадована, што није сама згрешила.

»Али ти си баба на великој цени. Сто дуката су у моме шпагу. Аратос их било!« то рече старац, само да се не ћути, али дукате не вади, да се њима похвали.

Ћутало се, ћутало, док старац не уздахну: »Купац ће сутра доћи по тебе. Еј, тешко си га мени, што ћу без тебе!«

Баба као да то ни чула није, уздахну још дубље: »Купац ће сутра доћи по тебе. Еј, тешко си га мени, што ћу без тебе!«

Идући кући само им је понекад избило из груди: »Еј луде моје главе!« или: »Па зар ми да се растанемо!«

Док су тако ишли, осети старац да га љута грозница тресе. Осети и баба да је грозница тресе, али једно другом ништа не говоре.

Чим кући стигоше, прекрстише се само, па легоше спавати.

Кад јутро освану, њихова чела горе као жива жеравица. Више бунцају него што разборито говоре. Освестише се мало тек онда кад у собу уђе јучерањи косач.

»Ево ме, ту сам«.

»Па добро нам дошао!« одговорише добroћудни болесници, пола буновно.

»Шта сам купио, то је моје«.

»Ја без моје баке не могу живети«, јадао је старац.

»И нећеш«, одговори мирно косач.

»Зар ћеш ти да нас раставиш« цикну баба очајно.

»Нећу, не дај Боже. Ја ћу да вас склоним на добро место, где нема растанка никад ни довека«.

»А ко си ти?«

»Ја сам смрт«.

* * *

Још тога дана угасио се живот старчев и бабин, као кад једним дахом два кандила угасиш. Одоше на други свет, као под руке ухваћени.

А шта је са дукатима? — Ко их нађе срећни му били; не мора ни знати да га је њима смрт капарисала, та дошла би она по њега, било кад било, и без капаре.

Тетка Мика

(сећање из детињства)

Зова има мекано срце; даклем пуна је осећања, — те рано ујутру, кад се сунце рађа, на њој је суза до сузе, а те сузе изгледају као роса.

Кад се сунце роди, тих суза нестане, кажу да их зова усиса, да је људи не би виделе плачну.

То и још понешто тако испричала ми је тетка Мика, која као да је била створена да болеснике двори и да их разговара.

А ја сам био болестан, — не баш тако јако, али тек болестан, пак су ме стрпали

у постељу. Још тога дана играо сам се лопте у сентомашкој порти, па кад сам се највећма загрејао, ја ти скинем капут; а кад ме је неки ветрић најпријатније расхлађивао, осетим неки бол у крстима, — једва сам могао да устанем са лепе меке травице, на којој сам се одмарао.

Дођох кући, казах шта је, и одмах ме стрпаше у кревет. Покрише ме са два јоргана, — а кад дође тетка Мика, њој се учини да је то мало, па ме покри још и дединим јапунцетом; а после сваке приповетке туткала ми је топле црепове под крстине.

Наравски, да ни теј од зове није смео фалити, што је тетки Мики дало повода да ми приповеда о зови.

Приповедала ми је, шалила се, разговарала ме, само да не заспим. »Јер шта ћеш радити, ако сад заспиш?« говораше она.

И ја нисам заспао, — а и ко би заспао кад тетка Мика говори! Она је хтела да ме одржи при доброј вољи, уверена да је и то болеснику лековито.

Ја се почех тужити да се ужасно знојим.

»Ћути, није то зној!« рече старица са њеним самоњеним осмејком.

»А да шта је?«

»Знаш, то су оне зовине сузе, што изгледају као роса, што их зова у себе упије.«

Морао сам се смејати. А и што не бих, кад нисам више осећао јаких болова! Други дан сам устао сасвим здрав, као од мајке рођен.

Не знам шта ми је помогло: или три покривача, или топли црепови, или теј од зове — или тетка Микина шала.

Просјак

Био сам при последњим часовима једног просјака што је болан лежао у слами на тавану удовице Н. При себи је био, нимало није био помућен његов природно бистар ум, радо је и говорио — рекоше ми да је позван и свештеник да га исповеди и причести, — но свештеника не нађоше дома; док стигне, ко зна, можда ће старац већ и свршити.

Хајде да му ја будем исповедник, — помислим у себи, — кад му већ као лечник помоћи не могу! Из уста самртничких може се покашто чути неко зрнце истине, па да и њему одлане а и нама да пружи корисна мислива.

Започињао сам разговор од разних крајева.

Повео сам говор о жељама. — — —

Он ми говораше о својим жељама из детињског и младићског му доба, како је желео да га отац никад не бије, како је желео да га даду у школу, — да стече кућицу и виноград и т. д.

— Па јесу ли ти пријале те жеље?

— Јесу, јесу. Ја никад нисам био срећан, али до једино тих првих мојих жеља, нисам био ни несрећан, то сад тек осећам. И сад ми је слатко кад се тих жеља сетим.

(Верујем, верујем, — помислих у себи — то беху чисте жеље, без примесе зависти или злобе).

Продужисмо даље. Причао ми је како је постао сакат у десну руку и леву ногу, — то му је досудило да постане и остане просјак целога живота свог, и како се борио с глађу, зимом и голотињом.

Наведем разговор тако да ми је и ово испричао.

»Годинама просио сам по овом селу. Свако вече, кад сам се враћао у ово лежиште моје, пролазио сам поред куће трговца М. Гледао сам га како безбрижан слатко вечера, зими у топлој соби, — око њега жена и деца, — има свега што му срце

жели, па је миран и задовољан. Тако сам га гледао свако, свако боговетно вече«.

»Па шта си мислио кад си га тако гледао.

»Увек сам промислио и прошапутао: кад он ту срећу има, што ја да је немам!«

IV

Шаран

Шаљива игра у једном чину

ПРИЗОР ПРВИ

(Врт, с леве стране кућа, с десне бунар, а ув бунар тараба од суседског врта, у тараби дера)

Станко (улази с пртљагом на леђима)

Станко

Од Сомбора до Футога — лепа штација, па још апостолски! (Гледа чизме своје) Нису се тако ни подерале, као што је могло бити. Па, колико сам се морио, нисам се ни уморио. Бог и душа, још бих и преко ове тарабе могао прелетети. Није шала, три године се учи та препарандија, па никад кући, па никад родитеље, никад ни Савке своје не видети! Савка ме је кадикад поздравила, а

да тога није било, не би се могло издржати! — Ала ми се мати обрадовала кад ме је видела! Што ти је мати! Таки отрча на пијацу да приправи бољега ручка. Ал' како ћу сад баби на очи? Хе, сад како испадне. (Стане код бунара) Боже мој, овде сам се последњи пут са Савком видео, ту смо се опростили. И онда ми је срце необично куцало, ал' опет не као сад. Прелетео бих да је видим, а страх ме је, као да ћу на испит изићи. (Вири кроз тарабу) Како јој је башта лепа, та милина је погледати, па то све она сама својим ручицама ради, а сад није имала ни мене, да јој бар помогнем плевити. Гле, овде је још и дера, куда је у нашу башту по воду долазила. Јамачно и сад долази. Само сад да не дође, јер не знам шта бих јој казао. Бога ми, ја не знам како бих је поздравио. (Вири кроз деру) Нема је у врту, бар да је из далека видим!

Савка (Чује се како пева у свом врту)

Станко (Пукне прстима, па се удари руком о колено сав збуњен)

Она је, јест, јест, она је! Хоћу ли побећи? Шта?! Савршен препаранад, данас сутра учитељ, па да бежим! Не, то се не пристоји! (Док она пева, он узнемирен једнако вири кроз тарабу и преко тарабе) Ено је! — Ено је! Узела је ведро, мора да ће амо по воду.

Нећу побећи, остаћу! Али опет би боље било да се прикријем. Сакрићу се само онако. (Сакрије се за неки џбун) Ала је красна! Ху, ала је красна!

Савка (долази са ведром кроз деру на бунар, нагне се да заити воде све једнако певајући)

Станко (најпре страшљиво, па наједаред одважно дође јој за леђа и заклопи јој очи)

Савка

Јуф, ко је то? — Пустите ме!

Станко (променутим гласом)

Ја сам!

Савка

Али ко!

Станко

Ја!

Савка

Не знам ја ко је то ја.

Станко

Ако погодиш, пољубићу те, ако не погодиш, мораш ме пољубити. Па дед сад не оклевај!

Савка

А, то код нас није обичај!

Станко

Штета, јер то је врло леп обичај, треба да га и ви усвојите. Ви'ш овако се то ради! (Пољуби је, па јој пусти очи)

Савка

Јао, ко је то видео!

Станко

Није нико видео! Али не марим ма цео свет гледао кад Станко своју Савку пољуби, и то први пут после дуге три године.

Савка (зачуђена и радосна)

Станко?!

Станко

Јесте, ја, са мисли и персоном.

Савка (још не може да верује)

Станко!

Станко

Та ја сам, ја, Станко Динарић свршени препаранад, данас сутра учитељ, т. ј. ако је и теби по вољи.

Савка

Станко, а ко би се теби надао?

Станко

А ко би се томе надао, да ћу ја оставити малу, малену Савчицу, а затећи овако

велику девојку. Сад ми је чисто срамота што сам те пољубио. Чисто бих искао натраг.

Савка (несташно

Е, одлетело је већ.

Станко

Савка, радујеш ли ми се?

Савка

А што ме тако питаш? Та ја ти нисам род.

Станко

Ал' ја се радујем! Седи, Савка, мало, ја бих ти много приповедао. Хеј, три године дана по том дерном Сомбору, већ ми се дотужало! Пун је Сомбор девојака, али ни једна није налик на тебе.

Савка

Мора да си их јако мотрио кад их све знаш!

Станко

Е, мотрио беса! Само сам гледао је ли која налик на тебе, па кад сам видео да није, окренуо сам главу, да их више не видим. Ху, па знаш ли како сам кући дошао? (Удари се по ногама.) Ево, жељезнице, ајзлибан, дико! Еј, кубура је то била: баба ми пише да нипошто кући не долазим, он ће сам по мене доћи, а мати опет друкчије пише, ако

икако могу, да се ових дана у Футогу створим, јер ће се, вели, бирати учитељ, па не фали. И попа је обећао, и кнез је потврдио само ако хоћу, да ће место учитељско моје бити. Помисли само, шта сад да радим! Мерио сам оба писма, бабино у једну руку, а материно у другу, да видим које ће да претегне, ал' бадава, обадва су подједнако тешка била: ни у једноме новаца. Ал' кад сам после на материно писмо метнуо овај прстен, познајеш ли га? е, онда је тако претегло, чак до земље. Онда већ нисам ни на што мислио, већ штап у руке, пртљаг на леђа, — а да шта ћеш кад си без новаца, — па, све певајући, ето ме до Футога дођох. Ал' баби не знам како ћу му на очи изићи! Шта ћу њему да рекнем, — јер знаш да је чудан светац. Бога ти, је ли још онакав какав је био?

Савка

Е, та добар је он, поштен човек, само што на женске мрзи. Једнако говори да луђих створења на свету нема, него што су жене. Па и мене тако попреко гледи! Све ме је страх кад морам на бунар по воду доћи. У зао час да нас заједно овде види, било би и мени и теби! Идем ја, Станко, јер нисам рада, да ми што ружно рекне. Збогом. (Хоће да иде)

Станко

Та чекај, Савчице, неће он доћи! Чекај, Савчице, да ти се бар похвалим, како сам добро испите положио. Сад бих могао бити учитељ усред Новога Сада. — Савка, је ли Савчице, а би ли ти волела бити учитељка?

Савка

Збогом! (Оде брзо кроз деру у свој врт).

Станко

Та ваљда смем и ја твој врт видети, — — то ми ваљда нећеш забранити. (Оде за њом)

ПРИЗОР ДРУГИ

Панта (улази с ашовом у руци)

Кажем ја, не сади овде лукац, овде је лане кромпир био, неће ваљати, — ајак, жена не слуша! Па, ето, шта је изникло! Та није ни лукац, већ арпацик. Нећу ни семена извадити! Та нећу ти слушати жене да јој је звезда Даница на челу! Право је казао стари грк Дуза: у жене је дуга коса, ал' у глави ни а! Та ја сам читао старе књиге, старе вилозове, па ни један жени не верује. Што је год било покора, све је са жена, ал' паметно што, то нити сам за коју

чуо нити видео. Човек ти је тек човек! Та само кад помислим: Ко је изумео димшић? — Човек? Ко пише књиге и календаре? — Човек! — Ко води војску? Ко прави сатове? Ко зида ћуприје, градове? Ко лије топове? — Све човек, па човек! — А жена, жалосна јој мајка! — Ху, та само једну да видим која је што измудрила, ил' изумела, или се чему досетила, да чујем само паметне речи од које, да се чему довије, да што измудри, ајак — окрени је овамо, обрни је онамо, где пала, ту и остала. Ето, н. пр. ја — како ми је Бог разума дао, како сам силне календаре проучио, — куд бих ја могао дотерати, да не морам ваздан слушати женино ачење и дедачење. Хоће нешто и она да зна — а кад тамо, а оно мућак! Ал' мој ће Станко у богословију, па таки у манастир. Ту нема кецеља и машлија, ту може човек шта урадити, може се баш и прославити (Копа) Дед', да ја ово мало докопам, док сам сâм, јер после, — гле, Бога ми, ево је!

ПРИЗОР ТРЕЋИ

Ана и пређашњи

(Носи котарицу у руцу и води Станка за руку, шапће му да остане, а она ступа напред)

Ана

Панто, ти си данас вредан. (Спусти корпу, из које публика види од шарана реп)

Панта (пола за себе)

Е, сад је ли то паметно: ти си вредан! Као да ја не знам да сам вредан. (Гласно) Буди само и ти вредна, па гледај свога посла.

Ана

Панто, ал' сам ти ноћас нешто чудно снила.

Панта

Но, и то ће што паметно бити.

Ана

Снევам ја, а наш петô попео се на праг па кукуречe.

Панта

Но, кажем ја!

Ана

Не да је кукурекао, знаш, још ми и сад зуји у глави.

Панта

Неће ти никад ни престати!

Ана

А ја стадох премишљати: Боже мој, шта ће то бити, откуд ће то нама гост доћи; ал' тек што се ја осврнух, врата се отворише, а наш Станко дође из Сомбора. Ала сам му се обрадовала! Шта, зар се ти не би радовао да дође?

Панта

Даклем, ја сад немам друга посла, него да се разговарам о твоме снevању!

Ана

Човече, та немој такав бити, већ дај да се паметно разговарамо.

Панта

А ко се још са женом паметно разговарао?

Ана

Ал', молим те, слушај. Та то наше дете, ево сад је већ свршио своју препарандију, — а није л' ти сам попа приповедао како је добар ђак, како ће ваљан учитељ бити. А ево сад ће да бирају овде учитеља. Та само једну реч да рекнеш, па ето му хлеба!

Панта

Ху, ху, ху, колико речи, толико таљига лудости!

Ана

Та није то лудост, већ ја сам тако наумила, а већ сам и с попом, и с кнезом, и с домином говорила, сви су му пријатељи; па сад било теби право или не, Станко је дошао. Та да га видиш како је нарастао, читав човек! Станко! Ходи ти, сине, ходи!

Станко (дође, пољуби оца у руку)

Бабо, мени је мати поручила да дођем. Ја сам мислио, да је то и ваша воља.

Панта (баци ашов)

Е, е, сад реци да жена има искре памети. Па како си, врага, дошао кад ниси ни новаца имао? О! О!

Станко

Ја сам, хвала Богу, и без новца лепо дошао?

Панта

Ето што ти је мушка глава!

Ана (таре руке од радости; за себе)

Нека, нека, попустиће!

Панта

Е, кад си дошао, сад си ту! Не могу те таки отерати. Ал' кад мати мисли да ти ваља овде остати, онда ће најпаметније бити да што пре одлазиш. Јер што жена каже, то треба са свим друкчије учинити, ако хоћемо што паметно да урадимо. Данас си овде, сутра прежем коње, па управо у Карловце у богословију. За десет година можеш архимандрит бити.

Ана

Није него још нешто, да га жива у ћелију закопамо.

Панта

Ти једну мање! А ти, синко, — гле, гле како си прашан. Иди па се очисти, па ме у соби чекај догод не дођем, Имам ја теби још лекције да читам. Хајд' иди!

Станко (одлази у кућу)

Панта

Жено, жено, кад ћеш ти што паметно урадити?

Ана

Та ако нисам никад, ово је баш паметно! Дете је красно, изучено. Биће то красан учитељ. — Где бих ја њега млада у црно обукла, где би ми јединца у калуђере дали. Та једва мати чека да му сватове види, а не —

Панта

Сватове! Да, да, да се усрећи као и ја!

Ана

Човече, та промисли само, каква би то радост била да дочекамо унучад! Та нисмо ни ми млади, а бићемо који дан све старији, треба и нама неге и помоћи. Па

шта велиш? (Показује руком на Савкин врт) Гледај овај врт! Како је то врлина погледати, што једна девојка сама својом муком израђује. Красна је то девојка та Савка! Та реци, зар није!

Панта

Шта имаш сад опет с њоме? Једна другу хвалите, кад вас нико неће да хвали!

Ана

Не хвалим ја њу, већ се она сама хвали. А шта ћемо кад је тако! Ево, син ти најбоље зна. Сад ми је баш казао да без ње живети не може. Тај се баш залудио у ту девојку.

Панта

Хо, хо, залудио! Какве су то речи? Где ће женска глава паметног човека да залуди. Ој, ој!

Ана (кроз јед)

Бре, јеси чуо ти, човече, та да ко и залуђује свет него женске главе. Та така ће девојка залудити памет стотини јунака, ал' имаш је шта и видети!

Панта

Гле, гле, ти се канда жестиш! Но, томе се баш радујем. Ал' тек, тек, жена човека: да залуди! Знаш, опрости, ал' то мени не иде у главу. Знаш како вели мој грк Дуза

жена је дрвена лутка! Кад је сама луда, како ће друге да залуди!

Ана

Е, је с' чуо ти, залудићу ја, овако матора, и тебе и твога грк Дузу и колико вас год има, само да се наканим! Не знаш ти још шта је жена. Ал' и јесте већ твога много! Та ми живимо већ двадесет и пет година, па све лепо и у миру, јер ја знам где тебе голица, па ти говем и угађам, само да буде мира, а ти мислиш да ја то морам! Ја сам ти луда, што се не размећем својом памећу, као што ти радиш, — ал' вредно би било да и мене познаш. Знаш, већ ми је додијало. Од дана на дан ништа друго не чујем, већ по сто пута: жене су ћурке, жене су гуске, ал' ако ниси досад чуо, сад да ти кажем, да те гуске и ћурке умеју бити паметније него сви ви гускови и ћуркови.

Панта

Ао, ао! Ти мени баш очита! Да сам жена, сад бих се и ја љутио, ал' овако ти кажем, да од тога твога што си наумила неће бити ништа. Какви сватови, каква Савка! Ту да се окује, па да слуша ваша блебетања, а онамо га чека срећа да човеком постане.

Ана (шета се горе доле, па јој наједаред падне нешто на памет. — За себе)

Ха, та научићу ја тебе ко су женске! Што имам право, ту попустити нећу. Ал' ће се чешати где га не сврби.

Панта

Сутра ћемо ми зором на кола, па ђа у Карловце, док нису напунили сиротом детету главу које чим! Само му морам казати! (Оде у кућу).

Ана

А то ће бити, штоно веле шпазиг. (Гледа кроз тарабу) Скинућемо ми ову дерну тарабу док Савчица наша снаја буде! Шта ће нам тараба кад смо своји! А то ће бити пар људи да их Бог види. (Виче тако да не би Панта чуо) Савка, о Савка, Савка! Одер, одер малко!

ПРИЗОР ЧЕТВРТИ

Савка и пређашња

Савка

Ево ме, ево! (Дође кроз деру)

Ана

Савка душо, ти знаш да сам ја тебе увек волела као своју кћер, баш кâ и мог Станка. А знам ја и то да се вас двоје радо

гледате. Но, но, не мораш ти зато поцрвенети, та мени је Станко сам казао. А и то знам да ја боље снаје у целој Бачкој нећу наћи! Па ако је Божја воља, и моја је, да Бог дâ да срећни будете. Ал' ти знаш какав је мој човек! Зато ако мајсторијом што не израдимо, речима нећемо ни толико. Знаш, мајсторија козе пасе! Ја сам нешто наумила, ал' ти мораш ћутати, јер све је то ради вас! Ти само гледај шта ће да буде.

Савка

Та ја сам вас увек као матер своју слушала.

Ана

А ти, де помози ми нешто. Узмидер, Бога ти, овај ашов, па ископај ево овде једну рупу. Тако, мало дубљу од педља. Ево ти ашова! Тако!

Савка (копа)

Ана (извади шарана из корпе, па га глади, шаран се праћака)

Тако, сад ћемо шарана закопати. (Мете шарана у рупу) Поспи, рано, сад земљом, па утапкај лепо да се ништа не позна.

(Савка гледа зачуђено. Обадве раде, закопале су шарана, потапкале, па и грабљама превукле да се не познаје)

Савка

А шта ће то сад да буде?

Ана

Не питај, видећеш! Посејали смо шарана, а изнићи ће сасвим што друго. Неће ти бити криво? Сад иди, па ником ништа не казуј, а од данас си моја ћерка, док ми, акобогда, и снаја не будеш.

Савка (пољуби је руку и оде)

Ана

Е, сад само да испадне за руком! Хоће, хоће, та он верује сваком чуду, само женама не верује! — Ал' нека, кад сам се и ја наканила да једаред начиним русваја! Давно то мене тишти, што смо ми жене најлуђа створења! Видећемо ко ће сад бити луђи. Хоћу да га залудим, не би ли се опаметио, другог му лека не знам. А као што је сад све горе почео, не знам нашта би изишло. Из овога шарана сад морају понићи и сватови и учитељство! Тај ће шаран и Панту да научи памети. Мало ће горко бити, ал ће се после засладити. Ха, ха, ха, морам унапред да се смејем. (Узме корпу и одлази)

ПРИЗОР ПЕТИ

Панта (долази)

Што јесте, јесте, баш вајн дечко тај мој Станко! Само ми је нешто здраво замишљен! Бадава, суђено је њему да буде славан човек! То се не да сакрити! Ал' док

га виде у Карловци, свако ће да каже: тек, тек, Пантин син ваља! Као што сам наумио, при том остаје: сутра се путује. Сад још ово мало да окопам што сам почео, (копа) јер ено стоји и у вечитом календару: што човек за млада месеца заради, од тога има троструку хасну. Зашто је то тако, ја не знам, ал' то су тајне Божје, што човек не може да докучи, а још је мој дед говорио: што наште срца урадиш, то ћеш најскупље продати. Боже мој, како су мудри били ти наши стари! Попа ми је, истина, говорио, да то ништа не треба веровати, да су то врачбине! Јест, врачбине, а што и он врача кад не верује? Та и ономад је најмио девет надничара да му виноград копају. Баш сам бројао: три пута три девет! А, рекох, попо, не ћеш сакрити, ухватио сам ја тебе; дакле девет! Па тако му виноград и роди боље него ичији. Па још он може казати да не врача: таки су ти учени људи: што знају, то крију, а нама једнако предикују: Не ваља врачати, не ваља врачати, а ту баш и лежи најдубља мудрост. Сад већ и ја тако радим! И ја кажем да не држим на врачбине, ал' само кад бих све могао докучити. Хо, хо, шта је ово? Гле, Бог и душа, ако ово није чудо, — риба! (Извади шарана) Тако ми Бога шаран, па жив! Гле, гле, како се праћака,

канда сам га у Дунаву уловио. Е, сад нека ми ко каже, да не бива свашта на свету! А напоследак зашто и не би и било? Човек не треба ничему да се чуди, свашта има свога узрока, само га ваља наћи, — тако вели стара књига, (Мисли се) Овде је подводно, шаран је несташан, ови димшићи и тако су већ толику рибу расплашили, можда се миго‌љио, миго‌љио кроз земљу, док није дошао чика Панти под ашов да му се понуди за печење, — а петак је, таман како ваља. Е сад коме да кажем, не би ми веровао. (Виче) Жено! О, жено!

ПРИЗОР ШЕСТИ

Ана и пређашњи

Ана

Ево ме, ево!

Панта

Оди, оди, да видиш што још ниси видела!

Ана

А шта је то тако чудновато?

Панта

Оди, оди! Гле, ја ископô шарана!

Ана

Шта?

Панта

Та није то шта, већ, гле, шарана! Ту сам га, ево баш овде ископао!

Ана

Није него још нешто!

Панта

Е, знам ја да жена неће веровати. Ево, отвори очи! Је л' ово шаран, а је л' ово рупа? Ево и места, где је лежао.

Ана

Тако ми душе, шаран! А каква је то маштанија?

Панта

Није то никаква маштанија! Ви жене друго ништа не знате, него одмах маштанија, врачбина, урок, и знам ти ја шта још. Ово је прави шаран. А кад се испече, хоћемо сви лизати прсте. Гледај само колики је, па како је жив. Само да ми је знати како се врага у тој густој земљи није удавио.

Ана

О! о! Да сам јуче умрла, не бих ни то доживела!

Панта (мудро)

Шта ти знаш! Није то баш ни тако чудо. То се догађало више пута где је близу Дунав. Има то и у старим књигама. Него сад немој бечити очи, већ носи тог шарана, па на ражањ с њиме, кад је тако добар па се сам понудио. Како сам огладнео копајући, баш ће вајн пасти. Хајд' иди!

Ана (узме шарана па се чуди бајаги)

О, о! (за себе) Не знам ко је кога уловио, ил' ти шарана, ил' шаран тебе. (Одлази).

Панта (виче)

Станко! Станко! Оди, оди само! Да и њему приповедим какав сам лов уловио.

ПРИЗОР СЕДМИ

Станко и пређашњи

Станко

Ево ме, бабо, викали сте ме!

Панта

Кажи ти мени, синко, јер знам ви сте тамо у препарандији учили свакојаких књига, па рецидер ти мени, има ли гдегод спомена да може шаран у земљи живети? Знаш, овако на суво, у земљи?

Станко

Богме, то нисам ни чуо ни читао! Где би шаран у земљи живео!

Панта

Е ниси ти још све прочитô што треба да се чита. Наћи ћеш ти то доцније, јер ево, виш, ја данас ископô шарана.

Станко

Ви се шалите, бабо!

Панта

Не шалим се ја, синко, већ сам га баш ископао! Да га видиш колики је.

Станко

Ха, ха, ха! Откуд шаран у земљи! То нити је кад било, нити ће кад бити.

Панта

Е, ви'ш ти то њега, он мисли да је већ сву мудрост кашиком појео. Да видимо! (Виче.) Жено, Ано, донесидер тог шарана!

Ана (из куће)

Ој!

Панта

Донеси тог шарана кажем, јер ми, ево, ни овај не верује.

ПРИЗОР ОСМИ

Ана и пређашњи

Ана (долази)

Каквог шарана?

Панта

Та немој се бунити: каквог шарана? Шарана што сам га ископао!

Ана (гледа га зачуђено).

Панта

Та што ме гледиш, као да ме никад ниси видела. Донеси шарана.

Ана (са свим мирно)

Бог с тобом! А јао терете! Човече, прекрсти се. Јеси л' ти при себи? Какав те је шаран напао!

Панта (све се већма једи)

Жено, немој се са мном шалити, ја нисам за шалу. Дај шарана да покажем сину. (Показује Станку место) Ево ту, види, ту сам га ископао.

Ана

Ха, ха, ха! Шарана ископао!

Станко

Јао, забога, бабо!

Панта

Таки у кућу по шарана, немој се ту претварати.

Ана (забринуто)

За име света, човече, шта је теби, где би ти шарана ископао!

Панта

Ху, триста вам мука ваших, та нисам ја ни пијан ни луд. Ту је шаран био, ту сам га ископао! Та оволики је као рука, све се праћакао.

Ана (лупи длан о длан, па хоће да иде)

Панта (јако љутито)

Та куда ћеш ти, заврзанко? Шта се ти чудиш, кад си га сама узела и однела да га печеш. Та стани, јеси л' чула, дај шарана! (Повија је).

Ана (побегне на улицу).

Панта

Е сад да нисам паметан човек, бих пукао од једа! Дао сам јој шарана у руке! И сама се чудила, као што сам се и ја испрва чудио, па сад силом да ме утера у лаж.

Станко

Бабо, проводите л' ви шалу, ил' ви то баш озбиља кажете. Ја не знам шта да мислим!

Панта

Та мисли ти што хоћеш, кад ја што својим очима видим, мени не треба доказивати. А, чекај, кујо, дођи само да ти ја покажем!

Ставко

Ал' за Бога!

ПРИЗОР ДЕВЕТИ

Ана, сељани, сељанке и пређашњи

Ана (дотрчи са улице, за њом више комшија и комшиница, после се све више скупљају)

Одите, људи, одите! Овај човек није при себи! Ево шта каже, да је ископао шарана.

Више њих

О! О! — Гле, јако, гле!

Панта

Та не марим! Одите, људи, слободно гледајте, не дам се ја здрав читав залудити. Сад сам га баш ископао, па хоће, кујa, силом да ми соли памет! Бре, показаћу ја теби. (Пође к њој).

ПРИЗОР ДЕСЕТИ

Кнез и пређашњи

Кнез

Шта је то? Та човеку се пуши глава и онако, а ви сте ту дигли ларму, као да сте се помамили. Зар вам није доста што сте фрај на черевићкој скели!

Ана

Одите, кнеже, забога. Овај се човек помамио, ил' је баш полудио. Та где би он ископао шарана! Шарана у земљи!

Кнез

Пријљ Панто, који је то андрак са тим шараном? Је л' то још ко чуо?

Панта (хоће да је миран)

Тако ми Бога, пријатељу, душе ми моје, ископао сам га, та својим сам га рукама ископао! Красан шаран, све се праћака као да је у води! Ево, пријатељу, гледај! Ево, баш овде је био, па, куја једна, гле шта направи?! Ал' где је само, запамтиће она Панту. (Осврће се).

Ана (стала на страну па испод кецеље показује му реп од шарана)

Панта (као да се помамио)

Ху, та ено, ено шарана! Пустите ме! (Пође а људи га задрже).

Ана (брзо покрије шарана, сви се осврћу, ал' не виде ништа)

Један комшија

Коно, Бог с тобом, стишај се, ти си ваљда у грозници! Нит' ту има шарана, нит' си ти њега ископао, нит' ће теби то ко веровати.

Панта (љути се, све ногама лупа)

Ко је у грозници! Ху, триста јој њених! (Поглади се по челу, па се опет стиша и хоће силом да је миран) Браћо, пустите ме, пустите, пустите, све ћу да вам редом кажем, да се уверите. Та ви ме знате! Нисам ја ни пијан, ни луд, ни у грозници! Ево, браћо, (задува се) ху, ху, ево браћо, ево овде, ту сам га ископао: Красан, прави шаран, хтео сам, кнеже, и тебе да зовем на ручак, па јој дадох да га испече! Та кажи, Ано, сама, кажи! (На једаред опет опази испод женине кецеље шарана, па као бесан) Ено, ено га, та ено шарана, ено шарана!

Други комшија

Дајте воде, ово није чист посао, овај је полудио!

Сви

О, сирома, о сирома, баш полудио!

Кнев

Пријатељу драги, та шта то би за име света! Не би ли боље било да идемо, па да легнеш у постељу?

Панта

Ово је беда, ово је наопако! (Осврће се).

Ана (међутим отишла у кућу, па му кроз прозор показује шарана)

Панта (дречи)

Ено га, ено га! Сад је тамо у кући! Дај шарана, крвнице једна, дај, јер ћу те наместо убити.

Кнев

Људи, овде није вајде отезати! Ми га морамо везати. Овај ил' ће кога ујести, ил' ће кога осакатити. Таке људе мора власт чувати. Траж'те конопац!

Панта

А јаој, тужан, шта урадисте од мене! Та ја нисам луд! Ако сам га ископао, нисам ја крив! Пуштајте ме, људи, не дам се ја тако срамотити.

Ана (без шарана дође полако к њему, ухвати га за руку и одведе на страну)

Оди, оди мало, да ти ја нешто кажем. (На страни) Видиш ли ти, море, шта ће од тебе да буде! Тебе ће везати, одвешће те међ' луде, осрамотићеш се, пропашћеш!

Панта (полако

Па шта ћу да радим! Дај помози!

Ана

Ја ти могу помоћи.

Панта

Јаој, Ано, помози, та ти си то све и направила.

Ана

Хоћу! Кад им ја рекнем да ниси луд, они ће веровати, ал' и ти мораш говорити све онако како ја кажем. Не бој се, неће зло бити, већ тако паметно, да ће те сви за паметног држати.

Панта

Казаћу ја све што год хоћеш, само да се опростим беде невидовне!

Ана (људима)

Људи, не треба пренаглити! Да не начинимо горе, треба покушати лепо. (Станку) Иди доведи Савку! (Станко оде по њу и за мало време доведе је) Стан'те људи, да му што лепо говоримо, ал' о шарану нико ни спомена, нек га мало заборави. Та, ево, он је и данас здрав здравцит устао, данас нам је Станко из Сомбора дошао, па смо се радовали и договарали како ћемо кнеза и све

вас на ручак позвати да вам препоручимо нашег Станка; кад станете бирати учитеља, да на њега не заборавите. Је ли, Панто, да је тако било, ето, кажи сам!

Панта (мисли се)

Јесте, браћо. хтели смо да вас зовемо на ручак. Станко је свршио препарандију, сад може бити ваљан учитељ.

Један сељак

Гле јако, та како би ми на њега заборавили, та он је наше дете!

Кнез

Тако, пријӓ Панто, тако говори, па ће све добро бити! Та то је и наша жеља да нам он буде учитељ, то је већ његово! Само да му још лепу младу нађемо.

Ана

Постарао се мој Панта и за то. Данас је наредио да буде и јабука. (Ухвати Станка и Савку за руке.) Ево, ова наша деца воле се од мала малена. Пантина је жеља, а и моја је, да се узму. Кажи, Панто, ниси ли тако наредио?

Панта (предомишља се)

Вала, тако је, — кад се воле, нека се узму.

Више њих

Бог да прости, — та то је лепо!

Кнев

Ао, човече, та ти ниси свога века тако што паметно урадио. Та срце ми игра од радости кад их оваке красне, младе заједно видим.

Ана

Ал' има још нешто. Данас ми је Панта казао како се каје што је дојако жене псовао и грдио. Вели да је сад увидео, да и жене имају довољно мозга, да их не треба презирати, јер и оне, кад хоће, могу много учинити. Ето, нек вам каже сам је л' тако рекô!

Панта

Истина је, имају мозга каткад и сувише. Ја их више нећу презирати.

Кнев (на страни)

Хм, хм! Овај канда је опет застранио!

Ана

Ето видите, људи, та лепо он говори, не фали њему ништа. Сад само још да ово двоје благословимо, јер чекају као осуђени, па ћемо се данас веселити како је Богу воља! Децо, да сте од мене благословени!

Панта

Да сте срећни и благословени! Ал' ти, Станко, немој да се поневидиш што си препарандију изучио, јер, видиш, ова мирна невестица, што мислиш да не зна ни две унакрст речи, — испод те мире три ђавола вире, она ће те још жедна преко воде превести!

Сви

Живели наши младенци!

Кнез

Ал' тако вам Бога, људи, шта је то било са тим шараном.

Ана (дигне шарана испод кецеље у вис).

Панта (повиче)

Ено шарана!

Сви

Ено, ено, шарана, ено шарана!

Ана

Ево га, јесте, ал' ћемо га тако појести, да му ни трага не остане, а ко га отсад спомене, није пријатељ ни мој ни Пантин!

Сви

Е па нећемо, нећемо!

IV
Наш Љубомир

Допустите ми, лепе читатељке, да вас упознам са једним младићем, који није тако врстан, као што га гдекоји хвале, а није ни тако рђав, као што га гдекоји оговарају, — а у колико је такав, какав не би требало да буде, видећете да у толико и страда!

Треба ли да му име кажем?

Ох, име му је тако лепо, као да му је списатељ Видаковић кум био.

Име му је Љубомир!

Али гледајте хуље! Само вам је име своје казао, а већ вас је преварио; јер можда нико на свету није већма мрзео мир него наш Љубомир.

Треба ли да му године кажем?

То се обично не казује; али наш Љубомир радо каже да му је прошло двадесет и шест.

Е, гле керла! И ту нас превари. Али верујте, није из зле какве намере; — наш Љубомир зна да га после двадесет шесте неће више о регрутовању тражити, па сам себе теши кад рекне годину-две више.

И тако се човек код њега више пута преварити може. Превариће се кад му види ланчић, — мислиће да има и сат; кад му види

једну рукавицу — мислиће да има и другу; кад му види шлајбок набубрен, — мислиће да има бар неколико форината; кад га види да после подне кабанос, можда и миларес пуши — мислио би да је наш Љубомир зацело ручао.

Али је наш Љубомир зато сат заложио, да неког само познаника из велике беде избави, — и то не би мислили! А рукавицу је изгубио баш на своје свечарство, мислећи како би до великих новаца дошао да цео свет почасти, а од оног што остане — да други дан појутарје прослави. У шлајбок му не дирајте; ту су каткад новци, каткад решконте, а понајвише погдекоја лепа цигара. Што пуши, то је дуванција; што можда није ручао, то можда није гладан; можда је јуче препио, а можда је каквом богаљу последњи десетак поклонио.

Желите ли знати шта је Љубомир? Да пустим да погађате, знам да би се и ту преварили.

Он је молер.

Кад су га из богословије ист — т. ј. отпустили, морао је још ону ноћ одлазити; пред вече, кад се са својом Маром састао да јој »с Богом!« рекне, тако му се допадоше њене сузне очи, њено бледо лице, да му је целу ноћ, док је на колима кући пу-

товао, пред очима, пред душом, или као што ми се он изразио, у очима, у души била, тако да је у месецу, у свакој звезди, у сваком облачку, у сваком диму цигаре своје, свугде само њу, само Мару видео.

Лепа читатељко, то је Мара! то је љубав! — што је кадра била из богослова створити молера!

Љубомир буде две године у Бечу. Да је било дара, колико воље, можда би прилично моловао. Љубав га је начинила молером, али Рафаелом није могла.

Моловао је он многе плаве очи румених Немица, које је можда место плате крадом и љубнути смео; али Марино сузно око, Марино бледо лице заборавити није могао. Та можда би се он и сад гдегод по Пратеру шетао, да није било Маре, која га је поред толике даљине већма к себи вукла, него све лепотице целога Беча.

Једанпут, баш кад је неког орла за неку трафику моловао, стиже му писмо пуно јада; у њему су и ова црна слова била:

»— — — Ако ти је још Мара у глави, кад дођеш, ваљда ћеш се хтети с њоме састати, али не тражи је више код њене куће, већ, ако смеш, иди ћир-Сими. Ко би рекао да ће се то чудо оженити! — — —«

Љубомир је знао да човек треба на свашта приправан да буде. Тако је; али овом се он никад надао није: Ђаво ће ту бити приправан! Кад је прочитао, као да си му фунту барута у срцу потпалио, тако је севнуо. Летеле су му кичице из руку, а за њима недовршен орао, а за орлом бар једно стотину различитих псовки, а за псовкама летео је он као бесомучан по соби. И данас наш Љубомир нити се сећа да је спаковао пртљаг, нити да је крчмару платио конту, ни кројачу последње црне панталоне, нити зна кад је сео у лађу; зна само кад се једно јутро у Новом Саду нађе, без воље — без новаца.

Тек што на новосадску пијацу дође, опази неког малог, витког господичића, где нешто под пазухом носи и више трчи него што иде.

»Митане, море Митане!« викне Љубомир за њим.

Митан се осврне, познаде га, загрле се.

Митане, немам ти каде све приповедати, већ казуј, је ли збиља све тако, као што си ми писао!«

»А шта сам ти писао?«

»Та за Мару, моју Мару, — даклем, да је никад више не видим!«

»А што се не би видели. Ако тебе Мара воли, ни бриге те није; али сад опрости, осам куца, морам у званије, него на ручак ћеш ми доћи, па ћемо заједно — —«.

Није Митан ни свршио ни дочекао одговора, већ као муња оде.

Сиромах Љубомир!

Сад је тек видео како је лакоуман, како је и он њој неверан био.

»Можда је чула Мара да се ја каткад са Фаником пошалим, можда је чула и за Лизику. — а — то ваљда није, та то нико и не зна! Можда јој је ко шта и налагао, па, ето, да ми се освети, пође за Симу! — — За Симу! Но чекај се, Симо! За ћу ти очитати лекцију како се младе девојке узимају! А ти, Маро, лети из срца мога као ова амајлија што лети из руке моје. — Онда кад сам је моловао, онда си ти још моја била; сад си Симина, моја више бити не можеш. А мене не било, ако ја једну женску оком лепо погледим, ако једну руком узмолујем. Маро, моје је срце празан квартир, из кога си се ти иселила, закључала га и кључ са собом понела. — Маро, ја се нећу отровати. — Маро, ја се нећу убити, ни обесити. — Маро, ја ћу те заборавити! Ко ми те спомене, крвник

ми је! Још ћу само данас ћир-Симу да питам, да га питам, да га питам, — не знам шта, али ћу га питати!«

Ово што је овде укратко, то је све Љубомир пространо мислио, мислећи ишао је све брже и брже. Тек је једну цигару попушио, а већ се нађе на карловачкој чесми. Ту је запалио другу цигару, окусио воде, али му вода нимало није пријала; него толико слађе, укусније и пријатније учини му се пиво које је у пивари нашао.

Ту је седео дуго.

Какве му се мисли не родише кад је погледао Карловце! — Сад је преметао по глави све романе које је кадгод срицао и читао, тражио је речи, како ће ћир-Сими придику да почне, — би ли што из Мушицкога, из какве најкрупније оде, или да га само за руку ухвати, да му руку на своје срце метне, па да му каже: »Убилче шчастија моего!«

И све су му нешто заплетеније мисли долазиле. Желео је и осветити се свом дебелом непријатељу. По глави су му се свих девет муза врзле, које је некад моловати морао; свака му је нешто рекла, како да се на леп начин освети; али тих девет савета помешаше се у њему као они девет холби

пива које је досад из дешперације попио, тако да није ниједан разумео.

Кад се већ сасвим сумрак у њега и око њега спустио, упути се наш молер Ћир-Сими, да му каже што му на ум падне, и да се збуде што је давно суђено.

Наш Љубомир тек је онда дошао мало к себи кад је пред Ћир-Симину кућу стигао, и Ћир-Симу пред кућом на клупи опазио.

Стаде пред њега, прекрсти руке и, на Симино највеће чудо и препаст, ћутао је најмање пет минута. Толико му је имао рећи, толико, да му ништа не рече.

Међутим, док је он ћутао и у себи најљући поздрав кувао, имаћу бар каде да коју реч о Ћир-Сими прозборим.

Сима је ближе гробу него колевци; шири је него дужи; више је ћелав него леп; више Цинцар него Грк; а миран је као јагње; он би радо примио десетак ћушака, само да он на кога замахнути не мора; — а богомољац је; а побожан је; више је у цркви него и поп и звонар; па од те претеране вере постао је сујеверан. Кад чује да грми, он удари секиру у праг, па над њом метанише донде док се не разведри; кад снева нечастивог, три дана пости; колико год Чивута види, толико пута пољуби

»Сан Матере Божје«, а сретне ли рабина, одмах бежи кући да се измирном кади.

Такав је ћир-Сима.

Коса му расте кад му кажеш: Бог да прости ћир-Симо! — рекне ли му ко од благодарности: Баш ти хвала, ћир-Симо! да си од Бога благословен! Душа ти раја видела! или тако што, онда му је као да га већ херувими или серафими у рај подижу. Али злих речи, оговарања или уклетве боји се као ватре живе.

Оних пет минута прошло је док је Љубомир ћутао а ћир-Сима зебао; напоследак чудом и страхом забуњен, сиромах Цинцар назове: »Помози Бог!«

»Шта!« продера се Љубомир, »какав помози Бог! Не помаже Бог таковим људима као што сте ви, који туђу срећу отимају, који људе убивају. — Ви сте се оженили?«

»Ја — јесам!« промуца старац.

»Срам вас било! — А ја сам дошао да се осветим«.

На те је речи старац као прут дрхтао, већ је мислио да му је крај.

»Даклем знај, тебе твоја жена не воли, не може волети, она се мени обећала, мене је волела; то знај, па нека те савест гризе

дан и ноћ, да си мој и свој живот отровао; а с мојих јада још ће ти и горе бити!»

Рече, па мислећи да је доста рекао, у мраку се изгуби.

Како је ћир-Сима као громом поражен остао, како је дрхтао, како се маћи није смео, бојећи се да ће га клетва таки стићи, те да ће ногу или руку сломити, како је наумио таки непознатог тражити, да се извиди шта је и да га умири, — то сваки лако мислити може.

После дуге страшне ноћи видели су ћир-Симу да је на таљиге сео и кроз место пројурио. Он је дочуо име нашег Љубомира, али ствар још му је била загонетна, па га је гонило нешто за њим, макар на по света, само да са себе уклетву скине, да му се душа смири.

Код куће је остала Мара и плакала; у руци је имала писамце које је рано зором у свом прозору нашла. У њему је било:

»Маро, буди срећна, ако можеш бити без мене; ја сам с тебе омрзнуо цео женски род, — гледаћу и тебе да заборавим

Твој негдашњи
Љубомир«.

Лепе читатељке! Немојте таки Седмицу за пећ бацити, што сам вас упознао

са човеком, који каже да цео женски род мрзи. Верујте ми, немате ви непријатеља! Него тако је вама суђено: човек каже да вас мрзи онда кад вас волети не може; а што се тиче Љубомира, он се канда прехитрио и зарекао, он ће још — али видећемо.

Таман је свитало, птице су певале као што само у планини, у слободи певати могу; на једном брегу лепе Фрушке Горе десио се и наш Љубомир; он је целу ноћ препутовао. Птице су певале, друг другу, драги драгој; — и Љубомир је певао, али сасвим друкчије:

Зора зори, сад је плава —
Овакве су очи њене!
А сад руди и румени
Као цветак уста њени'.

Јутро шапће и мирише —
Тако исто она дише;
Ено сунца, ено, ено —
Е тако је лице њено!

Цела мила, красна зора
Огледало ј' женског створа,
По њој и сад поје птице:
Све су жене варалице!

»Жене су пô света«, тако је Љубомир полу на глас мислио, »али ја ћу се задовољити са другом полом, само да се уклоним јаду. Сад ћу прећи у нов живот из старог живота, на који се никад ни осврнути нећу. Идем без љубави, идем без новаца, не носим ништа до кичицу моју, која ће ме хранити. А Мару — Мару сам заборавио.

Вараш се, Љубомире, не заборавља се тако лако; а ко кога заборави, не спомиње га тако често.

Војводина је мила и пространа; по њој путује и ко не бежи од прошлости своје, од себе самог; а Љубомир, који је доста и јогунаст био, који се речи своје држати хтео, летео је по њој; — село, град, самостан, гора и доља, све је његово било... Његов посао почињао се и допадати, кичица му је новце ковала, новци су ѓа с људма познали, људи су га волели и мрзили, хвалили и оговарали, помагали и харали — баш као свакког на свету. — А он је живео себи и својој вољи.

Нигде се није дуго станио, а свуда је другова нових и нових нашао, са којима је плаховао, ловио, пушио, пио, веселио се, — а женске ни чути ни видети не хтеде, ни о њима мислити.

Гдешто га је јако једило; н. пр. кад је Матер Божју моловао, увек му је или око, или лице, или коса тако изишла, да га је на нешто опоменула, што је он заборавити хтео; још већма се једио кад је, гледајући своју икону, уздахнути морао. И највише су му пркосили снови који за завет не хтедоше знати, већ се играше срцем његовим као лоптом, који час Мари у руке бацише, час јој у недра сакрише. Бадава — сан је истина, у њему претварања нема.

Али сутрадан, кад би Љубомир прву цигару запалио, и мислима се дао, гледао је живу ватру и око ње дим отпиривао, па се присиљавао да верује, да је љубав дим, — дим који нестаје, ништа друго него дим.

Љубомиру су људи говорили, да га целим његовим путем ћир-Сима прати, и да је жалостан што га наћи не може. После је чуо како се ћир-Сими путовање и вијање додијало, и да се кући вратио; али онај дан је и писмо добио, које, макар да га је копкало и мучило, шта то ћир-Сима с њиме хоће, опет му јогунство не даде да прочита, већ га подера и спали. Така су писма сваки други-трећи дан долазила и сваки други-трећи дан непрочитана горела.

Је ли поштен тај закон судбине: Док се једном не смркне, да другом

не сване, о томе нека пресуђује ко му драго, али тако је и тако остаје.

Једно вече, кад је Љубомир у једном селу у милицији преноћио, у крчми чује како се жалостан случај у Карловцима догодио, како су некога Симу Грка харамије ноћу похарале и како је он од страха на месту од капи ударен мртав пао. Прекјуче су га сахранили.

Љубомиру је налик онако било као кад је први пут читао да му се Мара удала; чудно га је нешто потресло. — Радост није била; јер он се туђем злу никад радовао није. Прека жалост зацело није била; ко би Симу тако преко жалити могао? А да шта је? — То Бог зна! Можда се успавани над у његовим грудима напрасно пренуо и целог молера собом уздрмао.

Морао је приступити и све ситнице испитати.

Кад је у своју одају отишао, уверен је био да је све цела истина.

Боже мили! Те ноћи, тог будног сна, тих сневајућих мисли и — тога јогунства.

»Нећу! Не могу! Она је мене оставила, она ме је ојадила, а ја сам се заверио, да за њу марити нећу!«

Што је ближе зори било, то су се и његове мисли већма питомиле, све је погоднији долазио.

»А можда се Мара и покајала, можда је несрећна, можда бих је ја нешто утешити могао; па ја да не одем и да је не видим! — Та погазићу сто завета, само да Мари једну сузу отарем! А друго, они су похарани, Мара је сирота као што је и била; нико ми ништа пребацити не може. Идем, идем само да је видим, само да је потешим«!

———

У ниској некој соби седело је једно женско у црнини, седела је Мара. Ала је красна Мара! Ала доликује та црна хаљина тужном лицу њеном! Ко је види, мора Бога молити да јој бољу срећу да. Тако је седела Мара при ђерђеву кад је на вратима куцнуло, кад су се врата отворила, и кад је ушао — Љубомир.

Љубомир је пред Маром стојао. Камен пред каменом. Кип пред кипом. Лед — али о пролећу, кад се топити почиње. Марине сузе текле су низ лице, Љубомирове само трепавице покрасиле.

»Маро, даклем несам се преварио, — несрећна си, и ја ћу те ваљда смети потешити!«

Мара је ћутала.

»Маро, ја сам зато дошао да те видим и ако могу утешим.«

Мара је уздахнула.

»Маро, сваки твој уздах већма ме мучи, него. —«

»Јесте«, проговори Мара, »лако је девојци срећу затомити, пак је после жалити«.

»Маро! ја те не разумем.«

»Разумем ја јаде моје и — неверство твоје.«

»Ко? Ја неверан? Та ти мени пригвараш што бих ја теби пребацити могао!

»Знам, знам, то су ваши изговори!«

»Маро, немој ми срце чупати! Та неси ли ти реч погазила, неси ли ти за покојног Симу, твоју неприлику пошла? — Па још мене зовеш невером!«

»Љубомире, таква шала нема места«, рече Мара тихо али жалостиво.

»Та не био ја човек ако се сад шалим!«

»Љубомире, та ти си знао како је то било, ти знаш да је моја мати зато за Симу пошла, да —«

»Тво — ја ма — ти за Симу по — шла!!!«, промуца Љубомир.

»Ја не знам што си се ти зато на мене расрдио, — али, дабоме, то је само изговор био«.

»Маро!« викну Љубомир, »је ли истина? Маро, мени је свануло! Сад знам, мене су преварили, и с мога лакоумља обоје смо патили!«

Сад је наш Љубомир све приповедио како је било; а лако је девојку уверити која још љуби!

Ватра пољубаца растопила је сав лед; пролеће живота, пролеће љубави опет им је синуло. Марина мати таман је дошла да благослови.

Тако се, лепа читатељко, Љубомир помирио са лепим женским полом, а то да већма потврди, узео је Мару за жену. Више су пута помињали старог ћир-Симу, смејали се животу његовом, а жалили о смрти његовој.

Марини пољупци лепо су молера умирили и утишали; има већ и троје деце, која су сва као измолована. Он је срећан, само се каткада расрди кад му Мара неку бечку Лизику спомене.

То жене не праштају!

Славујев до.

Кога је год у пролеће пут нанео да ноћу кроз село Липово прође, тај је имао шта љуби дома приповедати.

Село је обрасло самим липама, које тако лепо и крепко миришу, да би бо-

лан оздравити морао, — тако мило и жалосно, да те и здраво срце заболети мора.

У селу на једном брежуљку били су властелинови двори; по високој белој кули месечина је пала, а из куле хиљадама гласова певају, опет лепо, крепко, мило и жалосно, као што само славуји прижељкивати могу, славуји опојени мирисом липа.

Млади властелинов син нити је имао мајке, ни брата, ни сестре; а као што би можда волео милу мајку, или ког доброг браца, или коју красну сестрицу, тако је сад волео своје славује, које је из целе околине куповао. За њих је био намештен велики трем у горњем поду куле, намештен је био као башта, као луг, да славуји по ружама и по зеленим гранчицама скакати могу.

Млади Ђорђе повазадан је са њима био, хранио их, појио их, љубио их. Њему су славуји певали, а он је песме у срце, у душу примао, па увече кад је легао, да чудних, да лепих, да тужних снова! Често је сањао да је и сам славујем постао, — а ујутру кад му је узглавље сузно било, мора да је као славуј певати хтео, па се сит наплакао.

Ваља ли то, пруди ли то кад дечко са птицама, са славујима одрасте?

Ја бих рекао: лов је за момка, сабља, пушка и коњ је за Србина, па нек сања Турке и хајдуке, а о сузама да ни разговора нема, — нека штеди сузе, суза је крв, а крв му треба.

Тако је негда било, али време је пролазило, пролазили су дани, месеци и године.

Стари властелин Жеравић наживео се, пак је и умро.

А његов син Ђорђе, последњи од племена Жеравића, тек је наступио на време где прави живот почиње.

Кад је Ђорђе са високе куле своје у селу Липову погледао, далеко је у наоколо видео, а што је год видео, све је његово било.

Седам села, једно до другог, признавало је не само да је он њихов господар, већ и то, да је Ђорђе Жеравић, најлепши и најбогатији младић. А зар нису они укратко могли казати »најсрећнији«. Могли су, — али то нико није рекао.

Благо што му је после оца остало никад пребројао није; много, силно је било. Заиста, да је срећа где на продају била, он би је купити могао.

Стотинама најлепших девојака, којих свака куд дође тамо рај донесе, несрећне су биле, јер њега усрећити несу могле.

А да где се срећа скита, кад је код њега нема. Та онде би могла о мало труда свој престо подигнути, да јој се свако диви. Али можда Богови знаду: да млад, здрав, богат, ваљан, штован, а поред тога и срећан бити, да је то за човека самртника много.

Ох, та дао би Ђорђе све благо своје за један пољубац Јелкин, — све би радо дао, здравље и сам живот, кад би знао да ће Јелка за њим уздахнути.

Али зато сам рекао, да се срећа купити не да, њу ко и м а, има је б а д а в а.

Јелка је била у селу најлепша девојка. Она је у својој малој, чистој кућици са старим својим дедом živовала.

Ђорђе се више пута са њоме разговарао, али чим је разговор о обичним стварима престао и такав се повео, који би Ђорђу мало мелема у срце канути могао, таки је она нашла прилике како ће се украсти, како побећи; како ће се уклонити.

Кад је Ђорђе у цркву дошао; она је из цркве изишла; кад је издалека видела да се с њим сукобити мора, она је или у какву кућу сврнула, или је другом улицом пошла.

То су громови били, који су Ђорђу у срце ударили. Шта је он Јелки скривио, да га тако мрзи да га ни видети не жели?

Болело га је, а он боле своје не умеде сакрити, већ их је на лицу и очима носио. Зато нико не смеде рећи да је Ђорђе срећан.

Једно вече шетао се он сам по својој башти. Туда је Јелка, кад од другарице своје кући иде, проћи морала. Сумрак је био, издалека није га могла видети, а кад се сретоше, већ се није уклонити могла.

— Добар вече, Јелка! рече Ђорђе па је смело за руку ухвати.

— Добар вече! шапнула је девојка.

— Јелка, ако знадеш Бога, кажи ми зашто сам ја теби тако мрзак?

Девојка се уздрктала.

— Зашто бежиш од мене кад те на путу нађем? Што се уклањаш кад ме год видиш? Та ја те волим као што те ни отац ни мати волели нису; ја сам са тебе несрећан, без тебе никад срећан бити не могу!

Девојка је уздахнула. Осећао је Ђорђе како јој срце силно бије, како јој рука дркће.

— Јелка, смилуј се, кажи ми једну једину лепу реч.

— Не смем, не смем!

— Од кога не смеш? Ко ти брани? Та није ли доста кад ти мене познајеш, кад ти

се закунем да сам ти највећи пријатељ, кад ти се закунем да ћу ти до гроба веран бити! Ко је то онда, ко ти сме што забранити?

— Ђорђе, ја вас волети не смем. Стари дед мој, он ме заиста пази, свако ми добро жели, сваку ми жељу погоди; али кад је приметио да сте ми тако мили, да о вама мислим, да о вама сањам, он ме је проклео ако вас не заборавим. Ђорђе, ја се бојим клетве дедове!

Ђорђу више није требало. Јелка му је сама признала да га љуби. Рај му се пред душом отворио. Мислио је, овај час преживети неће.

Дуго су обоје на клупи седећи ћутали. Напоследак скиде Ђорђе са руке прстен, те га Јелки на прст метне говорећи:

— Јелка, ја сам најсрећнији човек на свету! Не бој се ти клетве дедине; твој деда познаје властелу и њихове синове, па мисли да сам и ја такав. Он мисли: лако је девојку лепим речима замамити, пак је у срамоти оставити; зато је његова клетва. Али, душо Јелка, ја друкчије мислим. Овај прстен нек је знак вечите љубави, вечите верности, — ја ћу те сутра од деде испросити, па кад ми љуба будеш, његова ће клетва заћутати, благослов ће говорити.

Јелка је веровала, али и јесте Ђорђе из срца говорио.

Лепо је вече било, дивно су липе мирисале, дивно су славуји прижељкивали.

Двоје верених грлише се, љубише се.

Усна је на усни дрктала. —

Не имадоше речи.

Уздисаји чести, кратки, отимаху се из ватрених груди.

Једно су мислили, заједно уживали, заједно су заборавили да још венчани нису.

Заједно су после устали да се растану, једно другом говорећи: С Богом љубо, моја! С Богом, војно мој! Сутра ћемо се видети!

Ђорђе је отишао својим славујима. Они су му целу ноћ певали, а он је сневао себе славуја, и своју драгу, Бог зна где, Бог зна како!

Јелка је отрчала деду да му каже срећу своју, да му каже ко ће сутра доћи да је проси, да благослов моли.

Страшно се старац намрштио, као да у неку црну будућност гледи.

— Јелка, чедо мило, то не сме бити, ти Ђорђева бити не можеш.

— Деда, не порите ми срце, ја његова бити морам, ја га тешко љубим.

— Кћери моја, кад је тако, то ти морам рећи што сам досад тајао. Сестра

брата љубити не сме. Покојни је Жеравић твој отац био, Ђорђе ти је брат, ти његова бити не можеш!

— Куку мене, викне Јелка, куку мене, деда, ја сам већ његова! — Дакле мени живота нема!

Ујутру са зором подигао се ђувегија невести својој, старом деди, пријатељу своме.

Весео, радостан, више је летео него ишао.

Кад је стигао пред Јелкину кућу, застиде се; хитро га нека тајна мисао прође: »Може л' то бити истина, да ћу ја тако срећан бити? Боже, може л' то бити!«

Добро се слутило Ђорђу. Такве среће на земљи нема, каква би његова била.

У кући су гореле свеће, Јелка је мртва била. Лепа као анђео кога је Бог у небо позвао, у небо, где се грешити не може.

Ђорђе је ватрено пољубио мртву срећу своју, па наједанпут грохотом смејући се изиђе из одаје.

— Добро је, добро је! — Сан се мој догодио. Љуба се моја славујем створила, да се слађе љубити можемо. Сад ћу се и ја славујем створити, — добро је, хвала ти Јелка! — Тако говорећи у хитре скокове својим дворовима оде.

Сви су за њиме узверено гледали, само је стари деда погодио шта је, погодио је да је Ђорђе фалио памећу, да је полудео.

Ко каже да је Ђорђе луд? Ђорђе је славуј. У горњем поду своје високе куле игра, скаче, поје и прижељкује као и остали славуји. Весели се као што никада није, — сасвим је здрав, само му је лице бледо — здраво бледо.

Ђорђе је славуј; та умилније пева него сви славуји. Ево већ други дан а он се ни уморио није; весео је, живостан је, само му је лице бледо — здраво, здраво бледо.

Други дан после подне сви су славуји ћутали, слушали су како лепо звона звоне! И Ђорђе је ћутећи доле кроз прозор гледао.

Наједаред спази спровод Јелкин па дрекне: Ено је, ено је, ено љубе моје, славуји браћо, прозор је отворен, хајд'мо пред њу; хајдмо пред драгу моју!

Међутим је разбио прозор и гледајући како славуји јатом на поље прнуше, говорио им је:

— Хајд'те, хајд'те сви, сви, сви, да ниједан није остао, тако, тако, ја ћу сад за вама!

Кад су сви славуји излетели и Ђорђе је са високе куле скочио, — одлетео у смрт, у мир.

Лепа, мала, самотна долина, где липе најлепше миришу, где славуји најлепше прижељкују, где су Ђорђа сахранили, зове се и сад:

Славујев до.

Видосава Бранковићева

Давно је то било о чему ћу да вам приповедим. Има томе више од сто година.

Који би ми могли сведочити, сви су помрли, још само скаска мало живи у околини Р—; а да не би и она, можда скоро, са којом старом баком умрла, ево је ја бележим како се сећам да сам је кадгод чуо.

I

Ко први пут дође у тај наш лепи питоми Срем, у ту красну Фрушку Гору, нек не тражи ту српских Алпа; нек не тражи дивљу лепоту стрмих врхова што их око не домаша, ни страшних провалија куда ни сунчани зрак не допире: нек не тражи ту српске Етне и Везува што ватру, лаву и камење баца — све ће то пре у Црној Гори наћи.

Овде је друкчија лепота.

Фрушку је Бог створио одмарајући се.

Фрушка ми се чини као смерна жена, као добра мати: питоми, обли, лозом плодни брегови су као дојке за милу јој децу, за Србе; а деца су јој благодарна, па су мајку накитила драгим камењем. — Или зар нису четрнаест манастира четрнаест драгих каменова!

У том питомом Срему, у тој красној Фрушкој Гори, поред Дунава, лежи село Р—. Ту ћемо се мало задржати.

Ко ће за мном, нека лагахно, на прстима, уђе у одају. Лакше, лакше, болесник спава, сад је баш свео очи! Стар, немоћан, слеп старац над болном ћерком дркћући Богу се моли — лакше, да му молитву не прекинемо! Красан младић с прекрштеним рукама стоји уз постељу, — у постељу гледи као у спасење своје.

Слепи, немоћни старац, то је Урош Бранковић свештеник у селу Р—. Већ педесет година како га цела околина као оца поштује и љуби. Мало је наћи људи у селу које он крстио није, нема пара који он није венчао, — а ко је за то време отишао Богу на истину, отац га је Урош опојао и сахранио.

До пре једне године био је он много срећнији и задовољнији, до пре једне године је он бистрим очима гледао по белом свету

— гледао је, а имао је шта и видети. Пет милих синова, као пет соколова, љубили су га и дворили, а мезимица Видосава развијала се уз њих као цвет каквога у свету нема.

Гледао је он своју срећу, али јој није смео веровати.

Јер га често мисли водише једном крвавом пољу, једном грдном гробљу, у које су хиљаде српских јунака заједно са царством својим пали. Јер се често сећао свога порекла, сећао се несрећнога Вука, па онда би увек уздахнуо и помислио: »Зар ја могу срећан бити, зар може благослов на мене пасти? Та ово је све варљиви сан; тешко мени кад се пробудим! То је мислио, али ником није говорио.

Шта је и шта пута, служећи службу Божју, пред олтаром задрхтао се, грло му се стегло, као да није достојан да се Богу помоли; — шта је и шта пута у свето причешће погледао, и, као највећи грешник, једва га је смео примити. А све зашто? — Управо и сам није знао.

Нема црњега ни страшнијега греха него род свој издати!

Страшан је то грех који и на невине пада!

. . . .

За једну годину дана много је пет дубоких рана, много је пет црних рака. Коме ће још зла срећа толико снаге дати, да пет красних синова за годину дана изгуби, да се са пет гробова жив кући поврати!

Урош Бранковић изгубио је свих пет соколова, свих пет синова. Четворицу је горко оплакао, али су му и сузе испрале бели свет из очију. Четири су му гроба четири црне копрене навукла на очи, — кроз четири мрачна гроба пети није могао ни видети, — петог сина није могао слепи отац ни оплакати. Откуд би и било суза? — Та да је извор, усахнуо би, а како неће очи за четири сина!

Несрећа, кад се захука, не зна шта је доста.

Кад су петог сина Бранковићевог сахранили и с гробља се враћали, Видосава је водила оца за руку. Киша је пљуштала из неба, из земље. Пут их је водио преко потока, који на великој киши тако набуја, да камење и кладе ваља и собом носи. А сад је дерала права бујица Мали мост, који је на потоку био, већ је вода помало почела дизати. Видосава, гледајући где је већ многи свет прешао преко, да покуша хоће ли она са оцем још на другу страну моћи прећи, стане на мост...

. . . .

Нема црњега ни смртнијега греха него род свој издати!

Страшан је то грех који и на невине пада!

Стари Урош дозивао је: кћери моја, једина потпоро моја, где си? — Где си, жалосна Видо?

Али Виду је већ вода отргла, бујица занела — силно занела, валови је прогутали.

Вида је отишла за браћом!

Умри, стари Урошу?

Засити се једном, тешка клетво!

Урош је полумртав пао на земљу. Не зна он кад је и како је дома донесен, како је на постељу метнут и колико је ту лежао. Кад се помало разабрао, празно му је било у прсима, као да ту већ нема ни бола ни жалости. Само је кадикад шапнуо:

»Прими ме, Боже, прими ме!«

* * *

Видосаву је бујица занела, валови прогутали. Али јој не би суђено да тако брзо нађе мира.

Та лако је умрети у несрећи! Смрт је онда и мила и драга; лек је — мелем је! — Ну је мука из ружична живота, из крила среће пружити руке хладној смрти!

Већ је Вида била клонула у таласима, руке спустила и предала се хладној смрти. Већ јој је и свест из живота умирала, већ је нежно срце последње, тешке ударце спремало, кад је снажна рука стиште око паса, подиже и опет животу поклони.

Млади Стеван Боровић из оближња села Н— дика је својој околној омладини, младић да му нема пара. Пун живота, пун срца и милости и поноса јуначког, одважан као што само — Србин може бити! Млади Стеван Боровић десио се близу кад је вода Виду занела. Долетео је он до потока, и, као у коло, скочио је он у опасност, у пола извесну смрт.

Ко је гледао, могао је дватри оченаша очитати, не знајући чита ли их за живот, или за покој души Стевану и Видосави.

Али на брзо срећа сијну и момак са девојком изиђе на сухо.

На чистом зрачку само се мало разабрала Видосава.

И онда је бајним, златним, рајским погледом погледала избавитеља свога. У том је погледу било више жалости него задовољства. Веће награде Стеван никада није могао пожелети. А Видино срце никад оваква туга није стегла. Ћутећи дахнуше обадвоје.

Али девојку опет савлада слабост и несвесна клоне на руке Стевану.

Тако су је дома донели и на постељу метнули, да је чувају као зеницу ока, да је лече сваким леком земаљским и небеским; да не увене, да не угине такав цвет који је многима у срцу усађен, који сваки познат љуби као своју душу.

То је та одаја, у коју смо при почетку приповести ушли, у којој Видосава већ дватри дана лежи болна.

Прозори су застрти, да једва сунце продире кроз зелене завесе. Света тишина влада у одаји, — само чујеш тешко дисање Видино. На столу мајкина душица, милодух и друго цвеће, миришући одговара уздисајима, одговарајући мирише — мирише као да се и оно за болесницу тихо и из срца Богу моли.

Ту су и лекови силни и изабрани. Очева је молитва света и дубока. Стеванове су жеље срдачне, силне, моћне, пуне нада!

Које ће Види пре помоћи, — које ће пре Богу стићи, — од чега ће пре оздравити Вида?

— — — — — — — — — — — —

Само да нема на свету и тешких клетава, које и на невине падају!...

II

Стеван се од тог доба врло променио. Као да је срећу своју из воде избавио, тако је у срцу био радостан, или само је осећао да би радостан био кад би Вида скоро оздравила. Та да га још једаред оним очима погледи! — Онај поглед за који би увек у смрт скочио.

Дани су пролазили; Видосава је још боловала. Тешка врућица жарила је по крви њезиној, вајала је шарене слике пред затвореним очима њеним и грозно се играла душом и примнивом њеном, тако, да је тужно, гдекада страшно било слушати те тлапње њене.

Стеван је свако јутро, зором, долазио из свога села у Р—. Путем би увек набрао свакојака цвећа, љубичаста, плава, бела, које је све тако лепо доликовало уз зажарено лице болесне девојке.

Данас је Стеван врло рано дошао, али опет је старог оца већ на ногу нашао, брижљива поред миле му кћери.

»Поштовани оче!« рече Стеван, пољубив седога старца у руку, »ја ноћас нисам тренуо; станка немам, — болеснији сам него ова мила болесница. Ево ме пре зоре до вас — излечити ме нећете, али ако ме почујете, много ће ми лакше бити«.

»Говори, сине!« рећи ће му старац; — »та кога бих чуо кад тебе не бих, ти си ми сад место свих пет синова, тебе је Бог послао да ми избавиш мезимицу«.

»Љубазни оче! ја нисам размажено странче, пуно суза и уздисаја; јаки бол мора бити на који ћу се ја потужити, а пре ћу свиснути, него што ћу се јадати кукавички. Ја сам српски одгојен и научен да не повладим срцу чим куд нагне, чим куд пожели. Ал' откако сам у смрт скочио и из отвореног гроба са Видосавом васкрсао, ја нисам више ја, ја се једва познајем. Не могу ја више својим срцем владати, оно се оснажило, ојачало, отело, а ја сам постао слаб, мален, ништа — баш као сенка му, која за њим мора ићи. Не могу ја више ни једној жељи, ни једној мисли заповедити да моја буде, све је то Видино — њу служи, њу двори. Кад сам јој први пут погледао у очи, у срце сам јој довидео, душу сам јој, разумео; одонда све већма осећам да без тог срца, без те душе, без тих очију — да без Видосаве ја живети не могу. — Сад ми је лакше кад сам вам се мало исповедио, Видосава ће оздравити, друкчије бити не може: та Бог је жив и милостив! Пак онда оче, је л' те, оче, онда ће Видосава навеки моја бити!«

Док је Стеван ове речи говорио, јекнула је Видосава кашто, а стари свештеник махнуо је главом дватрипут, па сад му се таман облак на чело навуче; он се дубоко замислио, а из слепих очију заблисташе се до две чисте капљице.

Зачуђено гледао је Стеван те немиле, кобне знаке. Нестрпљиво, стегнутим срцем чекао је он кад ће и шта ће отац Урош прозборити.

Подуго је чекао, зебао, док је од старца ове речи чуо:

»Сине мој, где си? — Седи уза ме; кад те не видим, загрлити те бар могу. Тако, тако! Врло си ми мио, еј, па те морам врло жалити. Камо среће, да благослов Божји на вас падне, камо среће, да сте једно за друго створени! Ко би желео као ја! Али почуј ме, пак суди и мисли и сноси како знаш и како можеш.

Ја се зовем Урош Бранковић. Србин сам и душом и телом, пак увек ме је болело, увек ме је тиштало порекло моје, но тешио сам се мислећи да грех Вуков није грех мој, а гледао сам чим могу да сперем љагу са породице своје. Пет синова мојих преклињао сам да ни за што друго не живе, до за род свој, па ако осећају у себи капи Вукове крви, нека метну на срце најљућу

гују да им она отров исиса. Казао сам им: род љубити, то је Србину све; казао сам им, нека срећу, нека спасење ногама газе ако се с тиме не слаже. Синови су ме слушали; да су живи, никад ми образ са њих не би поцрнео!

На Видов-дан године 17** роди ми се мезимица Видосава у онај исти час, у ком јој је мати умрла. У црне смо је повоје примили; на свет је дошла да матер изгуби. Чудно се то дете родило, чудно је увек и било. Од четири године паметнија је била него друга од осам. Никад није плакала, до кад је слику Вука Бранковића, која се у нас од старина налази, видела, али онда је врискала као да је жеравицом жегу. Доцније, не знам где, научи ону жалосну песму о Косову, о издаји; — ту је песму увек тужним гласом певала; али јој је лице бивало све блеђе; љупки осмех није се смео шалити са красним усницама њезиним, лепо око њено каткад је стало, па потамнело и засузило, као да допире у страшну прошлост или у будућност. Ко би је тада запитао: шта је, Видо, забога! Важно, али у кратко би одговорила:

»Клетва!«

Пре године дана Милан, мој настарији син, испроси девојку и срећан дође кући. Вида изиђе преда њ.

»Еј мој жалосни брате, — срећан си, је ли? А зар може Бранковић срећан бити? Милане, Милане, нема црњег греха до род свој издати. Милане, Милане, тешка је клетва која и на невине пада!« ...

То рече, па га пољуби — онако као што се самртници целивају.

Тај ми се дан Милан разболи — други дан умре.

На скоро затим, једно јутро тржe се она иза сна, вичући:

»Влајко, брате Влајко, где је мој Влајко?... Тежак је грех који и на невине пада!...«

У том улети Влајков дорат у двор без Влајка, — а Влајко је, лов ловећи, стрмоглав пао и на месту мртав остао.

Тако она Мирку, тако и Радмилу смрт прорече или докоби.

Од тога доба ја сам је гледао као тајну неку.

Све сам веровао што је год рекла, ма да је најстраховитије било.

Шта сам јој пута рекао: не говори, не коби, ако Бога знаш — ја те волим као спомен четири сина своја, већма него живот, него душу своју, па је грдна мука од онога кога тако љубим таке гласе чути.

На то ће она рећи:

»Волиш ме! Љубиш ме! Тешко оном ко је мене кад волео и ко мене кад узволи!... Худе сам ја среће... Страшан је то грех који и на невине пада!«

Па онда би се загледала у моје очи и уздишући би рекла: »Што ми се једнако привиђају млади Ђорђе и Јован Бранковићи са празним јамама, где су биле красне очи! За њима ено другога Ђорђа, ено Гргур Бранковић — сви слепи са крвавим трепавицама! Оче мој, оче, и ти си Бранковић!«

Кад сам то чуо, стресао сам се, али заман, наскоро паде вечита ноћ на моје зенице.

Једно јутро дође ми последњи син Дамјан и пољуби ме у руку.

»Оче мили«, — рече ми — »и моји су дани избројани. Ноћас сам слушао како је Вида у сну грозно плакала и дватрипут моје име споменула. Оче, опрости ми!«

— Ко ће опростити, кад Бог не прашта! рекох му ја. Мој Дамјане, добра бити неће! — Какво добро! Та ено их сад свих пет један поред другога у земљи, у гробу, отели су моју кућу, моју постељу..«

Старац је ућутао.

А Стеван? — Њега су пренеразиле старчеве речи и туриле га у море дубоких мисли; али брзо се отео и разабрао, те онда ништа

друго није осећао, до како силно љуби Видосаву, осећао да му је и срећа и несрећа у тој болесној девојци, да га од ње нико не може раставити.

Видосава се тужно осмехнула:

»Што ме љубиш, стари Бранковићу, двадесет и две године сам с тобом у хебској[1]) тамници, па ме ниси љубио, али ниси ни имао каде! — Досада смо једнако набрајали јаде Бранковићеве породице — па јесмо ли их све набројили? Још нисмо! Зато се махнимо, та свему је скоро крај! Већ ходи још ме једанпут пољуби! Слатко ли то пада! Мелем је то! Ходи! Ходи!« —

Стеван се сагнуо, да подигнуту руку девојци пољуби — у том Вида отвори очи и грозно повика:

»Та ти ниси Бранковић! — Не вади ме из воде, пусти ме смрти; пусти ме, пусти' тако ти среће твоје!«

За тим је опет очи затворила, уздисала и јецала.

Кроз јецање се тек каткад могло разумети:

» . . . . род свој издати!«

. . . .

»Црн је то грех који и на невине пада!«

---

[1]) Егеру.

III

Пола увело цвеће, жуто опало лишће, то је смртна постеља, на којој је сада лето издисало.

Сунце је зебло, па се помало у маглу умотавало.

Птице су још мало певале, али то ни налик на оно радосно цвркутање које у мају можеш чути. У свакоме гласку одјечало је »збогом!« — кроз свако »збогом!« дрхтало је тужно »јаој!«

Хладан ветар котрљао је сиве, безбројне облаке, а то је престо, на коме је ново господство, суморна краљица јесен седела, дремала.

И бербу су већ у Фрушкој Гори обрали, па су и веселе бербанске песме онемеле, а звучне оне велике чегртаљке не тандрчу више, већ мирно гдегод леже за пећима. Место тога ветар сада разноси само шуштање жутих листова и тупо кршкање сувих грана.

Само једно поток што жубор свој не заборавља, већ песму своју увек једним гласом поје. Али како је чути његов жубор уз песму славујеву, уз мирис љубица на зеленој цветној ливади, а како је сад кад усамљен пева, јер певати мора, или, боље рећи, плаче за ишчезлим милим друштвом!

Око куће старога Уроша Бранковића простире се велики врт. Дивота је била кадгод по њему ходати, док се на свакој лехи, на свакоме џбуну, на свакој грани виђела нежна рука која је све то неговала. Сад су стазе зарасле, лехе неоплевљене, неред прорастао и погазио све што је труд и воља некад украсила.

Туда се у црноме руху шета лепа Видосава; на лицу јој се види да је тешко боловала, те та умилна красота, бледилом поливена, увек ти се чини као да је гледаш на месечини.

Време је суморније и жалосније, али Вида долази помало све веселија. За браћом плаче, али неко уверење, да је то тако морало бити, блажи јој горчину суза и снажи јој нежно срце њено. Онај, да рекнем, пророчански дух што је мучио то красно чедо, уморио се — ишчезавао је. Али зато је расла љупкост њена и Видосава све више постајаше право девојче, какво треба да буде.

А може ли девојче бити без љубави?

Што је љубичица, мирисати мора — што је срце, уздисати мора.

Љубичица ни сама не зна да мирише, да тако лепо мирише!

А зашто је сад Видосава уздахнула? — Уздахнула је што јој је то тако слатко пало, уздахнула је — не зна сама зашто.

Сад је баш одјахао Стеван, који је сваки дан старом Урошу долазио у походе, са Видосавом се по врту проходао, с њоме говорио о свачему лепом и красном, с њоме на мраморној клупи седео и у румене око сунца облаке гледао и сестрицом је звао.

Вида није веровала да Стевана сме љубити, још јој је кадикад немилостиви дух шаптао: удали тога младића од себе — штета би било да и на њега падне клетва!

А овамо јој се у срцу нешто рађало што је тако слатко, а тако тешко — теготно било!

Још се прах из далека видео што га бесни вранац Стеванов подизао. Видосава је тамо гледала и нехотице уздисала. Затим, да се ко близу десио, чуо би умилан тужан глас, чуо би тужну песму:

Их' су јади или су жалости!
Гори јади, него ли жалости.
На жалост ће и комшије доћи,
Ал' за јаде нико и не знаде,
Само срце у коме су јади.

* * *

Како који данак, све је слађи и милији бивао.

Љубав је расла, а зар би могла уз њу и срећа да не расте!

Благо старом Урошу, он је слеп увиђао што никада очима не могаше видети. Увиђао је да му је кћи сваки дан веселија и срећнија.

»Ала овде нешто лепо мирише!« рече Урош једно вече, кад су га Стеван и Видосава водили по врту.

»Ту је онај велики бокор рузмарина«, одговори Видосава.

»Па ту мора и онај бусен-креветац бити; седимо, децо, да се намиришемо тога лепог мириса! Је ли да је красан, Стеване, — а шта ти велиш, Видосаво моја?«

Рузмарин је леп знак. Он је водио мисли, водио речи, па се говорило о радостима земаљским, о љубави, о верности.

Сви су троје раздрагани наједаред занемели и замислили се.

Једна реч само, па све три душе да намах постану срећне.

Али старац не умеде почети, а Стевану се грло стегло; уз старца је Видосава седела, па час на лицу очевом, час на лепоме момку гледала је борбу мисли и отимање жеља. Она не знаде ништа мислити, већ је стрепела као прут, бојала се прве речи која ће се проговорити.

Замишљен ухвати старац Стевана за руку, баш тамо где му је на прсту златан прстен стајао.

»Какав је то прстен, Стеване?«

»Тај ми је мајка на самрти дала, па ми је наложила да тим прстеном кадгод вереницу прстенујем. Али тако ми Бога!...«

Уз те речи запламти се Стеван као ватра жива, а бледо девојче побледи јоште већма, као најлепша бела ружа.

»Али тако ми Бога, или ћу га до гроба сам носити, или ће га Вида примити!«

* * *

Ох срећо, ала си златна, а љубави, дивно ли се награђујеш, — оваки часе, силно ли претегнеш све невоље и зла која нападају на човека!

Рузмарин је мирисао, али како лепо, како силно и умилно!

Сунце је седало огледајући се у слатким сузама слепога Уроша и у прстену на Видосавиној руци.

Кад су се срећни растали, свако је у себи бројао колико је недеља, колико ли дана до тога славнога Ђурђева дана.

IV

Како се дочекао тај славни Ђурђев дан? — Како су то време проводили Стеван и Видосава?

Дошла је она љута зима, стегоше они тешки мразеви, мећаве, вејавице, — они хладни ветрови.

Та није то била зима, нису то били мразеви, ни ветрови — није то било ни љуто ни тешко, ни хладно ни мразно!

Нашим вереницима као да је вејао румен снег, као ситна у небу раскидана ружа. — Топлу љубав мраз не мрзне, а ветрови јој доносе све онај лепи мирис што га други нико не осећа — доносе однекуд, богзна откуд, мирис рузмарина, милога им цвета.

Па оне зимске вечери! Тиха радост, мирно весеље, пуно задовољство. — Кад Божана, стара Видина дадиља, седне близу пећи, па почне оне старе приповетке, што те и језа хвата и коса ти расте и срце ти запламти и суза полети; а кад мало застане, вретено јој чујеш где звркти, — као год што гуслар на најлепшем месту песму прекине, па пусти гусле да гуде оно што се ни певати не да, већ се само осећати мора. А на пољу пушка пукне, коњ захрже, хрт зацичи: ето Стевана из лова, као да је из оне мртве приповетке жив изникао. »По-

мози Бог, срећо моја!« — а свећа се заигра, задршће, — стари Урош сузу убрише. А како је Видосави, како је дивној невести? То ће многа моја читатељка боље знати него што ја рећи могу.

А кад кући пође, па га Видосава испрати, он јој као стидљиво пришапне, колико има још до Ђурђев-дана.

До Ђурђева дана је све мање бивало. Зима је прошла као у сну.

Цвеће и лишће је никло све лепше за лепшим. Славуја гласи долазише све слађи за слађим. Али лепшега листа, слађега гласа не би но што је Видосави данас стигао.

»Злато моје!

Како те љубим, ти добро знаш, али слатко је то мени спомињати. Ти си ми свет, ти си ми живот, ти си ми све. Прекосутра осануће дан кад се и ти не ћеш стидети љубав твоју пред олтаром посветити, пак је пред Богом и светом мени поклонити. Зора ће ти сватове донети. Свати су изабрани, све је врсно, весело, ваљано. Буди весела и радосна, невестице моја,

твоме верноме
Стевану«.

Знате ли оно лепо цвеће, што му на танкој зеленој стаблици висе све ситне бледе чашице; изврнуте чашице просипају леп мирис, а мирис се разлева као река, а по њој као да невидљиве виле пливају и певају:

Ој Ђурђицу, где си сејан, —
Где си бран!
— Леп је, свет је, чудноват је
Ђурђев дан!

Ђурђиц је то цвеће; сад га баш Божана придева Видосави у косу, па како лепо доликује на тој бујној свиленој коси. А стара дадиља јој говори:

»Тако, тако, мој голубе, сад си окићена као она Цветка девојка, што сам ти увек приповедала, да су се о њу седам царева били. Али што си ми тако снуждена, кад би требало да си ми најрадоснија?«

»Добра дадо, морам ти казати, чудан, неповољан сам ти сан снила. Овако сам као сада обучена била и, кроз собе ходајући, викне ме неки мутан, таман глас да станем. Ја погледам горе и видим да сам баш стајала под сликом нашега несрећнога прамдеде. Сва сам стрепела. Али он подиже руку, па се ухвати за оквир и полагано се сиђе из њега. А оно празно место остало је црвено као крв. Кад је до мене дошао, рече

ми: »Ћерко моја, ти си невеста, дај да те и ја благословим и даривам!« Па се маши за овај мио прстен, те ми га скиде са руке. »Овај ћу, рече, алем извадити, тај изгледа као окамењена суза, а ево ти што лепше, овај рубин, то је кап српске крви са Косова поља, тај ћу ти метнути у прстен, тај ће ти боље стајати, у томе ће ти и благослов бити!« За тим се опет попне на своје место и постаде опет мртав, стари салик као што је и био. Слатка дао моја, још стрепим кад се живо сетим — а оцу не смем ни речи рећи.«

И јесте Видосава сва стрепела, — у тој души канда се опет појавише црним словима написане речи:

»Нема црњега ни страшнијега греха него род свој издати!«

— — — — — — — — — — — —

»Тешка је то клетва која и на невине пада!«

*

Одби се вита грана!

Већ су упрегнути бесни коњи, белци, вранци и жерави, па не мирују, већ ногама копају. На њима се витлају они бели садипешкири. Хајде да се путује! Хајде да се путује!

Али још не може да се распусти коло, као да је у весељу срасло, а како ће се отргнути Видосава од мила бабајка свога!

Има суза, не биле горе никада! Има благослова, а не били га Бог прихватио!

Али весели, несташни сватови за то и не маре, већ се спремају и певају:

Не плачи, лепа Видо, време је полазит,
Ни у твом белом двору шећер не ниче,
А у нас шећер ниче — Стева делија!

Па ошини она четири белца, на којима је Видосава са старим сватом — а други свати за њима. Оде вика, оде ларма као да је никад ни било није. За тили часак ни праха није видети, јер српски сватови не иду, већ лете.

А празно, мирно оста око старца Уроша.

Пут је сватове једнако Дунавом водио; са једне стране су високе планине и виногради, с друге је стране камење, које хладни Дунав запљускује.

Видосава је тако бледа, тако сетна, невесела била, као да и сад онај ноћашњи сан на јави снива.

Сунце је близу запада било, па се они красни зраци сиграше са барјацима и перјаницама, златише пушке и оружје, а кад ухватише драги камен Видосавинога прстена, преливаше у њему свакојаке боје — час

је био чисто плав као можда она горња страна неба, какву је само анђели виде, час као љубица, да такве у свету нема, час је био као наранџа, какву је само жедна Персијанка, спавајући на крилу свога драгана, може сневати, а часком опет црвен, румен, баш као она на Косову проливена српска крв.

Сад је баш Видосава погледала у прстен.

Вриснула је као љута у процепу гуја.

»Крв, силна крв!... то је...«

Па несвесла паде главом на старога свата. Стари сват скочи, да коње заустави. Али ко ће хале у најбржем лету зауставити! Коњи се почеше трзати и зазирати.

У тај мах несташни чауши долете, опаливши пушке из кубура. Више није требало.

Пљуснуо је Дунав као да је гром ударио у њега. Бесни коњи занеше несрећну невесту у хладни гроб.

То је све било у једном тренутку.

Сватови се чисто окаменише. Нека језа им кроз срце промили — али донде је Стеван већ у Дунаву био, скочио је у смрт да из ње изнесе живот и срећу. — Да зле коби!

Вода их избациваше обоје.

Још један загрљај само — ал' какви су загрљаји утопљеника! Још један шапат само, али тешко и страшно је што се у крилу смрти говори.

»Зар нисам рекла, Стеване, — рекла сам, да је то тешка клетва; али опрости!«

Већ је двадесетина пливача хитро пливала да их изнесе, да их избави, али ко ће против тешке клетве, против промисла Божја!

Стеван и Видосава дубоко су у Дунаву загрљени лежали.

А душама њиховим ваља да је боље било тамо, где је и стари Урош брзо за њима дошао.

* * *

Ја сам већ ову приповетку сасвим и заборавио био, као да је никада ни чуо нисам. Али пре неке године био сам у Новом Саду на једноме погребу. Покојник је био гроф, умро је самац без икога свога, слеп сиромах — сасвим слеп и звао се Бранковић. То је можда последња грана те породице.

Онда сам се сетио, онда ми је тако било, као да сам Видосавин глас чуо, где тужно силном сакупљеном народу збори:

»Нема црњега греха, него род свој издати!«

— — — — — — — — — — — —

»Тешка је то клетва која и на невине пада!«

Код два крста

Месечина је као дан.

На успенском гробљу можеш не само све крстове избројати, већ и натписе на плочама прочитати.

Ходи замном, лепа читатељко, ако смеш, ако не смеш а ти остани лепо код куће, а ја ћу сам да се по гробљу шетам, данас сам и тако цео дан приклапао, сад ћу мало да се озбиљнијим мислима забављам, да мислим о смрти и о животу, о ништавилу света, да се сећам старих другова, што су већ одавно у мирном гробу свом на мене и заборавили; а ако ми се дух који у белом покривачу јави, запитаћу га, мора ми казати, каје ли се што је умро, каје ли се можда и што се родио, што је живео; — па што будем мислима мислио, што будем можда и чуо, написаћу ти, лепа читатељко, а ти ћеш то на зиму, код топле пећи радо читати.

Лепи су ти гробови, ако нису лепи бар су мирни. На гдеком гори кандило, знак да се ни спомен ни туга са милим покојником још угасила није; на гдеком рекао бих да се просула роса, или су можда горке сузе, што се тако на месецу блистају; гдекоји је већ давнашњи, заборављен, и они који су

кадгод над њиме плакали, сад се можда већ под њиме одмарају, — само погдекоја светла бубица кроз траву трепне као жива, посвећена суза.

Гле, ово је нов гроб! Да видим шта на њему пише.

»Овде лежи мој мили супруг Васа Марић, за којим ћу тужити док и мене гроб овај не прими.«

Сирота удовица! — помислим у себи. Јер познајем и њу, као што сам и покојног Марића познавао. Живели су као два голуба, а сад немила смрт дође па их тако младе растави.

Одем од тога гроба да видим чији је овај други близу њега. Велики крст, златна слова, — дај да прочитам.

Боже мој, све сами познаници!

»Здје почивајет Анна Милеусник, у цвету жизни своје, неутешни супруг Урош са сином Давидом и кћери Наталијом подигоше споменик сеј возљубленој покојници својој.«

Да, да, сиротица Анка, нема ни три месеца како сам је на беседи здраву и веселу видео, — а гле сад, сад јој на гробу стојим. Она се смирила, али сиромах Урош, од тога доба нисам ни с њиме био, — чу-

ем да једнако кука и плаче, е како не би, кад је Анка тако добра и красна душа била. Аој свете, да пун ли си јада!

Пођем даље, — али гле шта је то! — Црна, бледа госпођа прође стазом, никуд не гледа, већ кад дође до оног првог гроба, а она паде на њега, крст је загрлила и чуо сам како горко јеца.

Та то је удовица Марићка, Бог и душа, она је. О, о, како она за покојним Васом тужи, — то је љубав! то је верност!

Лећи ћу овде у траву да ме не види, да јој у тужном часу овом не сметам.

Подуго сам ја тако у трави сакривен и замишљен лежао, па одједаред бацим око на онај други гроб, на гроб покојне Анке Милеуснићеве. А имам шта и видети. — На гробу клечаше Урош, нисам приметио ни кад је ни откуд је дошао. Он је мирно клечао, ноћ је била тиха, месечина красна, могао сам му сузне очи видети, могао сам му тешке уздисаје чути.

Даклем нису само женске верне, даклем има на свету и мужева који ноћу, кад их нико не види, драгој жени својој на гроб дођу, да место њених топлих груди хладан јој крст загрле. То ми је тако повољно било, човек си ти, Уроше, ваљан си увек био, знам те ја добро!

Али сад већ ни маћи се нећу, јер знам да би му неповољно било кад би опазио сведока своје обуздане жалости.

Удовица Марићка јецала је на једном гробу...

Урош Милеуснић уздисао је на другом гробу...

И он и она мислили су да су сад сами на гробљу, да никога близу нема, тако је то у жалости, такве су те исплакане очи, не виде ни на три корака, њима није за свет ни до света. Боже мој, Боже!

Ја сам у трави чисто зебао да се ово двоје не опазе, јер знам каква би забуна била, — права туга не тражи друга, жалости је лакше кад се на само исплакати може, горке сузе беже од сведока.

Али Бог, удес, случај, шта ли? — тако удесише, да баш када се млада удовица са гроба подиже, у тај исти мах и удовац још једаред крст пољуби, па и он, рекао бих, кући пође.

Залуд сам се бојао, — они се опазише. Удовац је прво опазио да још неког на близу има, а таки је и познао г-ђу Марићку, па јој као у некој забуни рече:

— О, о, ви сте ту!

— Ах, — уздахну она, и нешто тако тихо прозбори да нисам ни чути могао.

Удовац. Забога, па тако доцкан!

Удовица. Доцкан, велите, — ох, рано је то, прерано.

Удовац. Ви сте много препатили.

Удовица. Бог наређује, а сирота удовица мора се покорити вољи његовој.

Удовац. Ја могу вашу тугу разумети, али ипак не треба себе заборавити... ваше здравље...

Удовица. Ви мени говорите, као да сами другачије чините.

Удовац. Код мене је друго, ја не тужим само за својим другом већ и за матером деце моје.

Удовица. Ваша су деца красна и ваљана.

Удовац. Па зато су бољу судбу заслужила.

Удовица. Ах, тако је.

Удовац. Ни мене Бог није требао тако горко казнити.

Удовица. Бог наређује, а сироти људи морају се покорити. Сирота ваша деца.

Удовац. Ох, та и ви би и добра мати били, да вам је Бог деце дао, као што видим да сте и верна љуба, па и преко гроба.

Удовица. Немојте ми зледити ране.

Удовац. Не, то нећу. Радије бих вас утешио кад бих чиме могао; јер заиста заслужујете.

Удовица. Шта ћу! Бог наређује, а сирота удовица мора се покорити.

Удовац. Та ви нисте сирота, вама је остало лепо имање.

Удовица. Шта ми је до имања, кад нема оног с киме сам га делила.

Удовац. Ово је већ доцкан, ако допустите да вас до куће отпратим.

Удовица. Мене прати моја туга.

Удовац. Али и тузи је лакше кад има друга. Ја то сад видим по себи.

Удовица. Мислите!?

Удовац. Па још оваквог друга као што сте ви.

Удовица. Ви мени ласкате, а ово доба, ово место није...

Удовац. Истину казати на сваком месту смем.

Удовица. Ах, шта би рекли наши мртви да нас овако заједно виде.

Удовац. Мртви не виде ништа. А баш и да виде, радовали би се што се трудимо да једно другог утешимо. — Ја ћу вас пратити до куће, је л' те да ћете ми допустити.

Удовица. Бог наређује, а сирота удовица мора се покорити.

Удовац. Мени је лакше кад се с вама разговарати могу.

Удовица. Али шта би рекао да нас ко жив овако види.

Удовац. Ја бих рекао да сте моја вереница.

Удовица. Јао, забога, господине, — прекрстите се.

Удовац. А зар је то тако немогуће.

Удовица. (Збуњена уздише).

Удовац. Ви ћутите! А мени се речи саме намећу, осећам да ми из срца иду. Ви сте сами, ја сам сам, могли би да не самујемо. Како би то лепо било!

Удовица. (Погледа у небо па опет уздахну).

Удовац. Ја бих се трудио да овим уздисајима помогнем. Ја бих вас као зеницу своју пазио. Ево, ја те овде под ведрим небом, пред лицем месеца, без другог сведока, за љубу моју просим. Реци! — Дај ми одговор.

Удовица. Господине!

Удовац. Реци, реци, ја морам још данас знати.

Удовица. (Спустивши главу) Бог наређује, а сирота удовица мора се покорити вољи његовој.

Месец је за облаке зашао. Зашто? То је његова тајна. А наши младенци одоше, као што ми се у помрчини чињаше, испод руке кући. Ја сам као Приклапало хтео да подвикнем: »кес, куме!« или »Ују сватова!« али беше у мени нека друга, озбиљнија жица, која ми не допусти, да ту ствар тако весело и шаљиво сматрам, као што ће је можда гдекоји читалац сматрати.

Ја сам очитао оченаш на гробу Анке и Васе, јер знам да га скоро добити неће.

Сватови су били после две недеље и то весели.

Милеуснић са својом новом љубом лепо живи. Али често једно другом говоре: Ако ја пре тебе умрем, — немој ми никад, а камо ли ноћу, на гроб излазити.

Такав је овај свет

I

Емилија Брежанскова била је најлепша девојка у целој Б. околини, то би вам свако посведочио ко ју је онда видео; али то је било пре својих двадесет и четири године.

Лаза (или као што су га звали Лакан) Пешић, пак, био је у истој околини најсиромашнији момак. И то би вам посведочио свако коме је Лакан кадгод дуговао.

Али зато је Лакан Пешић био врло ваљан а и угледан дечко, вита стаса, мрких наусница; посвакидан био је вредан као црв, а свецем и недељом био је весељак да му је требало пара тражити; писао је калиграфице; играо је магнивице; био је патвариста и десна рука неког адвоката, увек вољан, лак и разговоран; као год што је кадар био осам-девет фрајлица у један мах забављати, тако је исто био момак коме је било играчка по девет реплика у један мах диктирати.

Лакану Пешићу наједаред паде на памет да се заљуби у Емилију Брежанскову.

Али како се сме усудити Лакан Пешић да се заљуби у »једну« Емилију Брежанскову!

Но не само што се заљубио већ јој поче и у кућу одлазити.

Али како се сме усудити Лакан Пешић да одлази у таку кућу као што је Брежанскова била!

Но не само што је одлазио у кућу већ је још и запроси за жену.

Шта је могло друго следовати него то, да добије прекрасан »кошар«.

Нечувена дрскост! Лакан Пешић да запроси Емилију Брежанскову!

Али тако се и »ошвањио«. Тако му и треба!

II

Емилија Брежанскова уда се после некога времена за некога вармеђаша, чиновника који је њеном »рангу соотвјетствовао«; и после године дана роди кћер којој су дали име опет Емилија. Сад јој се муж разболи и умре, и Емилија остаде удовица.

Лакан Пешић, пак, из дешперата ода се својски адвокацији, постаде на гласу адвокат, коме су са свију страна поверавали највеће, најмасније процесе; стекао је велику кућу и још већи салаш; држао је каруце и коње, слугу и »пединтера«; частио је госте; ишао је у илице, и т. д.

III

После буне котрљала се година за годином, да и не осетиш како, и баш се навршило двадесет и четири године од оног дана, кад су Лакану у Брежансковој кући кошар пришили, и не баш најучтивијим речима га отправили. Сад већ Емилија има кћер за удају, лепа је као год и она што је некад лепа била; може јој бити својих осамнаест година. Кажу да лепше девојке од плавојке Емилије нема у целој Б. околини.

А Лазар Пешић је за то време огрубео, угојио се, пустио је трбушину; наишле и неке богиње, које су му лице проресетале; кажу да се само једаред преко недеље брије; а руке да врло ретко пере. Уз то је постао грубијан, напрасит, тако да баш није никаква пасија с њиме под једним кровом живети. Ноћу има обичај ркати, дању се лако задува, пије као Мађар, пуши као Турчин, шмрче бурмут као Шваба; црвен је као паприка: једном речи постао је нека фела баука која је врло способна да се њоме мала деца плаше.

Једног јутра паде Лазару Пешићу на памет да се опет обуче као младожења, па опет покуца на врата удове Емилије.

Ваљда је рад да сад буде оно што није могло бити пре двадесет и четири године. Ваљда ће да узме удовицу Емилију за жену.

Боже сачувај! Хоће он да узме — њену кћер Емилију.

А наша драга госпођа Емилија, која пре двадесет и четири године не хтеде поћи за красног, витког, »љубведостојног« Лакана, данас даде своју красну, витку, »љубведостојну« кћер за грубог, трбушатог, црвеног као паприка Лазара Пешића.

Такав је овај свет!

Фрише фире

— Нема ти, брате, ништа лепше од кућевнога реда! У кући госпође Летићке био је леп кућеван ред, сваки дан се ту играло редовно фрише фире. А то није мала ствар (особито код женских) кад им посао иде тачно, кад иде све на сат. У кући госпође Летићке играло се фрише фире тачњејше и на сат; почињало се пункт три сата по подне а свршавало се пункт између седам и осам сати у вече.

Данас још није три сата ни избило било, а све су госпе већ на броју биле. И у похвалу врсних чланова овога друштва морам рећи, да оне ни налик нису биле јогунасте као оне женске у Бенедиксовом »Пркосу«, јер свака, чим је у собу ступила, таки је гласно и из свег срца рекла: Хвала Богу, астал је већ постављен! — А госпођа Летићка, као што се доброј домаћици кипира, одазвала би се увек том усклику истим речима: јесте, слатка, хвала Богу, астал је већ постављен!

И заиста, астал је већ био постављен. Да га погледиш ма са које стране — ни игуман му не би нашао мане. У описивање горехваљеног астала не смем се потанко упустити, јер би код поштоване публике

могао у сумњу доћи, да и сам имам дара, ако не баш за фрише фире, а оно бар за мали фарбл. Доста тога да је астал савршено округао био, чоја на њему идилично зелена, а насред те зелене пољане, као сребрно језеро, блистао се сребрн »тацл«; око њега у виду полумесеца био је вештачком руком разастрт један »шпил« нових карата у виду полумесеца; други шпил још замотан у своје папирно јапунџе вирио је кроз познату округлу рупу, чекајући са поноситим стрпљењем да ред и на њега дође.

Али мени се чини да неко на врата куца. Тако се учинило и госпођи Летићки, зато се пожури и полузваничним тоном викну: херајн!

— А-а-а! — шармант!

— Но, то је иберашунг!

— Е, ко би се вама надао!

— Но, то ни у сну не бих снила.

Тако кликнуше гошће и домаћица, истина разним гласовима, али у један исти мах.

Госпођа Весићка, млада, црнпураста, румена, лепа, умиљата женица, чисто се мало збунила таквим срдачним дочеком. А ствар овако стоји. И госпођа Весићка, која је сад у собу ступила, била је прилежан члан фришефирског друштва, али ево већ два пуна месеца дана откако је отсутом

својим пажњу на себе навукла и прилике дала свакојаком нагађању. И гле, данас ипак дође! Па зар је чудо што су је сви као изгубљену овчицу тако радосно дочекали.

А кад су се госпе по обичају за јуначко здравље пораспитале, примети домаћица да је већ крајње време да се за послом гледи. Сви лепо око стола поседаше и госпођи Весићки понудише почасно место с десне стране поред домаћице. Госпођа Весићка примети, да се она више не карта, и само је дошла да мало поседи.

— Ха-ха-ха! — насмеја се цело друштво — дакле, ви се одричете библије.

— Бре немој се ту цифрати, — седи па мешај! викну на њу госпођа Петковићка.

— Та не, Бога ми, ја се више не картам.

На ову заклетвом потврђену изјаву све се друштво чисто пренеразило.

— А били смели знати зашто? — запита опет у један мах једнодушна дружина.

Госпођа Весићка није баш вољна била на интерпелацију таки одговорити. Али поштовани читаоци знаће ваљда шта је то кад жене кога склептају, да ту онда више помоћи нема. И госпођа Весићка је видела да се сад више нема куда, па порумenивши

још већма, одважи се навали овој задоста учинити.

— Е добро, ако ћете ме саслушати, а ја ћу вам све искрено исповедити.

— Чујмо, чујмо!

И госпођа Весићка поче овако приповедати:

Славна скупштино! На питање ваше, зашто ја фрише фире не само више не играм него се згрозим кад му и име чујем, узимам себи слободу опширно вам одговорити. Вама ће познато бити да сам ја до пре два месеца страсна играчица била; не мање биће вам и то познато да сам у игри увек приличан малер имала. Али што већи малер, то је и моја страст све већа бивала. Мој је Милан то приметио и почео се озбиљно мргодити. »Јелена« рече ми он једаред, »ти си целу кућу занемарила, и све због тога твог картања«. »Та забога, човече, приметим ја, не картам се ја сама, мало ћеш наћи мојих познаница које се не картају« — »Јелена, Јелена, окани се ти фрише фире!« «Па онда боље реци да се селимо из Новога Сада«, приметим ја — »јер у какво коло човек дође, онако треба и да игра«. — Опет прође неколико дана и мој муж чује да сам изгубила 15 форината. Он ме стисну за руку, погледа ме оштро у очи па ме

строгим гласом запита: »Јелена, хоћеш ли се ти оканути фрише фире?« А ја, луда женска глава, узјогуним се, слегнем раменима, па му не одговорим ништа. Милан се окрену, запали цигару, узе шешир и оде. Кад после подне, можда се и сећате, седим ја овде с вама и баш мешам карте, а дође ми један дечко и донесе ми цедуљу. Отворим цедуљу а у њој пише: »Јелена, ја сам на агенцији, попио сам сам четири чаше пива, и наручио сам ф р и ш е ф и р е. Милан.« — Ја помислим, баш је враг тај мој Милан, па безбрижно продужим картање. Кад увече, нема ти мог Милана на вечеру, већ око 8 сати дође опет неки дечко са цедуљом. Ја пребледим, отворим цедуљу, а у њој пише: »Ја вечерам код Елизабета, попио сам са мојим друштвом четири бутеље шампањера, и наручио сам ф р и ш е ф и р е. Милан.« — Ето ти ђавола, помислим у себи, али се ипак утешим држећи да је више шала него збиља. Али око поноћи куца неко на прозор, дође неки момак и донесе ми опет цедуљу. Ја сва претрнем, отворим цедуљу и у њој пише: »Јелена! ја сам код Алмозлина, попио сам четир книгенбајна и наручио сам ф р и ш е ф и р е. Милан.« — Та ми се шала није нимало допадала. Али шта ћу, легнем у постељу —

али ко ће да заспи — Милана нема, а његов обичај није ноћу тумарати. Изби један сат по поноћи, па и два, па и три — еј наопако, то неће на добро изићи. Кад куцну четири сата, али ево ти мога Милана, закрљештио очима, страх га је погледати, звиждуће неку арију коју нисам донде никад чула, а на мене и не гледи. Ја се усудих па га запитах: Милане, колико је сати? Милан одговори: ф р и ш е ф и р е! И то говорећи леже онако обучен на канабе па стаде ркати да се сва кућа тресла. Ујутру ћутим ја, ћути и он. Ја мислим у себи: било па и није. Он оде у канцеларију, кад око 11 сати пред подне, ево опет дечка са цедуљом: »Јелена! Ја сам код Писаревића на пиву, попио сам четири чаше пива и наручио сам ф р и ш е ф и р е. Милан.« — Мене стаде сто врага кидати. Еј тужна, шта урадих да од Бога нађем. Али све бадава. Милан не долази. После подне опет нова цедуља са агенције, увече опет послана цедуља од »Белог вола«, око поноћи опет цедуља од Алмозлина. У четири сата ево Милана, још лепши него јуче. — Смејте се, драге пријатељице, — али верујте да мени није ни најмање до смеја; кад се сетим само оног грозног дана, тролетна ме грозница хвата. Ујутру устанем ја, устане и

Милан. Ја га запитам: Милане, ако Бога знаш, шта је то? Милан хладнокрвно одговори: ф р и ш е ф и р е. Ви знате, драге пријатељице, како сам ја лепо живела са својим мужем, а гле сад наједаред шта се начини! Ако потраје овако још два три дана, ја морам полудети. Али не — помислим опет у себи — не може мој Милан порушити сву срећу моју и његову. — — Смејте се, драге пријатељице, али кад сам обећала да ћу вам све исповедити, а ви чујте и ово мало, — ја клекнем пред Милана на колена, закунем му се оним што ми је најсветије да нећу никад ни у руке карте узети. Милан ме погледа дубоко у очи, пољуби ме у чело, — и од тога је доба у нашој кући опет све лепо и красно, као што је и досада било. Ето тако је мене мој Милан од картања излечио.

— Даклем, ми смо болесне! — примети једна госпођа после дужег ћутања.

— Но, не био он са мном таку шалу правити, пресело би му! — примети друга госпођа.

— Ха, ха, ха, ха! примети трећа госпођа.

— То је вирклих интересант, заслужује да у Ж и ж у дође! — примети четврта госпођа.

— Лепа лекција за нас! — примети пета госпођа. — Па још има пожељног успеха, јер ћемо данас услед ове моралне приче по сата доцније почети фрише фире.

— Е, па то се да поправити, — дода госпођа домаћица, зато ћемо сутра у по сата раније почети.

Као што сам после из поузданог извора чуо, тако је и било како је г. домаћица предложила.

Рандеву

Рандеву, то је просто српски речено — зато фрајла Тина, која се хвали да француски разуме, неће никада казати »рандеву« него увек чисто француски: »р е н д е ц в о у ц«. А фрајла Тини у тој струци требало би веровати, јер она б а ш зна шта је то рандеву. Но ми ћемо̂ ипак остати при просто српском изразу — већ и зато, што ће то фрајла Тину, ако ове ретке ушчита, мало разјēдити, а она је онда још много лепша кад се малко, али не много наједи.

После овога увода у нашу хуморешчицу, даћемо на знање, да се она састоји из три лица:

Кицош Јова,
Шнајдер Пера, и
Фрајла Тина.

А и нашто нам више! За обичан рандеву довољно је и два лица, — треће би само сметало. Али пошто овај рандеву не спада међу оне обичне, јеждедневне и јежеnoћне рандеву-е, зато је овде и персонал мало већи, зато су три лица.

Прво лице (кицош Јова) округло је: жућкаст грунт са лихтбраун тупфнама (пегицама), које би се и у цеђу могле прати а никад не би избелеле. Порубљено је смеђим ибришимом (што кицош Јова својом брадом зове). Ето тако је лице. А налич је малко ћелава, — али то није толико последица дубоке старости колико је последица дубоке младости, — и негдашњег бреновања.

Друго лице (шнајдер Пера) дугуљасто је — што се тиче лепоте, то је густосахе, — није тако да »не можеш са њега очију скинути«, али је ипак тако да можеш на њега »око бацити«.

Треће лице (фрајла Тина) — е то је већ »шта ми радиш«. То је лице цум кисн! — Мустра бечка. — Штета само што није за прање, — јер би таки »изишло из фарбе« (или би фарба изишла из њега). Али баш

кад би изишло из фарбе, не би изишло из форме, — овако је л у ч е молована, а кад би се молерај скинуо, остало би ипак »л у ч е«, које би, бар по моме густу, било онда још већма »цум кисн«.

Ако вас интересује да знате ко за киме уздише — и тиме вас могу послужити. Овом приликом уздисаји праве један »циркулус вициозус«.

Кицош Јова уздише за фрајла-Тином.

Фрајла Тина уздише за шнајдер-Пером.

А шнајдер Пера уздише за — кицош-Јовом (јер му је кицош Јова много дужан).

Трагичан моменат лежи у томе:

1.) Што кицош Јова не мисли испунити шнајдер-Перину жељу, т. ј. не мисли му платити дуг.

2.) Што фрајла Тина не мисли испунити жељу кицош-Јовину, т. ј. не мисли га одликовати од других својих обожаватеља, јер кицош Јова нити је галант нити обриче да ће је за жену узети.

3.) Што шнајдер Пера не мисли испунити жељу фрајла-Тинину, што поред све галантерије своје неће да говори о женидби — а она би се Бог зна како радо за њега удала.

То је трагичан моменат. Али нама за хумореску не треба то, особито кад имамо силнијих комичних момената.

А комични моменти су ови:

1.) Што је кицош Јова тврдо наумио да остане вечити дужник шнајдер-Перин.

2.) Што фрајла Тина баш никако неће да у милостив обзир узме уздисање кицош-Јовино, и

3.) Што шнајдер Пера о т њ у д неће да зна за такав шав, којим би пришио фрајла-Тину уза се као сапутницу свога живота, — али напротив, страшан му се ћеф отворио да се кицош-Јови на врат попне, и да му се све донде са врата не скине док му год овај дуг не плати.

Е сад, кад би ви познавали кицош-Јову као што га ја познајем, ви би унапред рекли: залуд мука, мајстор-Перо!

Знам, знам — али опет кад би познавали финесе шнајдер-Перине, онда би се тргли па би морали рећи: долијао си, кицош-Јово!

А шта би рекли о фрајла-Тини? — Молим вас лепо, о њој немојте ништа говорити, — јер стара пословица вели: женскиње

су најбоље о н е, о којима се ништа не говори, ни добро ни зло*).

(Уместо горње паузе могу поштовани читаоци слободно узети, као да сам ја при почетку ове хуморескe метуо број »I« — и онда би наравно овде морао доћи број »II«. Тако раде други писци, којима као и мени ферлегери плаћају на риф од штампаног табака — тиме су у профиту за две линије. - Али ја нећу тако да радим, и увиђам да је о в а к о практичније)

Има већ недеља дана откако кицош Јова систематски вија фрајла-Тину. — То вам се чини много!

Јест, али има већ шест месеци откако шнајдер Пера вија њега — то је опет много.

Фрајла Тина бежи од кицош-Јове. — Кицош Јова бежи од шнајдер-Пере.

Фрајла Тина не бежи од кицош-Јове зато што се она њега боји. Не знам шта би јој могао тако страшно учинити, баш да је и ухвати. Него бежи које из несташлука, а нешто мало и из шпекулације, да се може похвалити како мушкарци за њом лудују а она како је ипак верна начелу невиности.

Али, богме, кицош Јова не бежи од шнајдера-Пере ни из несташлука, ни из неви-

---

*) А да какве су оне, о којима се хуморескe пишу? — Слагач.

ности, него га се баш боји, — сав претрне кад види да овај уђе у кафану у којој он врруштуковати обичествује, онда таки заборави и кафу платити, већ као зец скочи па на друга врата умакне. Али тек што се једно по сата по сокаци шетао, осврне се и мал' га грозница не ухвати, кад опази да се за њим шнајдер Пера жури, — онда брзо шмугне у какву кућу, па кроз стражња врата ишчезне, нестане га. Од куће мора пре зоре да побегне, јер шнајдер Пера му је свакидашњи полаженик. У канцеларији морају пандури за њега да лажу: јесте, био је ту, али овај час отишао је некуд.

Има већ три дана како кицош Јова пише нов либсбриф фрајла-Тини, у коме нашироко и надугачко описује како је у њу заљубљен као мачка у жижак, у коме моли да му поклони срце њено, моли, напоследак, за једно парче рандевуа у новосадској променади; али то писмо никако да доврши, — таман он напише неколико реди, а когод дође па му каже: ево иде шнајдер Пера

А Јова као опарен скочи па б е ж!

Али данас је шнајдер Пера остао код куће своје, он кроји, кроји, — и акурат је скројио један нов план.

Међутим је кицош Јова добио времена, те је свој либсбриф довршио, запечатио га

и послао својој дражајшој, али немилостивој Тини.

Кажу људи, који су својим очима видели, да је шнајдер Пера у свом гала-анцугу баш у подне направио визиту фрајла-Тини. И ко је год за ту новост чуо, тај сад више и не сумња да је шнајдер Пера фрајла-Тину испросио.

Али тога истога дана после подне донесе један дечко кицош-Јови једно лепо писманце. — То је писмо било од фрајла Тине То је писмо она позната песма, али у преврнутом реду, и сад гласи овако: За хиљаду дана жалости један часак радости!

Кицош Јова не може да верује својим очима (а наочаре још не носи). Чита, чита а сав се од милине топи. Тина га титулира »драгим« господином Јовом. Каже да она већ давно о њему сања, али је само метала на пробу његову сталност и истрајност. И она више не може срцу своме одолети. Она му даје »рендецвоуц«. Довече кад се са свим смркне, кад месец намигне драгима и драгама, дајући им на знање да је сад њихов свет, — она ће седети у променади на извесној клупи (где обично госпођа **ћка своје курмахере чека), замотана ће бити у црно јапунце са капуцном на глави — (»ох, са капуцном на глави!« — уздахну кицош Јова)

— кад куцне на Саборној цркви полак девет, у тај мах нека он к њој приступи, и нек јој шапне: »Јеси ли ти, душо?« — то је лозинка.

Но, ово је баш романтиш!

Кицош Јова ако до довече од радости не полуди, онда, онда, — онда мора да није никад ни имао памети.

* * *

И кицош Јова није од радости полудео.

Чуј — чуј — сад ће куцнути полак девет! — Још не куца! — Ох како, дивно стоји капуцна на глави! — Ох да красне слике, па како ме нестрпљиво чека — чујем како јој срце куца. Дан! — дан! На Саборној цркви куца пола девет.

Кицош Јова полети својој драгој Тини, рашири обе руке и рече лозинку.

»Јеси ли ти, душо?«

»А да ко би био!« — одговори му из капуцне познати — шнајдер-Перин глас.

«Ах, укебао ме је, пасија вера!« викну кицош Јова и предаде се својој судбини.

А судбина је била та, да је морао са шнајдер-Пером ићи својој кући, нешто мало аконто дуга у готовом новцу платити, а за рест векслу на 14 дана потписати.

Ето то је тај план био што га је шнајдер Пера јутрос скројио — и са помоћу фрајла-Тине мајсторски извео!

Оџачар

Спомен из детињства

Кад обрнем поглед на ведро небо мојег детињства, пак се мало већма удубим у то бистро плаветнило, онда приметим да ми ни то небо није потпуно ведро. Таки искрсне и она мутна пегица. Та пегица почне да расте, долази све црња и црња, — из црна трупа помоли се црна глава; десно и лево пруже се црне руке, у исти мах спустиле се већ и ноге; ту је, не сме фалити ни брезова метла, која се у школском дијалекту зове и »фиргаз«, — а преко рамена носи дугачке чађаве мердевине. Све је то црно, само се очи забеле кад ме оштро погледи; само се зуби забеле кад хоће да ми каже: »Ха, опет си ту!« — Та ту сам, забога, где ћу да будем? Не могу се и сада, као негда, сакрити под огњиште, али и нема сада више онаквих огњишта као што су негда била, под којима су и дрва стајала и мачка се омацила, и »Бела« се оштенила, па поред свега тога и ја сам довољно места имао да ту нађем уточишта од најстрашније опасности, која је онда грозила данашњим људима.

Оџачар је то био, — не треба ваљда ни да вам кажем. Њега сам се негда бојао

већма него данас што се бојим каквог уставног штатсанвалта или каквих гадних србождера.

Чудновато је то. Страшне ствари запамти човек дуже и живље него ли лепе и пријатне. Ето, на пример, у то исто време кад сам ја највећма од оџачара страховао, било је у кући мојих родитеља неко девојче, не управ слушкиња, више као нека потсвојкиња. Цео комшилук звао ју је »лепом Катом« — само чика попа назвао би је, наравно у шали, синонимно »будимском ружом« (мислим да је и зайста била родом из Будима). То је одиста била лепа девојка; онаких румених обрашчића као да и нема више у данашње време. — Па ето на »лепу Кату« сам скоро сасвим заборавио. И сада сам се тек поред оџачара ње сетио. Јер и она, ма да је већ била велика девојка, страшно се бојала оџачара.

Ја можда не бих био ни знао какви су зверови ти оџачари, да ми није »лепа Ката« о њима толико много приповедала. И кад ме је у шетњу и у цркву водила, и кад ме је свлачила и облачила, увек је разговор био о оџачарима, како се ваља њих клонити и од њих бегати. Нарочито је то онда било кад смо имали госте на вечери, па би је моји родитељи по вечери послали да ме

води у материн кревет да ме успава. Онда би Ката села поред мене, па ако не ја, она би почела неку оџачарску приповетку, — увек у новој и новој форми, увек са новим и новим додацима. А ја бих молио само да се не удали од мене, али ни онда ако бих заспао, а да будем сигурнији, увукао бих моју руку у њен рукав чак до лакта. Децу страх најбрже успава, то је ваљда знала и »лепа Ката«, па ми је зато при успављивању и причала све најстрашније ствари. А куд ће страшнијих приповедака него о оџачарима.

Али да видите онда мојих снова! — На пример: седим ја у нашој башти, па се по обичају моме, стружући прашину од разних цигаља, сиграм апотеке. Наједаред, чујем да ме неки са висине виче по имену, али не човечијим, већ јарећим гласом. Погледам горе, али на нашој кући пуно оџака, ваљда их стотина има; окренем се на другу страну, окренем се десно, лево, свуд наоколо наша кућа а пуна оџака и из сваког провирује по један оџачар, а сви, као по неком такту, климају главом на мене. У мени се смрзнула крв, па само гледам шта ће сад да буде. Наједаред, један подиже мердевине своје као пушку, па стаде нишанити на мене, тако исто и други и трећи и сви ре-

дом; али мердевине не дају ватру, већ се отежу, пружају се као дурбин, све ниже и ниже, све ближе к мени; кад све мердевине дорастоше до мене, онда се оџачари почеше спуштати по њима, полагано, полагано, па што ближе, све то брже. »Ајао!« дрекнем ја из свег гласа, кад ме је један почео чешати својим црним прстима по челу! А оџачари поплашени скочише сваки на свој оџак, па ми оданде претише: »Чекај само, чекај само, доћи ћемо ми сутра опет!«

Ето, таки су отприлике бивали моји снови у оџачарској периоди мога живота. А ујутру кад дође »лепа Ката« да ме обуче, ја јој поверим шта сам снивао, што је она пажљиво слушала, — па је онда запитам, је ли и она можда оџачара снивала?, а она озбиљним лицем, као да не сме гласно да изрече, само би климнула главом у знак да јесте, да су и њу оџачарски снови морили.

Али нису мени оџачари живот горчили само у сну, — било је тога и на јави. Један оџачар долазио је у нашу кућу почешће, распитујући и прегледајући има ли у оџаку чађи, треба ли скоро да се чисти. Али, враг да зна, увек је потрефио онда да дође кад ми ни отац ни мати не беху дома.

Једнога дана по подне, — красно је време било, — отац ми је отишао својим послом, а мати ми само на часак оде да походи неку болесну пријатељицу. Ја и Ката остали смо сами дома; она је седела на кујнском прагу кљукајући гуске, а ја сам баш нашао парченце руменог стаклета, па сам за њеним леђима стојећи кроза то стакло према светлости гледао, како је то дивно кад је све на свету румено, и небо и облаци и голубови на крову и она бела гуска у Катиној руци и она бела марама на њеној глави, — све је то било румено. А ја сам се томе ванредно радовао, јер до онда још никада нисам свет кроз такове наочари гледао. Био сам усхићен тим погледом, — а јадник ни помишљао нисам да је највећа опасност тако близу.

И јесте — наједаред Бела залаје а отшкринуше се врата од ходника и промоли се једна црна глава са белим очима и белим зубима. Румено стакло испаде ми из прстију и свет ми се опет смрче и поцрни. — Ето оџачара! Ката испусти гуску из руке, и још је имала толико присутности духа да ми пришане: »бежи у собу па се сакри под кревет!« А она се подиже с прага, ваљда да ме сукњама својим заклони да лакше могу утећи. Али се мени ноге скратише.

У собу отићи — то нисам могао. Ближе ми је било у кујни огњиште, — те ти се ја подвучем под огњиште — ту сам дркћући премишљао: како је страшан овај свет кад га не гледамо кроз румено стакло (о томе се још и сада све већма и већма уверавам).

Ја сам Кату волео као рођену сестру (у опште волети сам знао од памтивека мога здраво, чини ми се још већма него сада што мрзити знам), па уз сву моју невољу морила ме је и та брига, шта ће сад да буде с њом сиротицом?! Што, врага, не бежи и она? Што не утрчи у кујну, па да кроз прозор скочимо на улицу? Зар је она такав јунак да сме и оџачару у очи погледати.

Прислушкујем. Прислушкујем. — Не чујем ништа. Провирим испод огњишта. Видим Кату у ходнику, — хвала Богу, још је жива! А пред њом стоји тај црни Арапин, па јој нешто шапуће. Ката је понекад дигла дланове према њему, и онда бих разабрао како га лепо моли: »Идите, молим вас, идите!« — Али њему није до хода, он јој све једнако живо говори, само што не могу да чујем шта. Напоследак рече Ката: »Па добро, забога, а ви дођите најесен, па онда како буде суђено«.

Ја под огњиштем сетим се оне басне како се курјак пришуњао јагњету да га поједе, а јагње се досетило, па га преварило да дође доцније док се мало угоји, сад је још мршаво. Па онда помислим у себи: Боже мој, како је наша Ката паметна, и она се ваљда сетила те басне, па ће и она тако да превари оџачара. Већ нисам више онако дрхтао.

Али сад заиска оџачар од Кате чашу воде, а она једва дочекала да га се курталише па скочи у кујну да му наточи чашу воде, баш из хладионице. Али у страху и забуни не погоди флашу с водом, већ ону до ње с вином, што је још од ручка у хладионици остала. Но ево ти невоље, — оџачар се упути за њом у кујну. Хтедох да дрекнем, али ми се грло стегло. Оџачар испи чашу на искап, па онда рашири руке, стиште Кату преко оне беле мараме, а уста своја мету јој баш на чело.

Е сад ће је зацело појести!

Али Ката је била снажна; истрже се из његових руку па отскочи у собу, — јамачно да је мене тражила да јој ја помогнем. Чуо сам како кроз собе хода и мене дозива. Не зна да сам под огњиштем.

А оџачар је, међутим, подигао своје мердевине и своју гадну, чађаву метлу, па

је отишао мирно. Чуо сам кад је капијска врата отворио па их опет затворио.

Док је мене Ката тражила по собама, и док сам ја отирао хладан зној што ми је као грашак никао по челу, зачујем да се опет отворише капијска врата, али уједно зачујем и познам гласове мојих родитеља, који се кући вратише. Извучем се испод огњишта у исти мах кад и Ката из собе уђе у кујну; она ме ухвати за руку и хтеде нешто озбиљно да ми рече, — познао сам јој по лицу — али не имаде каде, јер се већ и родитељи моји створише у кујни.

Са раширеним рукама потрчим према њима, а они приметише да ми се нешто страшно морало догодити и питаху ме шта је то било?!

Једва сам се усудио да изречем на своја уста најстрашнију реч онога доба: »Оџачар«.

Мати погледа Кату, иштући да јој разјасни шта је се то збило.

»Какав оџачар, иди с Богом!« рече Ката чисто љутито окренувши се мени. Ваљда је и њу страх толико збунио, да није смела ни да приповеди како смо страдали. За тим се обрну мојој матери: »Не слушајте га, госпођо, не зна дете шта говори, био ту неки просјак, а он мисли да је оџачар.«

То ме је већ разједило и увредило, — да ко о мени држи, е ја не знам шта је просјак а шта је оџачар. То бар знам, ако ништа друго не знам. Зато се почех заклињати:

»Није био просјак, Бога ми, сунца ми, није. Баш је био оџачар. Искао је од Кате воде, па кад се добро напио, онда је, ваљда, тек огладнео, па хтео Кату да поједе. — Та још јој се познају на челу оџачарева уста, ено јој је и бела марама гарава од његове руке! — Не бој се, Като, кад је ту и отац и мати!«

Ката се сад уплашила, и то тако јако, да је била сва црвена као паприка. А кад је почела руком да таре чело, онда га је још већма огаравила.

Сад смо сви ућутали, и ја и Ката, — а и моји родитељи, — можда су се и они уплашили од оџачара. Наједаред, узе ме мој отац за руку, па ми благо рече да идем мало у башту, сад ће доћи и он за мном. А они су остали са Катом у кујни; остали су богме подуже, ваљда су је тешили да се не боји оџачара, као што су после говорили и мени. Или су је можда псовали што није забравила врата. Доста тога, да је Ката после цео дан плакала. А са мном није проговорила ни једне речи.

Оџачар нас није више узнемиравао. Е, али ко је сигуран да он неће једаред однекуд искрснути! Тај је страх био сасвим природан, — зато смо и ја и Ката бивали више пута невесели и забринути.

После бербе почело се у нашој кући кројити и шити, беше ту читава моба. И Ката је имала много посла, те је ваљда и заборавила на страх, — па је сад увек певала; и то је прешло и на мене, те сам и ја сад дошао нешто вољан и весео.

Једнога дана, баш кад су нашу Кату очешљали и лепо обукли, па јој још приденули и венац на главу, дозврјаше пред нашу кућу неколико каруца, ту се напуни соба гостима, момцима и девојкама; сви лепо искићени, свако ти је то весело било, певало и подвикивало.

Толико сам разабрао да се то зове: сватови. Ја још донде никад не видех сватова. Ала је то нешто лепо, — ала је то дивно, — ала ми се допало! — Али шта врага све спомињу оџачара, кад су тако весели!

Један леп, смеђ, висок момак узео ме на крило, дао ми пуну штаницлу смокава, љубио ме и говорио ми веома лепо. Понешто нисам ни разумео, нарочито кад ми је не-

што захваљивао, јер рече да сам ја његов проводаџија (И ту сам реч онда чуо први пут). На то нисам знао ништа одговорити, само сам ћутао и гризао смокву једну по једну. Али сам се брзо опријатељио с овим момком. Кад ми рече да га пољубим и то сам радо учинио. Само ми је чудно било што ме је више пута запитао, бојим ли се још оџачара?

Приступи и мој отац па ми рече: Ето видиш, Радане, то је оџачар, — тај ће да одведе нашу Кату, али јој неће учинити ништа зло, он је добар човек.

Ја нисам могао да схватим какав је то свет данас. Чинили су ми се људи као да сваки нешто загонета. А нисам имао срца да много распитујем. Нисам имао каде ни много да размишљам, јер сваки час се нешто ново догодило, што је било вредно да се гледа и пази.

Да, мало нисам заборавио. На сваком коњу био је обешен пешкир. Одвезли смо се и у цркву; ту су Кату и оног лепог момка, што ми је донео смокава, затрпали неким хаљинама. Пред црквом је Гуца сапунџија бацао крајцаре, а деца су му пркосила: »Кес, куме!« — Дошли смо после у једну лепу, малу кућу, — веле то је оџачарева кућа. Чини ми се да сам само сле-

гао раменима. Једна дебела, добра жена посу нас пиринчем, па онда поче плакати, а веле то је оџачарева мати. Хм! — Ја сам био само узверен, али се већ нисам ничега бојао; ваљда сам, штоно веле, претрнуо. Једаред сам се само стресао, кад ми махом паде на памет: можда ја то све сневам, па сад ће тек да буде чуда и покора. Онда сам стиснуо оца јако за руку.

На оџачаревом столу била је једна велика торта; па кад сам и ја добио један комад од ове торте, онда сам опет помислио, да то не може бити само сан. Али ако није сан, шта је то, ако Бога знате!

Ту смо и вечерали а било је тако весело, да сам чисто жалио што нема сваки дан сватова. Ту је био и чика попа. Он једаред узе Кату за руку, доведе је к мени, па ме опет и он као и многи други питаше: Бојим ли се још оџачара? Па још додаде: »Ево сад је и Ката оџачарка«.

Што сви кажу, мора човек да верује, ма како било чудновато. Али сам ипак Кату насамо запитао: Је ли то истина? Она ми рече да јесте. Њој сам највише веровао. »Па што си ме онда увек плашила са оџачарима? — Е, нисам ја ни знала да су оџачари тако добри људи, — сад их се више не бојим«, одговори ми Ката.

И на то нисам знао ништа да одговорим. Мерио сам Кату од пете до главе, хоћу ли наћи на њој што црно, што оџачарско. Боже сачувај! Та она је данас била много бeља него икада, а хаљине су јој биле сасвим беле, какве никад досад није носила. И моја детиња логика и моје мисли почеше белети као лист хартије на коме није ништа написано. Само сам осећао да сам се тога загонетног дана, у коме су сви били весели и раздрагани, а ипак су једнако спомињали оџачара, — само сам осећао да сам се тога дана измирио са оџачарством.

Кад смо у неко доба ноћи дошли кући, кад сам већ легао у кревет поред моје матере, запитам је поверљиво:

— »Је ли, мама, јесмо ли ми сада сви оџачари?

На то се моја мати грохотом смејала.

Али да ми је нешто рекла: «Јесмо синко!« — ја бих јој и то веровао.

Не само да бих јој веровао него би ми баш и повољно било.

Ето то вам је одломак из најдаљега буџака мојег памћења.

Блажено детињство!

Шмилово страданије

Путујући на лађи седео сам на »фердеку« и гледао како пролазе поред мене лепи предели, брда и долине, шумарци и стене, куће и колибе и чега ти ту нема нанизано на два дугачка низа, десно и лево.

Вама је дуго време! — рече ми неки немирни старкеља, који је више пута крај мене седао па опет устајао, једанпут је и ватре од мене искао, а више пута је зевнуо па рекао: Ја, ја, so ist das! Видело се да му је било до разговора.

Вама је дуго време? понови он још једаред, мислећи да га први пут нисам чуо.

Мени се више чини као да је вама дуго време, па би се радовали да нађете кога који од исте болести болује, одговорим му ја.

Ха, ха, ха! Имате право. Нема друштва, нема разговора. Какво ми је то путовање! Ал' кад сам оно пре месец дана путовао из Беча у Пешту, е то вам је био хец; док сам год жив, нећу заборавити.

Хец!? — А да ту неће бити каква штофа за Стармалог? помислим ја у себи; а старцу одговорим: е да!

Па хоћете ли да вам приповедим како је то било?

Ако вам је по вољи; радо ћу слушати, само не иштите да ја што вама приповедим.

Старкеља запали нову цигару и ево његове приповетке:

Као што рекох, пре месец дана путовао сам из Беча у Пешту. На лађи је било пуно путника. Ту је био и Шмиле Чивутин. Он је имао пред собом као неки дурбин, који је окренуо к светлости па је у њега гледао, — а то је био калеидоскоп. Заиста су дивни ти нови калеидоскопи, — не може човек да се нагледа оних разних арабесака, које са сваким и сваким окретом све нов вид добијају. Неко замоли Шмила да му допусти да и он завири; тако су двојица тројица завирили у калеидоскоп и сваки је ускликнуо: красно, прекрасно, дивно, — но, ово је што ванредно?

Сад цело друштво окрену своју пажњу на Шмилов калеидоскоп. Свако би хтео да види ту красоту. Али та лепа прилика заголица Шмилов спекулативни дух и он рече:

Господо моја, ова ствар мене кошта новаца. Ако хоћете и ви да се забављате, треба и вас мало да кошта. Јер, знате, то је в а ш а пословица, да се ни Христов гроб не чува бадава. Зато ево ја ћу вам калеидоскоп уступити, али за сваких четврт сата нека плати —

Но, па колико? викну уједно неколико гласова.

Нека плати сексер.

Добро, платићемо.

Шмиле се мало промисли. Мало ће бити сексер. Два сексера, господо моја!

Па два, два, — дајте амо!

Знате шта, господо, aller guten Dinge sind drei. Нека буде три сексера за четврт сата, — па ево вам таки, забављајте се.

Док је Шмиле тако лицитирао, скупила се око њега и нека госпоштина, која је донде у својим кабинама седела. То су били неки грофови и барони, а све млади и весели људи. Један барон заиђе, па својим друговима сваком нешто на уво шапну, — сваки му је одговорио смешећи се и главом машући.

Још је био калеидоскоп у Шмиловој руци, кад дође барон к њему и рече, ево ја дајем четири сексера за четврт сата. До Еиште имамо још три сата путовати, ево пет форинти унапред, а справа је до Пеште моја.

Шмиле је био блажен што је тако олако заслужио петицу, јер ни цела справа није га више стајала.

Сад барон седе и узе калеидоскоп преда се. Завири у њега па кликну одушевљено:

Сиперб, мањифик! Ово вреди не четири сексера, него дукат да се плати за свако четврт сата. Па се онда окрену својим аристократским друговима и стаде им густирати како је то нешто дивно. — Видим, рече барон, да би ви сви хтели да завирите, — али ево и ја хоћу да кшефтујем. Ко плати дукат за четврт сата, неће се кајати. Ја јефтиније и не дам.

То је мало скупо! приметише неки од аристократске господе.

Ево дукат, рече један гроф, — дај да видим! — Баци дукат и стаде гледати узвикујући: А, а, а, то је дивота! Није ми жао дуката.

Чивутин је пребледео као крпа.

Сад паде и други дукат, и трећи, и четврти и пети. Шмиле је све мицао брадом, брковима и обрвама. Ти су дукати могли лепо доћи у његов џеп. Само да је имао памети.

Друштво је непрестано гледало Шмила како седи као на жеравици. То је био прави театор.

Сад онај гроф који је први гледао рече, да он хоће још једаред да гледи, зато ево даје два дуката, — други примети да он још није гледао, али кад је већ тако, ево три дуката, само да он дође на ред.

Сад почеше падати дукати као киша; овај нуди шест, овај даје седам, онај пружа осам, — десет дуката. Дабогме, шта је то таквој богаштини дати десет дуката за свој ћеф.

Али како је кукавном Шмилу. Више пута је устајао да нешто рекне, али му се грло стегло.

Публика се развеселила па се од свег срца смеје.

Кад је било око сто дуката на столу, онда Шмиле прикупи сву снагу и приступи барону, — молећи га да га прими у компанију. Јер калеидоскоп је његов. Он не може очима гледати своју грдну штету.

Наравна ствар да га је барон одбио. А Шмиле се у дешперату своме чешкао по глави, а покаткад се грунуо и у прси; таку штету да он претрпи!

Кад смо већ били близу Пеште, барон врати Шмилу његов калеидоскоп, захваливши му у име целога друштва, што им је прилике дао да мало прекрате време; а својим друговима рече, да изволе сваки своје дукате узети натраг (Јер то је све договорно и било, да се грамжљиви Шмиле мало наједи а друштво да време прекрати).

Кажем вам, господине, што је то био »хец«, — никада га нећу заборавити. Нит' ми је на лађи икад тако брзо време пролазило као што ми пројоше та три сата под Пештом. Заиста, то би вредно било да се штампа! — заврши мој старкеља.

Па добро, помислим ја у себи, — ја ћу штампати, — а публика нека пресуди је ли било вредно.

Боље је умети него имати

Во времја оно, кад још нису Дунавом пароброди пловили, немојте мислити да су путници по Дунаву пешке ишли. Боже сачувај! Било је и онда растових лађа. На њима се путовало истина мало дуже, али се време проводило весело и у шали.

Једна растова лађа враћала се празна из Ђура у Нови Сад. На тој лађи путовали су и дванаест трговаца. Ти су трговци били весели и пуни новаца? А знате ли зашто су били весели и пуни новаца? — Зато, јер је то било »во времја оно?«

Кад ће лађа да се крене, дође и један Јеврејин, па замоли да и њега собом повезу. »Хајде де!« рекоше трговци, »али мораш крманошу платити један цванцик напојнице.

С драге воље! рече Јеврејин. Платићу му цванцик напојнице.

Јеврејин се чешће ударао случајно по шпагу. И кад се год ударио руком по шпагу, увек је нешто звекетало. Дабогме да је морало звекетати, кад му шпаг није био празан. У њему је било три дугмета од месинга, један пребијен кључ, једна пређица од каиша и две гвоздене чивије.

Кад се лађа отиснула, Јеврејин се завукао у један кутић, — да ником не смета; оданде је мотрио шта други раде. А други су приповедали, певали, пушили и хвалили се колико је који заслужио. То је тако донекле трајало, док један не почне зевати, — а чим један зевну, почеше зевати и сви остали. А то зевање није ништа друго значило него да им је дуго време.

И рекоше Јеврејину: Де, Мајшеле, би ли ти знао како ћемо време да прекратимо. Твоји су дедови путовали дуго по пустињи, па су имали каде смишљати свакојаке враголије.

Јеврејин помисли у себи: сад је време да се овчице остришку. То је помислио, али је сасвим нешто друго рекао. Рекао је ово:

»Па хајде да загонетнемо редом. Ко загонетку не одгонене, мора дати загонетачу цванцик, а ко добро одгонене, томе

опет загонетач мора дати цванцик. Је л' вам по вољи?

Сви као из једног грла рекоше да пристају. (Во времја оно људи су били много сложнији него данас).

Један трговац стави ово питање: колико је јаја могао појести голијат наште срца? Јеврејин одговори: само једно, — јер друго већ није било наште срца. — Јеврејин доби цванцик.

Други трговац помисли у себи: чекај, Мајшеле, сад ћу питати нешто из Новог завета, ту ћеш насести. И запита га: Зашто је апостол Павле писао посланија Коринћанима? — Јеврејин одговори: Мора бити да није био онда код њих, јер да је био код њих, не би им писао, већ би им усмено казао. — Тако дође и до другог цванцика.

Трећи трговац запита: који човек свој посао одуговлачи и опет буде на време готов? — Јеврејин одговори: Штрангар, т. ј. ако је вредан. — То су већ три цванцика.

Четврти трговац рече: Ја имам малу пећ, није већа од мог палца, а кад је заложим, из ње лете голубови као моја песница, а те голубове не може нико ухватити, — шта је то? — То је твоја лула, а голубови

то је дим, — рече Јеврејин и стрпа и четврти цванцик у џеп.

Пети трговац рече: ја познајем једног човека који може по читав сат стојати у води, па опет зато остане сув, — може ли то бити? — Дабогме да може, рече Јеврејин. Ко није дебео тај је и у води сув.

Шести запита: Која риба нема крила, па опет плива и лети? — Јеврејин: Ниједна риба нема крила, а свака плива — и лети и зими.

Седми запита: Шта је то што видимо у сваком тренутку двапут, у сваком минуту једанпут, а у целом веку ниједанпут? Јеврејин одговори: Писмо Т.

Осми запита: Шта бежи без ногу и то тако, да се никад не врати. — Јеврејин одговори : време.

Девети рече: Ја познајем једног ловца који каткад по цео дан лови јелена, а ипак пре би се волео састати са ђаволом него са јеленом, како је то? — Мајшеле одговори: Јелена му се зове и жена.

Десети запита: Шта је то што зими ниче а у пролеће угине, корен му стоји горе а расте доле? — Мајшеле одговори: То је клица леда на крову.

Једанаести запита: који су људи најмирнији? — Мајшеле рече: Ћелави, јер ти се никад не почупају.

Дванаести запита: како могу шест браћа поделити међу собом шест јаја тако, да сваки добије једно јаје, а опет да остане у чинији? — Јеврејин одговори: Петорица изваде себи из чиније сваки по једно јаје, а шести узме јаје заједно са чинијом. — То рече и стрпа у џеп и дванаести цванцик.

Сад дође ред на Јеврејина да он загонене. Он запита: Како се може учинити да овца снесе јаје, а из тог јајета да се излеже печено прасе? — То није могао нико да погоди, и зато је морао сваки дати Јеврејину по цванцик, али онда трговци, за своје новце, искаше да им каже како то може да буде.

Јеврејин се лукаво насмеши па рече: како то може бити, то не знам ни ја, и зато ћу по уговору платити један цванцик. Извади цванцик и метне га на стô пред трговце.

Је ли то све тако било не знам, само сам чуо да се отприлике тако приповеда.

Не

Нек ми опрости честити бостанџија новосадски Сима Н., алијас Сима Чуваркућа, што ћу од њега да испишем читаву новелету. Нека ми опрости и његова ваљана, безазлена, лепушкаста жена Јуца што ћу да је сподобим у Жижу, да је посадим у подлистак, баш на снаша-Пелино место. Ја нисам крив што Жижа нема обашка женску препрату и у њој разне столове, које зацело не би по сујети и богатству, већ по доброти и безазлености делила, и онда сека Јуца зацело не би на снаша-Пелино место села, већ би мало напред, мало одличније место добила. Али што се не да изменути, то се мора трпити.

Елем, пре него што сам вам и почео управо приповедати, а ви већ знате, да је био некад у Н. Саду неки бостанџија кога су звали Сима Чуваркућа и да је исти имао младу, безазлену, лепушкасту жену Јуцу, па баш зато што му је жена била млада, безазлена и лепушкаста, зато је он њу врло волео, а мах' те није баш због тога и навукао надимак Чуваркућа. Сима је своју безазлену жену чувао као очи у глави, као зеницу у оку. И ма да је Турке и Туркиње из свега срца мрзио, ипак је увек завидео

Турцима што своје жене могу умотавати и закључавати тако, да их мушко око уопште а војачко нарочито никад не види.

Једном речи Сима је био љубоморан. И зато није марио никуд путовати. Али зато се ипак десило да је Сима једаред у Руму на неко рочиште позван био, куда је баш морао сам лично ићи. Тај исти дан имао сам баш и ја у Руми посла, и тако се понудим брат-Сими, с киме сам кадгод заједно у српску школу ишао, да и мене поведе, на које он свесрдно пристане. Сима ће доћи по мене с колима у јутру у 5 сати. Али прође пет, прође и шест сати а Симе још нема. А ја се онда упутим к Симиној кући да видим шта је, те оклева. Уђем у Симину авлију и кроз прозор чујем да се он са својом женом нешто живо разговара. Хајде, рекох, пустићу их нек се изразговарају, а ја ћу донде сести на клупу да попушим једну цигарету. Нисам хтео прислушкивати, али су они тако гласно разговарали да сам морао, хтео не хтео, све чути.

— Знаш ли, Јуцо, сад ти још једаред кажем, ја идем на пут, ти ћеш сама остати, али хоћу да онако буде како сам ти рекао. Макар ко да у кућу дође, макар шта да захтева, макар шта да ти каже, ти само одговори: Не. Добро ме разумеј, ти ништа

друго на своја уста рећи не смеш него само: Не! Јеси ли ме добро разумела?

— Та јесам, брате, како те не бих разумела, кад си ми већ десет пута рекао.

— Али тако да буде. Само: Не! па не! И ништа друго. Претстави себи да си ти сад нема, па ништа друго не умеш изрећи већ само: Не! А кад се ја опет сутра вратим, онда ћеш опет проговорити, па ће бити све у реду.

— Хоћу, брате, хоћу, све ћу учинити како желиш.

— Јуцо, знаш ли шта. Хајде да ми се закунеш да ће тако бити. Ево стани овде пред икону, па кажи: три ми прста еванђелија, тако ћу урадити!

— А сад збогом!

— Збогом, брате, збогом.

Борећи се да не прснем од смеха истрчим на улицу, отшетам се чак до ћошка, и ту дочеках мога брата Симу, који ме на кола прими и срећно у Руму одвезе.

У Руми смо срећно свој посао свршили и други дан се кренемо кући. Кад смо дошли близу Каменице, већ је седам сати било; Симини се коњи већ уленили, а Сима их жали, па их пушта да ногу пред ногу иду!

Море, Симо, ми канда нећемо до осам сати у Нови Сад стићи, а ја сам рад данас

да у позориште доспем, рекох ја моме старом другу.

— Богме, брате, коњи су ових дана много вукли, не смем их гонити.

— А, чекај се, — помислим ја у себи — сад ћу ја тебе мало убрзати. Па онда полагано, издалека, околишући поведем разговор о женама и о њиховим слабостима и тек узгред споменем и његову жену, питајући га како може тако безбрижно своју жену два дана саму оставити. Сима је донекле шеврдао, али напоследак признаде ми да њему ни бриге није. Па ми онда приповеди шта је жени наложио, како да се влада.

— Ха, ха, ха! — насмејем се ја — та то није ништа ново, тако је и неки Арса из Куцуре своју жену утврдио кад је на пут пошао, да не сме за цело време ништа друго на своја уста изрећи него само: Не! И жена га је заиста послушала, али поред свега тога умало што није пострадао.

Сима ме узверено погледа, али не рече ни речи.

— Е па да ти кажем како је то било. Кад је Арса Куцурац своју жену исто тако као и ти утврдио и пред иконом заклео, он се без бриге на пут крену.. Али други дан деси се да је дошла компанија солдата у Куцуру, где ће ту ноћ ноћити а сутра дан

даље марширати. У Куцури нема касарне, па су солдате по кућама укvартирили. (Нема ни у Новом Саду касарне, примети Сима и ошину мало коње) И на Арсину кућу паде један војак. Војаку се газдарица врло допадне и таки се с њом упусти у разговор.

Прво је запита: «Је ли, драга, јеси ли ти девојка или си већ удата?« Арсина жена, сећајући се свога обећања и своје заклетве, не одговори ништа друго него само »Не!« — »Даклем си ваљда удовица?« — »Не!« — »А јеси ли се надала гостима?« — »Не!« Војаку је то врло чудно било што му газдарица ништа друго не одговара, већ само не! па не! и поче да се нечему домишља, зато окрену своја питања на другу форму: »А ваљда се не срдиш што сам дошао?« — Жена није смела друго одговорити него опет: »Не!« (Сима се накашља па ошину коње с десна и с лева). »Па хоћеш ли скувати вечеру, продужи војак. — »Не!« — »Али ако ја сам што у кујни нађем, неће ти бити неправо?« — »Не!« — »А хоћеш ли ми дати коњу сена?« — »Не!« — »Ал' ако ја сам с тавана скинем, нећеш се срдити?« — »Не!« — А хоћеш ли ми дати чашу вина?« — »Не!« — »Ал' ако ја сам из подрума донесем, нећеш ми замерити?« — Жена није смела друго казати него опет: »Не!« —

»А Бога ти, били би ме и пољубила?« — »Не!« — »Ал' ако ја тебе пољубим, нећеш се срдити?« — Жена ни за живот главе није смела ништа друго изустити него опет: »Не!«

— Ух, ако Бога знадеш, немој ми којешта приповедати! викну мој Сима па ошину коње што је игда могао, и за тили час, није ни пола осам било, стигосмо у Нови Сад. Ту нас снаша Јуца својим веселим, поштеним, безазленим лицем дочека и на питање Симино: је ли га ко тражио? одговори Не. Сими се сад тек цела моја приповетка даде на смех, разведри га Јуцино поштено лице, па ме не хтеде ни у позориште пустити, већ сам морао код њега вечерати и још једаред страданије Арсе Куцурца натенани пред снаша-Јуцом приповедати.

Искрена прича једног бившег поштара.

(Кратка прича са дугачким уводом)

Кад сам лане био у Београду, ја сам вам био роб својих свесрпских осећања.

Знајући да свугде, у целом свету, има и мана и лепих страна, ја сам се трудио да

у Београду не видим ни једну ману, већ све лепе стране.

Целу ноћ сам жмурио, јер би ме заболело кад бих видео да и у Београду има што мрачно. А у јутру сам рано устајао и трчао сам на Калимегдан, не би ли нашао тамо каквог дописника Пештанског лојда, да се тучем с њиме ако не призна да је свануло.

Чизме сам своје чистио по по сата, да и чизме у Београду буду сјајне као огледало. А зашто сам их чистио сам? Зато што сам таки први дан отерао слугу, — нисам могао трпети да буде и у Београду слуге, бар ја нисам хтео то да потпомажем.

Наручио сам и Исток и Видело, али сам им рекао, да ми не пошљу ни један број у коме има каквих зађевица, трвења, сумњичења, неслоге и т. д. — они су ме послушали и заиста ми нису послали ни један број.

Из Српских новина нисам никад читао колико је људи умрло, само сам читао колико се деце родило. Нисам никад читао који је министар пао, већ који се дигао. Нисам никада читао ко је изгубио званије, већ ко га је нашао. Нисам никад читао ко кућу, плац или ливаду, продаје, већ ко је купује, а у себи сам желео да

је онај скупо прода, а овај да је јефтино купи. Нисам никада читао ко прекосутра, о својој слави, не прима честитке, већ сам само разбирао ко зове на свадбу или на какву другу породичну радост и весеље.

Сведоцима могу доказати да нисам никад пио црну кафу, само зато што не хтедох у Београду да видим ништа црно.

Дуван сам пушио само зато, што су ми рекли да је турски, па што је турско, нека га што пре нестане из Београда.

Избегавао сам људе који имају велики обод од шешира, јер ти ободи бацају јако сенку на чело и на цело лице, — а ја сам хтео да видим само ведра, јасна, светла и отворена лица.

У позориште ишао сам најрадије кад је даван »Бели Отело«, — то мени годи; што је год црно, да се опере. — Кад су давати »Јадници«, »Разбојници«, »Сплетка и љубав», »Црне душе«, ни објаву нисам читао, а некмоли да сам у позориште завирио.

Кад сам пролазио поред Велике школе, увек сам пред њом стао, метнуо сам наочаре (које двапут увеличавају), да ми још већа буде, и тако сам је са поносом дуго гледао (Само ми је тешко било што сам

том приликом морао полицији леђа да окренем).

Радо сам гледао кад ђаци излазе из школе (још много радије кад улазе), па ако ми се који гимназиста или великошколац лепо јавио, у мени је срце затрептало: како ће тај нараштај да буде питом и уљудан! Како не презире људе, за које бар толико зна, да му увек добра желише. И у себи викнуо сам: »Живео!« — Ако ми се опет који (ма да ме је познавао) није јавио, у мени је опет срце затрептало: тај мора да је дубоко научен; тај ће сигурно бити ве̏лйки велики господин; то он већ сад предосећа, — зато и треба да има мало достојанствена поноса. Око ми је засузило кад сам помислио шта све можемо од наше младежи дочекати. И њему сам из свег срца у себи викнуо: »Живео!«

У шетњу сам најрадије ишао на Калимегдан, (ја га краткоће ради зовем просто: мегдан) јер је оданде најбољи поглед на Босну.

Цео овај увод написао сам зато, да не мора нико напрезати своје нагађање, зашто сам ја најрадије ишао »код Коларца« на пиво, — а да сам ишао, то морам јавно признати, јер баш ту сам чуо оно што ћу сад да вам причам.

Дакле и »код Коларца« сам ишао само из чиста родољубља. Јер у тој гостионици опажа се очевидно напредак и берићет, па онда, ту се човек може уверити у свако доба, и у подне и увече, да српство није шака људи коју можеш на прсте избројати, — ту добар рачунџија може да прорачуна колико нас пада на тисућу и толико квадратних миља, кад нас на само неколико квадратних хвати долази по неколико стотина. То бројно умножење Срба годило ми је, — и ето сад знате зашто сам чешће, управо рећи сваки дан, долазио »код Коларца« — на пиво.

Ја сам обично »код Коларца« седео за једним малим столом у неком куту, и ту или сам већ затекао једног малог старчића, који је, да му ручак боље прија, своје пиво мезетио ротквом, или је он затекао мене, који такођер, да ми ручак боље прија, своје пиво нисам мезетио ротквом.

Ми смо сваки дан седели за нашим столом. Прошла је читава п о в о р к а д а н а и ми се један другом нисмо јављали, ни главом климнули, ни прстом шешир очешали; ни помозбог, ни селамалећ! (Тај леп и комотан обичај усвојили смо ми од нашег гостионичара, — он се ником не јавља, а нашто? Та ми сви знамо да је он ту).

Друга поворка дана. Ми мало попустисмо, — (т. ј. ја и мој старац — гостионичар остаје при свом старом обичају) и при доласку и одласку промрмљавамо нешто, што се могло тумачити као: »Добар дан!« али могло се тумачити и као: »Колико теби до Божића, толико и мени!«

Трећа поворка дана. Ми се мало открависмо. Па или ћу ја њему рећи: »Данас је пиво прилично!« — и он ће на то одговори «Аха!« — Или ће он мени рећи: »Канда ће бити кише!« На које опет ја одговорим »Аха!«

Четврта поворка дана. Неком звералу чак са петнаестог стола учинило се као да смо се ми куцнули. Не кажем да нисмо, — али не могу се заклети ни да јесмо.

Пета поворка дана. Ја сам сад већ знао да се мој старкеља брије код Ђоке бербера, јер је тамо јефтиније, а он је опет знао да ја имам чир на левом рамену, на који мећем печен лукац, да се што пре провали. Ја сам сад већ знао да он од свију риба најволи паприкаш од кечиге, — а он је дознао да сам и ја тог истог густа. — Од тога доба седали смо мало ближе један уз другога, као што и приличи таким једномисленицима.

Шеста поворка дана, а ја већ моме старцу поверио једну велику тајну, т. ј. да ја не седим увек »код Коларца« ни у мојој заптивеној соби, него да хоћу покаткад (ради свежа ваздуха) да изиђем и на јавност, и то у Стармалом. А старац је опет мени поверио још већу тајну, т. ј. да он не зазире ни од Петра ни од Павла, да има својих девет и по дуката осигурана месечна прихода, — а то му је доста (јер не вечерава), па му није ни жао што сад више није поштански чиновник.

Ја. А зар сте били поштански чиновник.

Старац. Двадесет и две године.

Ја. Лепо, али ја не симпатишем здраво са поштарима, све ми се чини да они дубље завирују у туђа писма, него што се то слаже са карактером поштена човека.

Старац. Па зар је то баш такав грех!?

Ја. Мени се чини да би ми рука отпала кад бих хотимице отворио туђе писмо.

Старац, — уместо одговора погледа у своје руке, па забринуто, и чисто покајнички врћаше главом.

Седма поворка дана. Сад смо неко време говорили мање, — али смо у толико више ћутали. Мени се све чинило као да мој старкеља има нешто на срцу, чиме би радо и мене послужио, — а њему

се можда чинило, да би га још нешто радо запитао, – па то је и чекао. Једаред, кад је мој старчић случајно у место две чаше пива попио три — почео се накашљивати да нешто изрече, — али ја сам тај дан уместо две чаше случајно попио само једну, — а то је било велико растојаније за нужндан пријатељски сусрет. Но старац ме ипак запита: Долазите ли ви увече овамо?

»Врло ретко!«

А ја сам наумио довече да дођем.

»Па баш могу и ја доћи.«

Па ћемо пити црна вина, овде га има веома доброг.

»Нисам искусио« —

Вино уме да одреши и најзавезанији језик.

»То сам већ искусио«.

Завршна сцена. На столу стоје две флаше с вином и полако се празне; пред флашама седе два човека и полако се пуне. И ћорава баба може погодити, да то нико други није него ја и мој старкеља. Кад је и трећа флаша дошла на сто, онда мој старкеља пружи обе своје руке са раширеним прстима на сто, и смешећи се рече ми:

Дакле то су те руке за које ви рекосте да треба да отпадну.

»То нисам рекао!«

»Ето видите, да су отпале, не би се могли сад овако срдачно куцнути.«

И ми се срдачно куцнусмо.

»А ви сад чујте, па ако хоћете стрпајте и у Стармалог: отварање туђих писама не казни се отпадањем руку, — бива то и на други начин. У моје време, т. ј. кад сам ја још био поштански чиновник, онда смо ми држали, да је печат на писму само зато да га ми можемо оштрим бријачем подбријати, и кад писмо прочитамо, опет лепо залепити.«

Ја се подбочим као каква пиљарица: »Отварати туђа писма! — а ви сте то кадри били?«

»Што би, би, — из ове коже никуд. Али, брате, то мени онда није било тако страшно. Таква су била времена, па така и начела. Ми смо тај занат терали са најмирнијом савешћу, — као да чинимо најплеменитије услуге роду и домовини.«

»Али ви говорасте о некој казни, — то ми причајте, да ми мало одлане!«

»Молим, молим, само мало српљења! Једно вече понесем ја кући десетак писама, која су ми се учинила »подозрителна«, било по хартији, или по печату, или по месту откуд долазе, или по особи на коју су адре-

соване. Но, ту се мора нешто уловити, мишљах ја у себи кад сам после вечере, са бријачем у руци, сео за свој племенити посао. Али мора да се свет тумбе окренуо. Мора да је наша публика ушла у траг нашим тајним манипулацијама, — мора да се формална завера сплела против нас, тадашњих поштара.«

»Аха, већ ми се почиње допадати!« рекох ја испивши чашу црна на бело. — »Елем?«

»Елем, пре свега треба да знате да се ја зовем Гавра, и у оно време био сам познат под именом »поштар Гага«. Дакле, отворим ти ја прво подозрително писмо, и коса ми почне расти од милина кад сам га читати почео. Знам га напамет, казаћу вам га цело:

Драги друже!

Наше су спреме већ сазреле. Тајни умишљаји почињу добивати јасан облик. Довече ћемо се састати на извесном месту. Ја ћу бити замотан у црно јапунџе. Немој се сваком поверовати, док не чујеш лозинку. А лозинка је: »поштар Гага је магарац«

твој Галибарди.

Можете мислити са каквим сам једом лупио писмо о земљу и опсовао, сад

већ ни сам не знам шта. — Отворим друго писмо, ал' у њему нема ништа написано, само је намолован лепо црвено онај плод, од кога се прави онај мацун што га Немци зову епечец. Треснем, наравно, и то писмо о земљу. У трећем писму били су ови стихови:

За поштара место Гаге,
Ја бих мога мопса бирô,
Тај би, веруј, туђа писма
Боље респектирô.

До сто ђавола! Зар ће то једнако тако да иде! — Отворим четврто писмо, у њему пише:

Мили куме!

Чујем да имаш леп чопор свиња на продају. Ја бих купио једно 50 комада. Ако су ти дебели крмци, платићу ти више него досада. Али знам да таког крмка немаш као што је Гага поштар.

твој Свињопознавац.

У четвртом писму опет стихови:

Уф, да красне поште, — уф, господе вајне,
Жао ми је здраво што немамо тајне!
Јер да ј' Гага лола, то је већ одавно
Нама свима јавно.

У петом писму:

Дакле си га отворио!?
— То ми је баш мило;
Бар ћеш чути нешто лепо:
Браца Гаго, — срам те било!«

Ја сам се на сва ова писма смејао од свег срца. И мој старкеља се смејао, али не тако здраво. Замолим га да продужи даље.

»Даље је то, да је ово последње туђе писмо било које сам ја отворио. Мени је наједаред пукло црно пред очима, — увидео сам сву подлост такога обичаја. У грижи савести седнем онога часа и напишем ово писмо:

»Господине министре! Ја сам недостојан да будем више поштански чиновник. Ја сам туђа писма отварао и читао. Молим вас да ме за казну избаците таки из мога звања. Ако ви нећете, — ево ја сам дајем оставку«. Моја оставка буде примљена, и мени је мило што сам вам дао прилике да се на мој рачун слатко насмејете, — а што сте чули, можете приповедати коме год хоћете.«

Да! После неколико дана састанем се ја са једним младим поштаром данашњега

доба, па у разговору запитам га: да ли се дешава и сад кадгод да који поштар отвори туђе писмо?

Мој познаник поцрвени до ушију и рече ми: Бог с вама, какво је то питање?

Ето видите каква је разлика између оних и ових времена! Онда је отварање писама била обична ствар, а садашњи поштар поцрвени и на само тако питање, тако му је то гадно и гнусно.

Тако и треба!

Шта учини љубав

Ја који вам ово приповедам, ја сам човек путник, путујем непрестано као вечити Жид; путујем лети, путујем зими, с пролећа и јесени; путујем у интересу велике бечке фирме Bofeles et Puff, — примим наруџбине за њихов еспап, купим рачуне, пролонгирам менице, аузглајхујем криде или водим егзекуције, — као што видите, све такви послови којима се не почињу хуморескe. Али ја сам ипак морао тиме почети, — не тога ради да тиме препоручим фирму Bofelesa et Puffa (које се баш не би радовале Стармаловој препоруци), већ што ћете из мог приповедања видети, да ја ни

лане ни ове године на Божић нисам био код куће, па ако вам се унапред не претставим као »рајзендер« по дужности, могли бисте ме још држати за каквог простог скитницу и пробисвета.

Еле, лане сам божићовао у Н. код мога пријатеља Младена К... који се те јесени оженио. Ту сам провео лепо и красно. Младен је честит и ваљан човек, његова Даница је красно и мило створење. Свега имају доста, а воле се као голуб и голубица. За три дана упознао сам цео њихов брачни живот. Младен је човек на своме месту, чини својој жени све што се чинити може. а она, заиста, не има више само две жеље, — једна јој је жеља, да је муж води у Италију, у Напуљ, — ничега другога ради, већ само да види Везув. А друга јој је жеља, да се Младен окани тога проклетог пушења дувана, јер што је истина, истина, Младен је страстан дуванџија. Што се тиче прве жеље, сва је прилика била да ће јој се испунити, Муж јој обећава, да неће жалити трошка, ако не баш на лето које долази, а оно, зацело, на друго лето. Али што се тиче друге жеље, што се тиче дувана, то би била велика жртва, ту је велики чвор.

Даница баш не може да подноси дуван, а Младен баш не може да га напусти. Да-

ница мора да бежи у трећу собу кад Младен цигарету запали; а како је то тешко њој, која би тако радо непрестано седела уз њега, бар само тако близу да може чути куцање срца његова — а то се наравно из треће собе не чује. Младен је покушавао да иде у кафану, да се тамо до миле воље напуши, па да је код куће миран. Али где је кафана! Та она је још много даље него трећа соба, и Даници се онда чинило као да их бескрајна бесконачност или бесконачна бескрајност раставља. Па ипак, она није могла да поднесе дуван, а он није могао да се одучи од пушења, ма да су се силно волели, да би душу своју једно за друго дали. И то је била једина магловита страна њиховог иначе тако ведрог и чистог брачног живота.

Тако су стојале ствари лане на Божић.

Ја сам после Божића отишао од њих и целе године сећао сам се како сам пријатно код њих провео.

Кад ове године опет пред Божић, пут ме нанесе опет у близину места Н. — И ја удесим тако, да и ове године код њих божићујем. Седесмо на Бадњи дан при вечери, сви вољни и весели, и расћеретани. После вечере скочи лепа домаћица, донесе сребрну пикслу са најфинијим дуваном, мету га

преда се, направи цигарету, запали је, — а ја разрогачих очи гледајући како пуши као Турчин. Не могох да верујем очима својим. А домаћица мету дуван преда ме, да и ја запалим. Учинило ми се као да сањам. Направим цигарету, и гурнем дуван пред Младена, да и он прави и запали. Младен се насмеши и рече: Хвала, ја не пушим! — Е онда ми се већ соба окренула натрашке, и ја сам се укочио од чуда и покора.

»Ако Бога знате, људи, шта је ово? Разјашњујте ми брзо или ме пуштајте напоље, да идем да видим да се цео свет није тумбе окренуо!«

И Младен и Даница прснуше грохотом у смех.

»Е кад сте тако радознали, драги госте, а ви слушајте, ми ћемо вам све испричати!« Тако рече красна домаћица сипајући мирисави теј у беле порцеланске шољице »Де, Младене, почни ти«.

Младен се накашља и поче овако: »Елем, ти знаш како смо лане стојали puncto дувана. Као што видиш, одношаји се сасвим изменили. Све до јуна трајало је оно стање као што је било лане кад си нас оставио. Даница је желела да ја оставим дуван, а ја нисам могао. Јуна месеца Да-

ница се мало разболи, брзо је оздравила, али лечник ми саветоваше да је пошљем на неколико недеља у Мехадију. Тешко ми је било, јер ја нисам могао кућу оставити да с њоме идем. А њу не пустити кад се тиче њена здравља, ни то нисам смео учинити. Елем, ја њу са кума Тином опремим и пошљем у Мехадију. Кад сам остао сам, а мени терет паде на срце; онда сам тек осећао како је жарко љубим. Сваки дан сам јој по двапут писао; сваке ноћи сам је по сто пута сањао; сваког часа сам име њено спомињао, — али то је мени све мало било — све бих хтео да какво велико дело, какву велику жртву за њу учиним, и ха — наједаред ми паде на ум: Какву жртву! срам те било; па ти ниси био кадар ни дуван да оставиш њој за љубав. И та помисао паде ми као камен на душу. И ја се одлучим да дуван оставим. Док се она у Мехадији купа, ја ћу се од пушења одучити, па каква ће тек радост, каква изненада бити, кад се Даница кући врати, и нађе својег мужа, који није више дуванџија. Али, да себи сасвим затворим врата повратку у дувански свет, ја сазовем неколико пријатеља на вечеру, и том приликом распоклањам им сав мој дуванџиски прибор и пред њима се свечано заверим

да дуван занавек остављам. Хуља и нитков био, рекох, ако реч моју не одржим, и ви, браћо, треба да ме презрете, ако ме кад видите да пушим. И тако се ја одучих од дувана, за љубав мојој драгој Даници. — Хајде, сада ти продужи!«

Даница се чисто мало застиде и рече: »Добро, али ја нећу умети то тако живо описати. Но што му драго, како знам. Чујте, даклем, драги госте! Кад сам дошла у Мехадију, наравна ствар, да су ми мисли све биле код куће. Кад уђем у своју собу а мени нешто необично. Чинило ми се, да би ми та празнина сношљивија била кад би та соба бар малко на дуван мирисала. Кад добијем од Младена писмо, омиришем га да ли се осећа дуван, — и чисто ми неправо кад се преварим, — све мислим: можда је болестан, па не може да пуши. Али ноћу га сневам како сам по соби шета и пуши: око њега магла од дувана, па не могу добро да га видим, је ли му кошуља лепо испеглана, је ли му марама лепо везана, па онда, — баш човек може којешта да снева, — учини ми се као да гутам онај дим око њега, само да га могу боље видети, је ли здрав, је ли расположен, да није сувише брижан и невесео. Гутам тај дим, и он ми се чини тако пријатан, сасвим противно него што

бива на јави. Ујутру се смејем лудом сну, — али ми не излази из главе. Све помишљам: чиме би Младена изненадила кад кући дођем? Наједаред, као муња севну ми кроз главу: научи се и сама пушити, па ти онда дуван неће бити несносан. Онда нећеш морати искати од Младена ту велику жртву, да теби за љубав дуван остави; а како ће се он томе радовати! Кума Тино, рекох ја мојој куми, знате ли шта, ја хоћу да се научим пушити. Нема ту ништа, немојте ви мене одговарати, што рекох, рекох. Ево вам задајем своју поштену реч, ја ћу отсада да будем прави дуванџија, и ако то не урадим, назовите ме кукавицом; јесте, ја вам се свечано заклињем да ћу отсада дуван пушити. И ја онда купим дувана и одам се на тај до онда мрски занат. Како ми је било спочетка, то не тражите да вам описујем, — живе су то муке научити се пушењу. Али кад се једном прекужи оно најтеже, — онда постане страст. И за време мога бављења у Мехадији ја се тако научих на дуван, да сад баш и кад ме не би заклетва везивала, не знам како би се од њега одучила«.

»Сад би већ даље могао и сам продужити« рекох ја.

»Па де да чујемо!« рекоше они.

»Ви дођосте из Мехадије кући са цигаром у усти«.

»Јесте, тако је.«

»А кад то Младен виде, он у место радости пребледе од страха«.

»Управо тако«.

»А кад ви чусте да се Младен међутим одучио од дувана, и да се заверио никада више не пушити, а ви падосте као из седмог неба«.

»Сасвим сте тачно погодили!«

»И ви се сад кајете што се научисте пушењу«.

»Да богме. Али заклетву не смем да погазим«.

»А ти би, Младене, сад волео да смеш с нама у друштву једну цигаретицу запалити; али си се заверио, па сад мораш да трпиш«.

Младен ми не даде јасна одговора, само рече: »Но, сад већ шта је, ту је; како је, да је. Човеку који није дуванџија није баш најмилије кад му жена тутун пуши; али кад се сетим да је цео тај преврат, цело то чудо љубав учинила, онда се и у диму женина дувана осећам срећан, пресрећан.

Но Даница није пушила баш као Турчин, — две три цигаретице на дан, то је било све, па то баш није много, особито кад је од заклетве.

И ми смо после прешли на други разговор, и били смо весели и расположени као и лане на овај дан. Младен је тако хуљасто гледао кад Даница своје усне напући, а из ње покуља прамен сивога дима. Наједаред скочи, донесе мало огледало и мету га Даници пред лице. и нешто јој на уво шану.

Даница се насмеја, велећи: »знам већ, знам!«

Они су знали, али ја нисам знао; док и мени не рекоше.

Па знате ли шта је то значило?

Младен је то више пута радио. Кад Даница своје лепе уснице набрежи и из њих дим пусти, он јој поднесе огледало, и пришапне: »Ето, драга моја, сад си видела Везув, па не морамо ићи чак у Италију, кад га имамо код куће«.

Но Даница је била и тиме задовољна, — кад се већ троши новац на дуван, нека се бар уштеди путни трошак у Италију.

Мајсторија козе пасе

Сећам се као данас кад сам једаред шетао џомбастим улицама нашег мирног села, у коме ретко кад има важнијих новости, па кад се ипак деси штогод што и најмање искаче над површином обичности, то се тако дубоко уреже у таблицу памћења нашег, да се никад више одатле не избрише.

Шетам се ја, дакле, широком главном улицом нашег мирног села и опазим где ми иде на сусрет мајстор Лука берберин. Обрве су му се тако у вис дигле, као што бива само онда кад у цркви поје херувику, па већ код речи »тајно-тајно-тајно образујушче« опази и сам да му се глас тако високо узвио, да тим гласом неће моћи до краја истерати ако му и обрвама не помогне. Већ је близу к мени дошао и још ме не види, тако је замишљен био. По каткад је длан своје десне руке на горе окренуо, па га опет брзо у свој обичан положај вратио, — нема сумње да нешто сам са собом разговара.

То ми даде довољно разлога да мајстор-Луку задржим и да га запитам »шта је ново?«

Он се тргже и рече »Не знам, ништа, господине?« — но то је он само гласом својим казао, а на изразу лица писало је: »Хе, хе, само кад бих вам смео казати!«

Наравно да му ја сад донде нисам дао мира док нисам све прокљувио, — обећавши да ћу ћутати као црна земља. И он напоследак рече: »Ствар се тиче вашег пријатеља Влајка — —«

»Је ли добро или је зло, говорите, говорите, човече«.

»Мени се не допада. Морао сам да га бријем«.

»Е па страшна ми посла! оно мало брадице, а било а не било, то не чини велику разлику«.

»Али није говор о бради, већ о глави«.

»Шта?«

Мајстор Лука повуче ме мало на страну, па ми шапућући исповеди сву тајну. »Позвао ме г. Влајко да дођем к њему. Заповеди ми да му обријем главу од чела до на врх темена, од ува до ува. Ја сам се устезао, али он рече: За ваш труд ево вам два форинта, — ако нећете, онда ћете добити батина, — јер ви знате да код мене нема шале, — те исте батине чекају вас и онда ако о томе икоме речице прословите. Шта сам знао, узмем бријач и о —«

»Обри —«

»Обријем му главу све до границе, коју је он означио!«

Око мене се окрену широка улица. Не знам ни кад ми је утекао мајстор Лука. Мислио сам и премишљао шта то може бити са мојим пријатељем Влајком. То је младић паметан, — није можно да је наједаред полудео. — Оно, истина, знам да је од неког доба заљубљен, знам и у кога. Чуо сам да од велике љубави може човек да оседи, од још веће љубави може човеку и коса да отпадне, од презреле љубави (особито у брачном животу) може човек сам себи косе да ишчупа — или да му је ко други ишчупа, али да човек паметан, човек хришћанин од љубави себи косу обрије, то је нешто сасвим ново, сасвим ванредно. — Па сад нека ми ко каже, да не може и у најмањем селу бити ванредних новости.

Забављајући се оваквим мислима и корачајући хитно стигнем до куће мога пријатеља Влајка, пред којом су стајала кола и у њих упрегнута два коња. Улетим унутра. Влајко је био опремљен за пут. На њему бунда, на глави шубара; још је само нешто у торбу турао. »Добро јутро, Влајко!« — »О, сервус, Стеване!« — »А гле како имаш лепу нову шубару!« рекох ја у нестрпљењу;

у тај исти мах машим се његове шубаре и скинем му је са главе. И — и — као месец од петнаест дана, тако ми сину у очи његова обријана глава. Дакле истина! — Да се прекрстим.

Влајко се ухвати за трбух, поче се смејати тако слатко, али уједно тако паметно, како се луд човек никад не смеје.

»Шта је ово, ако Бога знаш! па ти си обријао главу. Шта то значи?

»То значи да се женим!«

»Бог те видео, а ко је још обријао главу кад је ишао да се жени! Па још тако красну, црну бујну косу! Та за таку би косу многи младожења силне новце дао, — а ти, а ти, несрећниче!«

Влајко се још једаред насмеја, стиште ми срдачно руку, не рече ништа више само: »Мајсторија козе пасе« па онда: »Збогом пријатељу! до скора виђења!« још ми једним крстом, који је направио прстом преко мојих уста наложи да не будем брбљив, — и после неколико тренутака одзвријаше кола са мојим загонетним Влајком, за којим сам ја још дуго гледао и главом махао.

То је било некако лане у ово доба године. А сад ми цела ствар стоји пред очима

као нека срећно решена загонетка, и ја ћу покушати да вам је од почетка до краја приповедим, знајући да ми то већ ни Влајко замерити неће. То је овако било.

Влајко је свршен јуриста, — да није тако, не би он у ово доба године седео код куће, већ би био на универзитету.

Влајко је поштенејши човек, — да није тако, не бих се ја хвалио његовим пријатељством.

Влајко је био добар ђак, добар правник, добар Србин, — да није тако, онда би се нашло брзо и за њега лепо звание, да започне своју каријеру.

Влајко има добар густ и живо, здраво млађано срце, — да није тако, не би се он, код толиких других цура, загледао и страсно заљубио у једно мало црнпурасто анђелче, које је заиста његове љубави и најдостојније било. А то је била Анка, кћи доктора Манцића из оближње вароши С., која је била на неколико недеља у гостима у нашем селу код свога рођака, општељубљеног деда Васе, где се и познала са Влајком.

Влајко је био љубазан, окретан, шаљив, весељак (но све у границама пристојности), — да није тако, не би он оном малом црнпурастом анђелчету тако брзо срце освојио, тако је опчинио, да је она ноћу само о њему

сањала, те снове донекле стидљиво крила, али напослетку срећном Влајку и признала.

Но та срећа Влајкова брзо се наоблачи кад је чуо какве је ћуди доктор Манцић, Анкин отац. Њему је новац све и сва. Пре би он попио либру пеленовог теја на душак, него што би дао своју јединицу за сиромашног свршеног јуристу, па баш да су му сведоџбе све златним словима исписане.

Деда Васа, стари, али увек шаљиви филозоф, имао је бистро око. Том се оку није измакла она света румен, која је увек четири образа пробијала, кадгод се Влајко са Анком састао. Он је увидео да су ово двоје створени једно за друго и да би грехота била, кад би судбина или други који јарац, ову красну свезу немилостивим рогом својим раскинуо. Да је Анка његова кћи била, хе, не би прошао ни месец дана, па би били такви сватови у његовој кући, да се приповеда. Али она је кћи његовога рођака, чију ћуд он на жалост кроз и кроз познаје.

Но деда Васа није био човек који од тешкоће ретерира. Он је прво испитао Анку, па онда је дозвао к себи Влајка.

»Влајко сине, пригни главу и претстави себи да сам преко ње пребацио петрахиљ, — па ми се сад исповеди.«

Влајко је намирисао о чему ће бити говора, па је и нехотице главу пригнуо.

»Влајко сине, ти си се канда угледао у нашу гошћу Анку.«

»Јесам, деда-Васо, тако ми Бога жива.«

»Добро синко имао си у кога. — А кажидер ти мени, би ли ти срећан био кад би се она назвала младом Влајковићевом?«

»Деда-Васо, хе деда-Васо, — уф деда Васо, што ме питате.«

»А би ли ти њу онда пазио и чувао, хранио и бранио, да се никад не покаје што је за те пошла?«

»Као очи у глави, као душу своју.«

»Хм, хм, хм! — Она сутра полази својој кући; а шта би било, кад би се ви морали сада занавек растати, кад би се од тебе искало, да је мораш заборавити. Шта би онда било?«

»Ја бих био најнесретнији човек на свету, — ја бих — ја не знам, — ја бих —«.

»Но, но, но! Кад не знаш а ти немој ни говорити. — Него сад иди мало па се прошетај. Пусти ме, да мало проштудирам, па ми дођи после једног сата.«

Кад је Влајко изишао, деда Васа је по својој соби ходао неједнаким корацима

каткад је ишао од врата па до прозора и натраг, а каткад се и на сред собе окренуо, па оданде или право или малко у округ ишао, — он је штудирао.

Знам и како је штудирао (јер нам је то после више пута приповедао). »Сто му мука и триста му заверака!« (штудирао је он:) »За ту ствар не пуштам из мојих руку. Увек сам радо певао ону стару песму: Боже, спари ко за кога мари! — Па што не бих и ја једаред био Божји грошичар у тако лепом послу! — Влајко треба да добије Анку; јер ни да му голуб бира, чистије зрно од ње неће наћи. Анка треба да добије Влајка, јер згоднијег младожењу за њу не могу ни замислити. Треба, дабогме да треба. и то је тачка у којој се ми слажемо. Али та је тачка са великом запетом, — а запета је мој пријатељ Манцић. Неће тај дати кћер за сиромашна младића, па баш да му је свети Петар проводација. Хм, хм, хм! А не би ли нам могла каква мајсторија помоћи! (И ту се деда Васа потапка дланом по челу). Сада главо, ти си више пута сплела бич од шале, којим си знала истерати или мачку на оџак или вука из обора; де се покажи, да и сад у теби има плетива, да се нешто лепо заплете, а нешто друго још боље расплете! Хм, хм! Против-

нику само ваља дознати слабе стране, па са те стране ваља му подићи. Мој пријатељ Манцић има више слабих страна; у толико боље по нас. Прво и прво, он ти је за новцем погинуо. Друго и друго, он једнако жели да изнађе какав чудотворан лек, па кад се то рашчује да му полете пацијенти, као Турци на Ћабу — ала би се то рентирало! Треће и треће: он кад попије две три чаше вина, онда је тако забораван, да после не зна ни шта је рекао ни шта је написао. Зато он и не пије вина, осим кад му дође какав добар стари пријатељ, као што сам н. пр. ја«, — Кад је већ толико доштудирао, извали се деда-Васа на канабе, и поче се смешкати и радосно руке трти, говорећи: »Добро ће бити! Ха, то ће добро бити!«

У томе штудирању брзо је прошао један сат и Влајко опет уђе у собу.

»Синовче, план је смишљен!«

»Е деда-Васо, вама нема пара!«

»Но, но, ја и не требам пара, — то теби треба. Али ако Бог да и то ћемо измајсторисати. — Ја сутра идем до у С. да отпратим Анку њеном оцу. Код њега ћу се задржати неколико дана. У недељу сешћеш на кола па ћеш и ти доћи у С. У три сата после подне доћићеш и ти доктору Манцићу, он те не познаје, предусрешће те као и

другог пацијента. Али, брајко, неке жртве мора бити. Ти мораш тога дана твоју лепу косу обријати. Кад дођеш к Манцићу, он ће бити већ добро поднапит, то ће већ моја брига бити«. — — Деда Васа је продужио свој наук, шта и како треба да се ради, — али ми то не морамо унапред знати, кад ћемо и тако скоро све чути.

Читаоцима је већ познато како је бербер Лука нашег Влајка обријао, и како је овај сео на кола и отпутовао. То је била та уречена недеља.

После подне око три сата стадоше кола у С. пред кућом доктора Манцића. Влајко се сиђе и уђе унутра. Причекао је још неколико минута у претсобљу и онда буде пуштен у собу где доктор ординира. Доктор уђе са салветом у руци, бришући бркове од онога громовитог шиљерца, који је са својим пријатељем, деда-Васом све донде пијуцкао«.

»Но, које добро!«

«Ја сам, господине, Влајко Н. из села Б.«

»Знам, знам, говорио ми је већ о вама, мој пријатељ Васа. Изволʼте седите«.

»Ја сам, господине, тако несрећан, да сам, ето, у мојој двадесет другој години oћелавио. Има већ година и по дана откако ову месечину на глави носим. Лечили су

ме разни доктори, мазао сам разне помаде, али све бадава. Сад сам дошао к вама, јер сам чуо да сте ви искусан лечник, ви радо правите опите и у таквим приликама где изгледа као да нема помоћи, јер ви знате да у природи има још много непознатих лековитих сила, а ко их не потражи, тај их не може ни наћи. Промислите се мало, покушајте, напишите какву нову помаду, — ко зна, можда ће бити среће и за мене и за вас«.

»Е млади господине, ви лепо говорите« рече доктор а очи му се светле, »ја вам не могу ништа обећати, али ваља покушати«.

И доктор седе за писаћи сто, подуже је мислио и мислио каквих још лекова има који нису против ћелавости пробани. Можда треба само погодити праву смешу и пропорцију разних ингредиенција, па ето среће и берићета. И он скрпи подугачак рецепт и пружи га Влајку: »Ево, покушајте ову помаду, мажите њоме главу — што више, то боље. Ко зна, можда смо наишли на прави лек!«

После две недеље дана пише деда Васа из свог села писмо пријатељу свом доктору Манцићу. Писмо је овако гласило:

»Драги пријатељу! Ти се сећаш онога младића који је код тебе био баш онај дан, кад смо онако весело за твојим столом провели. Ти си томе младићу написао рецепт за неку помаду. Он је ту помаду употребљавао, и ево, за дивно чудо, на његовој ћелавој глави почиње коса да расте, тако лепа, тако бујна, да је милина видети. Ово ти јављам, јер знам да ћете то обрадовати.

Твој пријатељ« итд.«

Кад је доктор то писмо добио, није знао је ли на небу или је на земљи. Он се врло добро сећао лица и физиогномије онога ћелавог младића, али на жалост, ма колико да је мозак упињао, није могао да се сети какав му је рецепт написао. А сад постаје рецепт главна ствар.

Доктор Манцић не буде лен, већ таки одјури у оближње село свом пријатељу деда-Васи. »Пошљи, молим те, по тога младића«, то му беху прве речи. Влајко уђе и доктор се својим очима увери о чудотворној моћи своје незнане помаде. На истој глави, што је пре две недеље дана била гола као длан, сад је почела да стрши бујна коса, већ је с по прста велика. Влајко пољуби доктора

у обе руке, назва га својим добротвором, и изјасни да ће му целог свог века благодаран бити. Али кад овај рецепт заиска, Влајко смешећи се одговори да је рецепт изгубио, — али то није никакав малер, — та госп. доктор може лако тај исти рецепт написати.

Јест, лако би га написао, — да га није заборавио.

То је био страшан удар за доктора; та овакав рецепт вреди бар по милиона форината, а да човек оде с њиме у Америку, могао би и десет пута толико заслужити.

Увече, кад су два пријатеља седела за вечером, рећи ће деда Васа: »Ја знам, докторе, да си ти и сам заборавио какав си рецепт нашем честитом Влајку написао, — али и ти треба да знаш, да он тај рецепт није изгубио, него он неће да ти га да; т. ј. даће ти га, али он иште за њега десет хиљада форината«.

»Брате Васо, тај рецепт вреди много новаца, али откуда мени десет хиљада форината«.

»Ако немаш ти, а оно има твоја Анка. Њено материнство износи управо толико. Данас сутра време је да је удаш, новац је њен, мораш га издати и овако и онако«,

»Знам, знам« (намршти се доктор, коме је немило било и кад се помиње о издавању новца), »знам ја то, али ћу ја то издати њеном суђенику, а не туђем човеку«.

»А како би било кад би наш честити Влајко био њен суђеник« (— дуга пауза —) »Он је честит и добро научен младић, а кад би постао твојим зетом, брзо би се нашло и за њега звање« (дуга пауза) »А што је најглавније, Влајко и твоја Анка већ се као мало и познају: а ако хоћеш још нешто више: они једно друго радо гледе; а ако ти ни то није доста, Влајко ме је опуномоћио да још данас запросим у тебе Анку њему за љубовцу. Но пошто то без Анкиног саизволења не треба да буде, она ме је опуномоћила да ти свечано изјавим, да ће она Влајку своју руку из свег срца радо пружити«.

Сад је тек настала дуга пауза — али није ни та трајала довека; њу ми прекиде сам доктор Манцић.

»Дакле, ти велиш да је Влајко ваљан младић?

»Не велим само, него ти залажем своје поштење да је тако«.

»Васо, хајде пошљи по тога Влајка, да га мало боље промотрим«.

»Не треба, брате, да шаљем по њега: он је већ овде у соби (показујући руком на

врата лево), заједно са твојим рецептом. — А у овој соби десно, и ту је баш сад неко дошао по кога сам још у подне кола послао; ту је наша дражајша Анка. Изволите, децо, уђите унутра, немојте се ништа стидети!«

А ви, драги читаоци, изволите себи претставити тај табло, кад су Анка с леве а Влајко с десне стране у собу ушли.

После по сата рецепт је био у докторовом шпагу, а благослов његов на главама срећних заручника. Банда није свирала, али деда Васа тако је из дубине груди и топло певао: »Одби се бисер грана«, да се цела кућа орила.

Сватови су били таки прве недеље. Други дан после сватова уђе деда Васа у собу докторову а овај је баш написао оглас, који ће да пошље у све главније новине, којим јавља да је он пронашао сигурно средство против ћелавости. Деда Васа про чита оглас и рече: »Врло добро! Само бих те саветовао да још нешто додаш«.

»А шта?« запита доктор.

»Додај још ово, да та твоја помада само онима помаже, који су по савету деда-Васином сами своју главу обријати дали.«

То је био хладан, леден душ, који је наједаред погасио оне велике спекулативне планове докторове. И он се разљути на

пријатеља свога, разљути се на кћер своју и на зета свога. Не хтеде их више очима погледати.

Та је срдња трајала скоро годину дана; а престала је тек онда кад му деда Васа изнесе пред очи још једног ћелавог пацијента, а то је био Влајков и Анкин синчић а докторов унук, који се те ноћи родио. Том приликом декламовао је деда Васа ове стихове:

Ево ти, драги деда,
Радости твоје праве.
Ево ти јоште једне
Ћелаве мале главе.
Скоро ће коса нићи
На голом пољу том,
А то захвалит смемо —
Рецепту твом.

Доктор узе у наруче пуначког унука свог, пољуби га а сузе му потекоше на очи. У тим сузама удавила се срдња његова.

Шпион у Београду или мило за драго

(Приповетка у параграфима)

§ 1

Зажмурите, па претставите себи да сте у Земуну, на баиру, преко пута од Београда. Је л' те да је леп изглед? Schöne Gegend? —

А ја то видим и да не зажмурим, јер баш сам испратио брат Марка до лађе, која ће га превести у српски Пијемонат преко. (Пијемонат је талијанска реч, а и п р е к о можете узети талијански, т. ј. м о л и м — за опроштење што тако дрско сравњивам). Ако још нисте очи отворили, можете видети спремање — т. ј. мој брат Марко спрема се да у лађу уђе. Извините на један час, да се с њиме опростим.

— Дакле, срећан ти пут, брате Марко, гледај да се здрав и читав вратиш. Поздрави ми београдску полицију.

— Полиција ми се не тиче. Ја ћу само свога посла гледати.

— И она ће свога гледати, па се баш тако можете сукобити.

— Ево ти поштене речи; нити ћу кога питати шта ради, ни шта мисли, ни какво је време, а камоли хоће ли бити скупштине? итд. и тако мислим о мене нико запети неће.

— Хо, хо, у добри час, а зар и твога кера собом водиш.

— Без њега никуд.

— Дакле си заборавио како му је име.

— Ха, ха, ха, па зар једног кера тако зову

У том зазвони трећи пут. Брат Марко скочи у лађу. »Пара звижну«, лађа оде. Изволите сад очи отворити, нема ни лађе, ни Београда, ни мене, ни брат Марка, ни његова кера — —.

А ви сте сад љубопитљиви како се то његов кер зове.

Е — такве се ствари у новели с почетка не казују, ако хоћемо да останемо интересантни.

§ 2

Зажмурите, па претставите себи Београд. Шетате се по најлепшој пијаци, (ја богами не знам како се зове). Морате сами ићи, јер обично кад хоћу да идем у Београд, а ја останем у Земуну (а кад хоћу да останем у Београду, онда се опет створим у Земуну). По тој пијаци иде свет лево, десно. Неколико њих видиш да иду за својим послом, али они други чудно изгледају, њих канда се више тиче туђ посао. Та браћа Срби мора да су страшно добра срца, кад виде странца тако га завирују, тако га облећу, прате га, мере га, стану издаље да га мотре, дођу ближе, опет га обиђу, и јаве му се, и запитају га куда ће? ко је? откуда је? зашто је дошао? треба ли што? итд.

Том улицом пролази сад и наш брат Марко, и као страно лице већ је обратио на себе пажњу гореречене братије, те му својим горе реченим начином већ и додијаше. Куд год он, они за њиме, они пред њиме, уза њ, смеше се на њега пријатељски, скидају му шешир, јављају му се.

Наједаред — брат Марко у тој гунгули као да се нешто сети, застаде, осврну се, погледа на све стране, па онда јасним гласом, како се на улици обично не говори, изусти страшну једну реч.

Уклоните се да не будете сведоци!

Или се бар приправите, да вас шлог не удари!

— Шпион!

Јесте, ту је реч изустио Марко, родом из Новог Сада, у по подне, у главној улици, насред Београда.

И то не једаред, већ и по други пут, из свег гласа:

— Шпион!

Е сад молим вас, може ли ту бити и разговора о слози, о споразумевању између овостраних и оностраних Србаља! Заслужује ли такав народ симпатије! Јели вредно мали прст помаћи ради будућности српства. Ту престаје слобода, ту престаје све.

И заиста горе речена браћа Срби ста-

доше као да си их »шаљивом Ружом« полио. Прва реч брат Маркова окаменила их, не могоше ушима својим веровати, – друга реч брат Маркова прође кроз њих као електрична искра и сваки крочи корак ближе, очима крешући оно иришко: па шта!

Шпион, ком хер!

Сад су већ неколико горе хваљених Срба толико дошли к себи, да су могли изустити: Молим, то је увреда! или: А, с нама хоћеш да се вучеш клипка!

Али један најпаметнији повика: дела, људи, овај грди нашег књаза, овај је убио књаза Михаила, ја га добро знам. Држ'те га!

Е, брат Марко, ето ти твог Београда! (Мислио бих ја у Земуну у себи, да сам знао шта се у тај мах с њиме догађа) Бити у Риму а не видети папу, — бити у Београду а не награисати са полицијом, то би било нешто са свим ново.

А шта је даље било са нашим брат Марком, то спада у идући параграф, — овде би вам, боље јасности ради, могао још рећи, што већ и сами знате тј. да је злокобни »шпион« био кер, или боље рећи: да се Марков кер звао »шпион«. А томе свему, као и овој рђавој приповеци, ја сам крив, јер овај кер у штенеће доба био је мој, то је било

баш онда кад се у Србији уобичајило давати коњима дична имена »Милош« »Немања« итд. Мени се онда прохтело да мога кера назовем »шпионом«, којег кад сам после брат Марку поклонио, нисам ни мислио да ће то кадгод извесну браћу Србе у Београду из флегме извести.

§ 3

Брат Марко у пратњи шпиона упути се управо славној полицији, која му шетња није сасвим од срца ишла. Три брата Србина узели су себи слободу да га главном полицају претставе. А да не би господин главни полицај помислио да је наш брат Марко какав обичан човек — први брат Србин претстави га овако:

— Ово је та птица што је насред Београда викнула: да живи република!

Други га је претставио овако.

— Ово је то омладинче што је насред Београда грдило нашег књаза.

Трећи га је претставио овако:

— Ово је тај славни муж што је распитивао у колико сати полази г. Блазнавац у позориште.

Г. гл. полицај изволео је тако лице удесити, као да је тако уверен о светој истини троструке претставке, баш као да су му

какву реченицу из Св, писма цитирали. Изволео се милостиво насмешити.

После пет минута, почем је брат Марко исказао ко је, одакле је, како се зове, зашто је дошао итд. заврши г. гл. полицај овако:

— Господине Марко, моји су послови нагомилани, и тек ћемо сутра испит продужити моћи, а за данас бићете гост ова три брата с којима сте се већ, као што видим, ближе упознали.

Сад је следовало једно пола укочено пола благо паризлијски извеџбано отпустно нагнуће главом — неко неизражено али очевидно, парфимирано: торњај се! И брат Марку не остаде ино него — да се торња. За њиме су се својевољно торњала његова три нова домаћина: Петар Дукатовић, Петар Голотрбић и Павô Чанколизић.

§ 4

Изволите ући у собу Петра Дукатовића и Павла Чанколизића, изволите само, или сте бар заборавили да сам ја у Земуну остао. Ова је соба на најсигурнијем месту у Београду, у срцу главне полиције. Ту ноћивају речена два Петра и један Павô. Боже мој, шта су они Богу скривили да сваку ноћ у полицији ноће!Ваљда су какви ро-

ђаци полицајни, јер жандари не видимо да су, а ни званију им се имена не зна.

Копијасте, ту је и брат Марко.

Али како ћемо ући кад је закључано?

Збиља! то сте добро приметили. Брат Марко је усред најсигурнијега места српскога Пијемонта закључан. Провирите кроз кључаницу и видећете га де се подбочио руком на столу и као да нешто рачуна.

Јесте, он рачуна: колико је пута био у Бечу, Пешти, Загребу, у Инђији и Малим Радинцима, и свугде је он свога кера његовим рођеним именом викао, и нигде га зато нису у госте скрцали, већ баш овде, где је највећа слобода казивања, где коњима дају имена »Милош«, »Немања« итд.

Марково се лице зажарило, глава му се пуши. По томе би могли судити да се у њему нешто кува.

И одиста, — Марко кува освету.

— Дакле, ја сам грдио књаза?! Ја сам спомињао републику?! Ја сам распитиво за Блазнавца?! Ао, уставно вам легло слободних лажова!

Ове последње речи Марко је и нехотице наглас изрекао и у празној соби чудно је одјекнуло:

Ао, уставно вам легло слободних лажова!

А »Шпион« је горко залајао.

§ 5

И заборавио сам вам рећи да је данас светац, — апостол Петар и Павô. Имендан данашњих домаћина Маркових.

Кад је сунце село, отворе се врата Маркова пристаништа, замириса мио мирис обарене шунке, постави се сто, унесоше се шампањске флаше. Три домаћина Маркова седоше да проведу свој имендан.

Да живи Блазнавац! Пијте г. Марко. — А, нећете да пијете; ви би ваљда Милетићу наздравили?

— Само да он дође амо, наздравили би ми њему.

— Шта, г. Марко, зар већ спавате! Е па омладински, дабогме, треба ујутру рано уранити. Лаку ноћ, омладино, лаку ноћ!

Марко је легао на постељу што су је за њ спремили. Окренуо се дувару и гледао како је леп Београд. Домаћини су пили, картали се, свадили се, помирили се, опет су пили, штуцали, кроз прозор се нагињали (али зато опет пили), наздрављали мудрој влади, свесним грађанима, »шаљивој Ружи«, један другом, жмирили су, задремали, искривили се сваки на своју страну, — и кад су удесили најлепши концерат ркања, свећа је већ на измаку била, планула је па се угасила.

Лаку ноћ, полицијо, лаку ноћ!

§ 6

Марко је на своме кревету одахнуо. Наједаред учини му се као да га је неко за руку ухватио. Сав је претрнуо.

— Ко је? шапну он.

— Лагано само, да нико не чује. Ја сам Освета.

— Ох, Бог ми те је послао.

— Не брини се, вратићемо им мило за драго.

— Хоћу, хоћу, све ћу учинити само ме научи.

— Шта имаш у џепу?

Марко се мисли,

— Имам мараму, — имам кесу с новцем, — имам —

— Јок, јок, шта још имаш?

— Имам бритву, — али сачувај Боже, ја нисам —

— Јок, јок, шта још имаш?

— Имам случајно неколико дугмета за кошуљу с Милетићевом сликом.

— Ха, ха, — а шта још имаш? Шта имаш у пршњем џепу од капута?

— Имам писама, имам неколико бројева »Заставе«, имам —

— Доста, доста, довољане. Сад устани, извади Милетићева дугмета, свакоме домаћину задени по једно дугме у кошуљу

на прсима — не бој се, неће се пробудити, спавају ти као топови.

Марко је био послушан.

— Сад лези спавати! Сутра ћемо се у Земуну видети, па ћемо довршити што смо започели.

Марко помисли у себи: Освета ваљда зна шта говори! Пружи се опет по свом кревету и даде се у крило Морфејево.

§ 7

Други дан пред вече, кад се целом осталом свету смркло, нашем брат-Марку је свануло, јер је окренуо пете Београду, и нашао се опет тамо где да има педесет керова, све би их могао »шпионима« вабити, (само не знам били смео, напротив, кога шпиона кером назвати).

Кајик је стао на обалу, прво је искочио »Шпион« и махао је репом као да хоће да каже: аратос гозбине! Затим је изишао брат Марко, за брат-Марком једно званично београдско лице, које је имало налог да брат-Марка до Земуна доправи и ту да му овај савет даде:

— Господине, Ви сте сад опет у својој отаџбини, а ја се натраг враћам. Али мислим да ћете ми допустити једну искрену реч. Ја вас пријатељски саветујем да се

махнете Београда, свет је широк, можете наћи свугде посла, али у Београд немојте долазити. То је мој најискренији савет, вас ради и вашег добра ради.

Сад је опет она невидима слика, што се ноћас као »Освета« приказала, Марку пред очи изишла и по њеном суфлирању рече брат Марко своме пратиоцу овако:

Господине, хвала вам на пратњи, и ваш ћу савет догод нужно буде потпуно уважавати. А искреност ваша побудила је и у мени искреност. И ја вам морам нешто искрено исповедити. Ви сматрасте у мени противника, а највеће гује храните у недрима својим. Моја три јучерашња домаћина славила су свој имендан; напили су се као људи, и вино их је издало ко су и какви су. Ако не веруіете, увериђете се чим се натраг вратите. Сваки од њих под закопчаним капутом носи на кошуљи дугме са сликом Милетићевом. Они у потаји Заставу читају; потражите, јамачно ћете још који број у њиховим џеповима наћи. То сам вам дужан био рећи да знате, да се у њима не варате, да новац узалуд не харчите.

Око званичног лица окренула се земља. Није знао шта на то да рече. Ако је то истина, тиме се даје леп кшефт направити.

Он је узео руку Маркову, топло ју је стискао и суза благодарности канула му је преко варзиластог лица. Речи није могао наћи, али није ни нужно, — нека га нек иде што пре, нека свој посао на чисто изради.

§ 8

(После три дана)

Ја се још и сад за трбух држим, Марко дето. Сад ми је тек своје београдско житије приповедио. Није хтео ни да се састаје са мном пре, док не види успеха од посејаног семена.

Познато вам је како су га Петар Дукатовић, Петар Голотрбић и Паво Чанколизић облагали. Познато вам је семе које је ноћу посејао, а шта је никло, видите из писма које је сад баш из Београда (али не по пошти) добио:

Драги пријатељу Марко

Твоја три домаћина, код која си на Петров дан ноћио, обрала су бостан. Лишени су свога племенитог звања и наложено им је да се за 24 сата из Београда торњају.

Н. Н.

Марко је тога дана тако весео био, да је у кафани код Орла своме »Шпиону« читаву ростпрадлу наручио, коју је овај са благодарношћу инкорпорирао.

А ми смо се разговарали како је леп деветнајсти век — тамо где је леп; а како је гнусан тамо — где је гнусан.

Мацинијева буна у Београду

Хе, хе — удивилисте се, окаменилисте се, смрзнулисте се кад сте горњи наслов прочитали. Ништа, ништа, при крају ћете се од-дивити, откаменити, откравити — само треба стрпљиво да прочитате.

»Мацинијева буна у Београду!« — а, то не може бити«!

Хајде да се опкладимо да може бити, т. ј. да је баш и било. Него можда ви сви не знате, и који знате, заборавили сте. Али само треба приклонити уво гласу Жижину, па ћете чути још много штошта што спада у историју прошлости и будућности. Жижа ће разагнати многу таму са већ заборављених тајана. Само треба лепо, питомо с њоме поступати, па ће вам она многу истину у брк казати.

Хајде да вас много не мучим, драги читаоци, приступићу таки приповедању.

Е, то је давно било; од тога доба могла се Босна петнаест пута ослободити (тј. да јој је суђено било). Давно је то било. У оно време кад се још није знало за слободну штампу, већ само за слободан притисак. Кад није било слободних избора ни слободне скупштине. Кад се људи на »батине« нису грохотом смејали, већ са њих горко плакали. У оно време кад још није било »шаљивих ружа«, већ су нас озбиљно ружиле Видовне и невидовне авети. У оно време кад није толико страдао Влах, колико је владао страх. Кад се бојао брат брата, отац сина, син оца, шпион шпиона, — кад је зазирала сенка од свога човека, а човек од своје сенке. Мучан је то задатак био угодити сваком шпиону; а јао си га ономе на кога је пала сумња да је можда штогод снио што није за снивање, што није прешло цензуру тадашњих чудних људи и нељудних ћуди. У време једне злосрећне владе (но, кажем ја да ћете се полако открављити) — живео је један пензионован чиновник, који иначе не би био рђав човек, само да није био тако страшљив, да је већ и за оно време смешно било.

Је л' те да није нужно да вам кажем право име тога човека, који ако није умро, сигурно је још и данас жив. Него са допуштењем дотичне власти хајде да му променимо презиме и да га назовемо господином Зечевићем.

Г. Зечевић ухвати за руку своју јединицу кћер и дркћућим гласом рече јој: Мацо, Мацо, ти си од неког доба јако замишљена! Мацо, Мацо, ти си јуче са званичним новинама потпалила пећ! — Мацо, Мацо, ти си се ономад у једном друштву изразила, да би радо читала Гарибалдијев и Мацинијев животопис. — Мацо, Мацо, добро бити неће, — мени се кожа јежи кад помислим куд то може изићи. Ја бих најсрећнији човек био да те с врата скинем, да те удам.

А Маца, девојче веселе нарави, није знала на то ништа одговорити него: »Па Бог да прости. Злату ће се кујунџија наћи, — а мени ће мој суђеник доћи!«

Тако је и било. Није прошло ни десет дана а злату се кујунџија нашао, и Маци је њен суђеник дошао. А Зечевићу је терет са срца спао.

Зечевић је био позната личност у тадашњем Београду. Чиновник у пензији, имућан човек, пример, мустра лојалности и

страшљивости. И тако пуче глас по Београду: »Зечевић удаје своју кћер«. — Знам, знам, у Бечеј, за младог кујунџију Н. Н.« — Па јеси ли зват у сватове?« — »Јесам«. — »И ја сам«. — »Е, па ћемо се провеселити«.

А и младожења, кујунџија Н. Н. у Бечеју купи сватове да иде по девојку. Кума куми Шаљевића Марка, чак из села Мола. Старог свата Сирижанин-Јанка из Новог Сада, а девера дијете Ђурицу из Сентомаша бела. Све јунаци да друкчијих нема; што су кадри заметнути шалу, веселит се по недељу дана. А остало кићени сватови, — понајвише млади, весели, несташни момци, и сви се већ радују да се у Београду мало прошале и провеселе.

Лицем на Константина и Јелену венчали се младенци и вратили се Зечевићевој кући. Сад да ти је било стати па гледати бачке сватове у Београду — у Зечевићевој кући. Неће кум да се једе слатко, па да се пије вода. Хоће да се једе кисела чорба, па да се пије вино. Кум заповеди, — па мора да буде; такав је адет у Бачкој. Неће стари сват да се руча у соби, мора се шатра дићи у авлији. Неће девер да се то шапуће као на даћи, већ да се разговара, пева, шали и наздравља. Сиромах г. Зечевић никад свога века није чуо тих здравица које су бачки

сватови усред Београда. онако без цензуре, импровизирали. Г. Зечевић се знојио и бледео је, да неће ко загазити у политику. Тролетница га је хватала. А то је девер приметио, па сад тек поче својски наздрављати. Све у шали, — издалека, па све ближе, ближе, мислиш сад ће се заплести у какве вигове из којих би га само славна полиција извући могла. Али он, кад мислиш да је загрдио, вешто се окрене, па се извуче као чиков и врати се натраг кроз врата шалина. Унутрашњих и спољних послова нико се није дотакао — али г. Зечевићу се чинило да су врло близу били.

Аратос ти сватова! рекао је он други дан, кад су сватови у пароброд сели и лепу Мацу одвели. А по Београду се већ шаптало: како то ни најмање није лепо ни лојално што је Зечевић своју кћер дао за познатог либералца, републиканца, карбонарца Н. Н., који му је у кућу довео такве сватове да те Бог сачува; нису наздравили ни кнезу, ни влади, ни господи министрима итд.

Г. Зечевић је поручивао да ће таки други дан дозвати попа да му у оскрвњеној кући свети водицу. Али бадава, шаптачима ниси могао уста запушити; поче се поговарати и за њега самог да је променио на-

чела, да нагиње — буди Бог с нама! — на републику, да је у потајној коресподенцији са неким светским бунцијама итд. А тако семе, кад на београдску њиву падне, може, богме, опасна плода донети.

А шта су радили сватови у Бачкој? Продужили су београдско весеље у новом, слободнијем издању. Смејали се београдској слободи, чудили се Зечевићевом зечеству, пили су, певали су, играли су, наздрављали су. Само се девер нешто забринуо. Мора да нешто страшно кува, И заиста је скувао овај предлог: да се г. Зечевићу у Београд телеграфише поздрав, али да се остави њему да он телеграм састави.

Предлог се једногласно прими. Телеграм је овако гласио:

Г. Зечевићу

Београд.

Све нам иде срећно за руком. Зора свиће. Сви смо на ногама. Радујте се и ви! Опште одушевљење поздравља вас из сватова

Мацини.

Врашки је то телеграм, особито кад се »сватови Мацини« са велико мишљете

потпишу. Маца не би допустила да се такав телеграм њеном оцу Н. В. у Београд пошље. Али њу нису ни питали, она није за њега ни знала.

Но пређимо малко у Београд да видимо какав ће утисак да учини сватовски телеграм. Јест, прећи ћете! Ни крила да имате, не бисте прешли. Београд је у опсадном стању. Чим је телеграм у Београд стигао, телеграфски чиновник прочита адресу да гласи на г. Зечевића, па онда погледи потпис, и видевши да је потписан «Мацини« — — сместа га удари шлог. Други чиновник завири у телеграм, и таки падне у велику болест. Трећи чиновник прочита и срећно остане жив и наравно таки јави сл. полицији. Полиција јави управитељу вароши, и тако пође све навише.

Е, сад је моје перо слабо да вам верно опише »Мацинијеву буну у Београду«. Претстављајте себи како вас жива фантазија учи: журбу, трку, вреву; грознице, падавице, грчеве; полицаје, жандаре, шпионе; бригу, мудровање, саветовање. Једном речи, вашар који се описати не да.

Али на срећу све то електрисање није дуго трајало. Телеграф што је покварио, то

је и поправио. Дошло се до тог уверења да је цела ствар само шала бачких сватова.

И г. Зечевић остао је читав. Његова је невиност изишла јасна као дан (али зато је ипак још дуго времена остао под полицијским надзором).

Цела је ова историја остала досад тајна, која је чекала Жижу да је осветли! Само је неки пријатељ, који је онда са Мацинијем у пријатељству био, истоме о томе приповедио. А Мацини се слатко смејао и рекао:

»Si non e vero, e ben trovato!«

VI

Светломе кнезу Михаилу

Куц, куц!

»Слободно«.

Само кад је слободно, све ће друго добро бити!

Светли кнеже!

Откако је сунца и месеца, увек беше мрака и облака; откако је круна и престола, од тога доба има лажи и ласкаваца. Још у најдавнија времена, шта је пута истина на

дворска врата куцала, али је увек отцакаше господа министри и саветници. Истина се напоследак досети па обуче китњасто одело, намаза се брашном и пепелом, а на главу капу са прапорцима, па повика: ја сам луда, могу ли сад ући; играћу вам да се насмејете, певаћу вам и приклапаћу вам! — Чим то чуше цари и владари, широм се отворише дворска врата и луда доби место уз колено великом Александру, Антонију и Августу, Тиберију и Веспазијану, пазише га у дворовима Лудвика и Хајнриха. Красан је то стари обичај, — ала, светли кнеже, да га поновимо!

Ево и ја сам ти парче истине. Шваба сам, не могу тајити, али ипак не тражим ти пара ни талира, — а дукати ваљда код нас већ и не иду, откад их видео нисам, — орден знам да ми нећеш дати, а баш не би ми ни доликовао. Име ми је Будалина Змале (још ме хвале да сам сав од шале). Хајде, светли кнеже, прими ме у службу, Бог и вера стидет ме се нећеш. Јер, видиш, ја сам така будалина да се дам савити и у џеп метути. Скривим ли ти што, у џепу сам ти, можеш ме дерати и подерати. А да будем достојан руке твоје, свакога ћу ти месеца у новом чистом руху доћи. Трудићу се да се допаднем разборитом народу, наравно,

дакле, да се онда и раширеним рукама дочеканом кнезу допасти морам, — па ма се сваком министру и не допао.

А ти би ме, светли кнеже, могао водити у савет, на смотру, на балове, свугде бих ти ја верно на услузи био, да ти не буде дуго време, да се слатко и горко насмејеш. Могао би ме водити собом по народу, мој би посао био да прутићем пред тобом пута крчим, вичући: даље, даље сјајна господо и господичићи, господар хоће све својим очима да види, хоће све сам да чује. — Могао би ме водити и на скупштину, што чешће то боље, макар сваке године, а ја бих смерно стојао на вратима и пропуштао у кога видим чисто око, ведро чело и поштено српско лице, а враћао бих готоване и дукатлије, подлаце и шерете, вичући: натраг, ви сте наметнути и подметнути, вас није народ слободно избрао, зато вас неће ни наш светли господар да види! — Кад читаш Видовдан, ја бих ти дао моје наочаре, веруј и на њих се врло добро види, провиди се образина Банових слобођњака, између врста сасвим се друге речи виде. Ево, господару, пробе ради само мети моје наочаре па узми н. пр. 72 бр. Видовдана. Гле у подлистку како ти људи лепо, разборито пишу: »Карактер човечанске величине,

— вели — такав је, да увек има и обратну страну. Најплеменитија воља може учинити погрешку, најузвишенији дух може у неким стварима погрешити, најчистија љубав човечанска може имати мана, тако је то у земљи савршенстава, — свако савршенство земно носи у себи и несавршенство, итд.« Тако ти људи говоре кад говоре о мртвим страним владарима, — а на том истом листу, кад говоре о теби, светли господару, превргнуше лист па веле: »Ми још ни у стању нисмо прегледати сва дела кнежева, много мање, пак, премерити величину њину«. Имају ли ти људи образа, зар они мисле да си ти мекан западњак, да ниси Србин и поглавица српска, коме је ласкавац црњи од ђавола. Та ми се каткад усуђујемо премерити дела Божја, а како да не може човек величину човечијих дела да премери. Та ми желимо, ми се надамо, ми се уздамо у величину дела која ћеш са народом и уз народ учинити, али и онда желимо себи толико свести, да та дела прегледати и премерити можемо. То се тако може султану у одама писати, али српском кнезу, који будућност тек пред собом има и на рад се спрема, тако ласкати, то је срамота српска. Скини, светли кнеже, наочаре Будалине Змала, не-

мој све наједаред да видиш, биће тога доста, као што је и било; скини, да се насмејемо, та ево и Будалина Змале смеје се, све му сузе цуре, — тако је то смешно. — А нећеш ме водити, светли кнеже, у Друштво српске словесности? — Ма где је то гнездо где се тако својски и озбиљно о просвети и науци нашој радити почело? Кажу ми да је због државних интереса распуштено. Или да идем на Лицеј, жељан сам да чујем чувеног Владимира како о народној економији предаје; шта, нема ни њега. Или да одем у Богословију да чујем хваљеног Зисића; шта, и он удаљен? Ху! та то су све људи били који би за народ и за тебе сто живота дали! А мој пријан Милован, — шта, и он се потуцати мора, и пуно других, све врснији од врснијег, — гле, све је то премештено и поудаљивано, — па чујем, све у интересу државне службе! Не био ја Будалина Змале ако то разумем. Та ко нам стоји добар да нам неће тај интерес прождерати све што је дично, и ваљано и напредно; дични, и ваљани и напредни господару, Будалина Змаје је у великој бризи. Од тешка смеха склопио је руке и све се у прса буса.

А како би било да завиримо у неке импровизиране судове? Светли кнеже, до-

пусти ми да ти пришапнем нешто, јер о томе ако таки у први мах на сва уста прорговорим, запушиће ми уста она сјајна господа, неће допустити ни понуду моју да ти претставим, прејуриће ме таки натраг, као што прејурише свакога коме је срце на своме месту а језик на срцу. Зато о томе, са твојим допуштењем, други пут.

Светли господару, сад кад сам ти се са мојим ћудима и будалаштинама колико-толико претставио, прва ми је молба: допусти слободној речи Будалине Змала, нека јој је тестир Саву препливати. Кажи оној сјајној господи око тебе: да је срамота бојати се отворених речи. Нека пусте Будалину Змала; ако сасвим лудо булазнити почне, нека га народ сам осуди и презре, то ће Змала сасвим утући, а министарске забране пашће тек као жива вода на змајева крила, да му крила што већма порасту, да прелети висом и невидом куда му се лепо прећи брани.

Збогом, светли кнеже! Будалина Змале покуцаће за месец дана опет, па се узда у слободу слободнога кнеза слободне Србије, да ће и одговор бити:

Слободно!

Са скупштине омладинске

На неколико месеци пре омладинске скупштине сагоше се беле руке, те узабраше на Калемегдану ону познату травку, која на тананом стаблу има од доле до горе наизменице листиће, који се с једне стране зову »хоћу«, с друге пак »нећу«; узабраше ту травку, коју је Бог створио за оне људе који немају правца, елана и одважности, и која опредељује кораке многом заљубљеном мачету; узеше ту травку па почеше листиће кидати: »хоћу«, »нећу«; »хоћу«, »нећу«; »хоћу«, »нећу«, — »хоћу«. Хајде још једаред да пробају: »бих«, »не бих«; »бих«, »не бих«; »бих«, »не бих«, — »бих«!

Човјек је уопште јако трава, а гдекоји су још зеленији (откуд и добивају име зеленаша) — и тако трава реши после многог колебања између »хоћу« и »нећу«, између »бих« и »не бих«, — са мушком одважношћу закључено буде да се хоће и да се би.

И пуче нешто у Београду, не топ, не пушка, него глас, да се српска омладина у српској престоници састати »сме«.

Дакле на Преображење!

Ху, па зашто баш Преображење?! — Да је бар Усековање, Ваведење

или Поведење, или да су бар Часне вериге или Водени понедељак. Ајак, баш Преображење. Nomen et omen.

Док су овамо из свију српских крајева врвели српски детићи на рочиште своје, који на колима, који без каруца; који на пари, који без паре; који пешке, који апостолски, донде су у очи Преображења уочили преображени беградски кервери неколико Српчића, који су већ благодет гостопримства уживајући седели у једном кутићу, пуним срцем лепа нада зборећи о слози и љубави, о јединству и напретку српском.

»Ко си ти, незнана делијо, који још ни министре наше у руку пољубио ниси, а већ си се усудио изрећи страшну реч: »Да Бог живи Милетића?

»Ја се зовем Долга!«

»Бог је милостив и долготерпељив, али — ми Долге нећемо трпети! — Мили госте наш, онамо је пут преко Саве; не требаш ни пасош визирати, да знаш да си у либералној земљи био!«

И бадава су браћа говорила и оченаш цитирала: »Оставите нам долги нашија, јако же и ми остављајем должником нашим!«

Они одговорише: »Наше јест царство,

сила и слава«. И Долга је већ сео да дâ братски поздрав браћи у Аустрији.

И бист утро, и бист вече, ден први.

— — — — — — — — — — — —

Преображење. — Београд се преобразио.. Као да се успео на неку висину, и риза му је била бела као снег, а лице његово сјајно јако же солнце. Заборавило се шта је било, заборавило се шта може бити; свако је гледао у неку сјајну будућност, од које је светлост на лице падала. Је ли било кога који је на тој топлоти зебао, коме је та светлост црна била, нисмо питали, нисмо пазили, ни знали, ни хтели знати. Београд је дахнуо, рашириле су му се груди; честити Београђани од милине не могаху доћи до речи: »Браћо, што нисте увек с нама! Та с вама смо, своји смо, једни смо!« Као да се црни дух окаменио пред новим дивом. — Омладина српска из свију страна здравља се и рукује, свако ти то ведро и чило као да га је данас слобода у чело пољубила.

Ко год је хтео знати, свако је знао шта је та омладина српска, шта жели, за чим тежи. Не кидају се ту оне »хоћу—нећу« траве. Нема ту ништа кришно ни тајно, што би се крити могло, што би се крити смело. Ово су дела видела. Па шта хоће та

омладина? Хоће да смо прво људи, па ћемо бити слободни; да смо слободни, па ћемо бити напредни; да смо напредни, па ћемо бити срећни. Шта љуби та омладина? Љуби човечност, врлину, слободу, правду и истину. Шта мрзи та омладина? Мрзи што и сам Бог мрзити мора: мрзи ропство, мрзи подлост, мрзи опачину, неистину, неправду. Па иде ли да оружјем своју заставу брани? Не, већ отвореним срцем добрим примером, слободним збором, да чини што јој дужност налаже. Па коме таква није по ћуди, нек је себи и не прима.

Велика школа... шта велика, данас је мала била: да је пала киша од облака, не би црне земље оросила. Ту се свет стекао.

»Бирајмо, браћо, претседника да нам зборе руководи!«

Мала тишина, док је сваки промислио: ко је међу нама и чувен и виђен, и слободан и ватрен, и кадар и вољан, и истрајан и умешан. Није било потребе да се дуго премишља.

Тисуће гласова извадише из срца једно име.

Њега, њега!

Дакле мене!

Тебе, тебе, тебе!

Али можда когод и другог, заслужнијег зна!

Тишина, ниједнога, али ниједнога гласа нема који би рекао: ја сам јандал од браће остале.

Зар омладина, куд се броје и грађани, па још Бео-грађани, узданица српска не може стоструко накнадити узету грађанску част ономе кога поштује, ако му је ко заиста мимо грађане узети могао.

Одбор се бира једногласно, тајници се, хоћу рећи јавници, бирају једногласно, — преображај, нема неслоге, Србин је сложан, Србин је једна душа.

Заједница Срба и Хрвата! Ох, дивна преображења!

И браћа са хладног севера, као и други словенски гости, плануше жаром, честиташе нам оваки почетак оваком раду.

Сад се и хладна жица затресе. — Небројени поздрави надметаху се са разних крајева да поздраве оно што сваки Србин препорођајем српства назвати мора. Старо и младо, мушко и женско јављаше да је телом далеко, али духом код нас, уз нас, с нама. Да се приближује јединство српско.

Е весео ми, Бели Граде, сутра ћемо срцу одлакнути, ране открити, лека потражити.

Сумрак се хвата; можда су се већ и ноћне птице пробудиле биле; ми нисмо пазили, ми смо били срећни и задовољни.

И бист утро и бист вече, ден втори.

— — — — — — — — — — — —

Устајте, браћо, не сневајте, та ви сте и јуче сневали, протрите очи, видите где сте, ноћас је било врло мрачно, црни дух је добио нову снагу, то су неке чини, неке врацбине. Хајдете само у Велику школу да видите.

И одосмо и видесмо, тј. не видесмо ништа од оног што би нас на јучерашњи свечани састанак опоменуло. — Где су били венци, ту су само, као неко трње, остали клинци; салици Милоша и Ђорђа и сви други ишчезнуше; насред авлије, где је било попрсје Доситијево, ту је сад гомила бомби; Доситије — и бомбе!... Где су оне безбројне клупе и столице, трибина и столови? Све је празно, све је пусто. Ово је волшепство, ово је врацбина, ово је врзино коло! Зашто је то, шта то значи? Ваљда српска омладина заслужује да јој се бар растумачи шта то с њом бива. Не, само се вратар Велике школе смиловао, па је он — вратар — коме? српској омладини рекао, да висока влада ниској омладини не допушта састанке у овој кући.

Тог су нам дана г.г. министри дали једну друкчију лекцију о стрпљењу. Три пут је депутација ишла да пита на чему смо. И никад нам г. Цукић није знао рећи: је ли забранио продужење омладинске скупштине или није. Ваљда се опет кидала она »хоћу-нећу« трава, коју је милостиви Бог створио да енергију и одважност људску замени. Од шест сати ујутру па до три по подне, на највећој припеци, имали смо када премишљати: како је то спасоносно и за будућност српску корисно кад омладина и влада једним духом дишу. У три сата чули смо да омладини у Великој школи места нема. Сад се поновила она сцена из 48 године: »И у ватру и у воду — е па хајд' у пивару!

У Великој школи смедосмо се само још о томе споразумети куда да се селимо, о другом ни речи, ако не бесмо ради да искусимо кулминацију гостопримства. Али да би то што пре искусили, Алекс. Сандић поста наједаред опозиција г. министру. »То је страхота што се с нама ради; он хоће да зна зашто!« итд. врискао је он својим умиљатим гласом. И да није била омладина једно а Сандић сасвим што друго, г. Цукић имао би повода да се на најлепши начин онда таки свију својих милих гостију отресе.

У пивари продужисмо свој рад. Ту познасмо г. Црногорца, мужа одвећ шаљива, који нас својим пајацлуком хтеде развеселити и насмејати, како бисмо заборавили све неприлике. Ту се прочита умно израђени предлог одбора о развитку, о устројењу, о начину делања омладинског. И све би ишло дивно, сложно и договорно, само да се Сандић могао оканути ћорава посла, да у сваку здраву ногу по један трн не забоде. — Али Сандић и омладина! — Стотине и један! Зар је о томе вредно говорити. Ту су и три, словом велим три руке и стотине руку! Омладина и Напредак! Истина и лаж! Поштење и дукати! Сви и нико!

Та зар је о томе вредно говорити.

И овај је дан изнео омладину у правој слици њеној; она и од пиваре начини Велику школу, а просто другима да од Велике школе праве пивару где би се дебели трбуси за масно звање спремали.

И бист утро, и бист вече, дан трети!

— — — — — — — — — — — —

Ко је имао мирну савест, тај је мирно спавао; а од кога је сан бежао, тај је целу ноћ лутао и по конацима људе узнемиравао.

Ујутру се пробудисмо, које у Београду, које, богме, у Земуну. Ноћ је своје радила,

»А где су нам браћа наша? Где је овај, где је онај? Гле, ни овог нема? Та ти нису мислили пре свршетка одавде отићи?

Ноћ је своје урадила.

Али ништа, има нас још довољно, довољно.

И тога је дана била пивара Велика школа. Ко је хтео, могао се многоме научити, много запамтити.

Исред скупштине извлачила је невидовна рука професоре београдске, — ваздух се почео гушити, наше се јато поче редити, тешко дисање, нека загушљива слутња, неки кужни задах, скучено мицање.

Та, браћо, ми нисмо болни, ми нећемо да смо болни, — нама су лица бледа, али не од болести. Ми знамо шта смо, ко смо; наша је свест жива. Примимо предлоге одбора, па хајдемо да се растанемо до бољих времена. Наше тежње не може загушити ни место, ни време, ни околности. Наша је цељ јавна, нека је осуди ко хоће, народ је осудити неће.

И бист утро, и бист вече, ден четврти.

— — — — — — — — — — — —

Данас су хтели грађани београдски да почасте омладину која је још у Београду заостала. Грађани хтели нешто? Где? — У Београду! А како грађани могу што хте-

ти? — Почастили су нас министри, и тако омладина не доби грађанску част. А и нашто, кад јој ни претседник »грађанске части« нема.

И тако се разиђоше гости са омладинске скупштине упознавши се боље са домаћинима, а што смо и ми њих и они нас боље познали, то нам ниједно на штету није.

Ми одосмо кући знајући тврдо шта хоћемо, шта нећемо, а пролазећи поред Калимегдана видели смо да је остало још пуно оне »хоћу-нећу« траве за оне људе који не знају шта хоће, шта неће; шта би, шта не би.

Три цара

Жега и припека, каникуле, псећи дани у свему и свачему, па и у политици. Кад већ ни громовник Илија не сме да се замери огњеној Марији, која се тако немилостиво размилостивила на овај свет, онда неће ни нама замерити читаоци ако преграда између политичких чланака и доњега листа од врућине пукне, те се једно у друго помеша. Прва је брига и потреба: хладовина. Али камо је? Пођи за Стевом

Поповићем, Корнелом, итд. то, ако обичан свет и може, али не може — дипломатија. Но и она има свој начин! Она се хлади успоменом. Да би јој жива успомена на хладније дане разгалила »тјаготу днеј и вар«, она томе помаже удешавањем живља призора из оне божићне песме:

»Шедше трије царја итд.

И збиља, ових дана су пуне новине чланака, размишљања и нагађања о новој вести, да ће се састанку старог и новог немачког ћесара у Берлину 6 септембра придружити и »бели« цар. Већ и то што је трећи члан царског састанка »бели« цар, потсећа бечке и пештанске новине на снег и лед: но да ли им то, поред све данашње запаре и прија, то није лако веровати, ма да све у глас ликују:

Шедше трије царја!

Смешно је слушати те у садањој врућини још надувеније прије како милостиво примају руског цара у светло немачко друштво. А не сећају се да је, напослетку, руски цар новом немачком ћесару сестрић, не сећају се да је руска дипломатија још у почетку немачко-француског рата помагала Прусију, док је Андраши-Бајст очевидно намигивао на Наполеона. Ми то не спомињемо зато да правдамо

руску политику, која се том приликом збиља није показала најмудрија, само смо тим хтели показати колика је превртљивост, колика је бестидност у тих људи што руководе јавно мнење у у Бечу и Пешти. Но најдаље је дотерала у наметању Пруси- ма Бечкиња Н. сл. преса.

Кад је оно бечки подградоначелник у Хановеру изјавио да Бечлије хоће да се присаједине и политички својој немачкој браћи, пруској Немачкој, онда су пруски листови тог наметљивца сви званично одбили. Поред свега тога телали Н. сл. преса својим читаоцима, како је то само кобајаги; Пруси се само претварају, али у истини је њима та изјава врло мила. И то може поднети у Аустрији. Немци смеду без икаквог стида и срама јавно говорити и радити да отпадну од државе у којој над осталим народима владају; а кад који словенски лист само погледа на север или на југоисток са слободним жељама, онда је то велеиздаја. — Види се да су »псећи« дани!

Веће понижење и већа поквареност јавног мнења не да се заиста замислити, него што је ова, кад се Н. сл. преса може тако понашати, како се само њене друге на бечком »Грабену« према неискусним странцима понашају, па ипак, што бити

браниоица владе, то би још разумели, али имати преко 20.000 претплатника! Са таког стања јавне образованости иде се само суноврат у пропаст.

Али каква пропаст, кад се родио спаситељ тога света у виду велике Немачке и већ иду да му се поклоне, »шедше трије царја«!

Но ми се нисмо тако загледали у тај састанак царева, као бечки мајмуни, већ и зато што још не верујемо да је цела »земља« њихов »вертеп«; ми му не можемо дати ни те важности, као што му је дају та створења, не дајемо му ни толико важности, колико једној другој светковини што ће још пре царског састанка у нашем суседству прекинути дугочас »мртве сезоне«, а ближе се нас и тиче него царски састанак, то је светковина кнежеве зрелости у Београду.

И они исти бечки и пештански листови, што се радују берлинском састанку царева, радују се, верујте ми, и тој београдској светковини. Само, што се истој светковини радује и — Гамбета. Бечко-пештанско радовање зрелости кнеза Милана оснива се на врло чудноватој мисли. Ти се људи надају да ће млади кнез, кад се званично уљуди и опамети, бацити сву досадашњу владу на буњиште, па да ће узети не само

друге људе, већ у правцу спољашње политике сасвим противне досадашњој влади.

И ми с поуздањем очекујемо и оглашај кнежеве зрелости, али зато што смо тврдо уверени, да ће у погледу спољашње политике нова влада кнеза Милана ићи само оним правцем напред којим су пошли његови намесници од Ливадије овамо. Кад би друкчије било, кад би могло друкчије бити, онда би проглашај кнежеве зрелости за сад био јамачно — пренагљен.

Монолог

једнога трбушка

Ако ћу право да кажем, ја сам зато Србин, што ниједан други народ нема тако дивне пословице, у којој је сва мудрост у три речи казана, као што је има Србин, а та је дивна пословица: Т р б у х о м з а х л е б о м. — Трбух је моја светиња, мој Бог; а почем човек не сме имати више богова и светиња већ само једну, то и мени ништа друго свето није, само мој трбух. — Т р б у х о м з а х л е б о м! — Како је то дивно казано. Јер хлеб не значи оно мало умешена печена брашна што се у гдекојем лексикону и профунтом зове, већ кад ја кажем хлеб,

онда се ту разумева ухлебљење које неколико тисућа форината на годину доноси, и све што му трбуху треба изобилно даје. Хлеб, то су само четири писмена, а у томе се разумева све оно што је год слатко и добро, што мој трбух гоји, тј. што га све округлијим, а то ће рећи савршенијим чини. У томе се разумевају: сва дивљач, сва печења, сви колачи, црна кафа, шампањско вино, турски дуван, четири коња, леп салаш итд.: то је све хлеб. И само зато је дивна та пословица: Трбухом за хлебом. Ономад ми рече нека будала: треба човек за истином и правдом да жедни (где би паметан човек жеднео) треба, вели, да се за народ ради, да се жртвује што се год може, ма трпели муке и глад (ху, та страшно је и помислити, жив човек да трпи глад). Нисам нашао да је вредно на то што одговорити, само сам га преко рамена погледао. А кад га спазим, рекох у себи: а лако је теби, безбожниче, говорити, та ти и немаш трбуха. Немаш јединог, истинитог свемогућег трбуха, па се клањаш другим идолима и кумирима: теби је народ кумир, идолопоклониче један, — њему приносиш жртве, јазичниче један. Но ја бих тебе сад таки у гневу мом растргао, али нећу, јер су закони трбуха мога благи, они веле да

гнев шкоди, пак зато ћу само да ти се смејем, јер то Богу мом прија.

Милостиви трбуше мој, ја сам теби веран; да одржим славу твоју, темељ престолу твоме, одрећи ћу се оца и мајке, одрећићу се браће своје, презрећу народ свој, трпећу клетве, подносићу увреде. Мален сам, али ме ти чиниш великим, зато ћу те и ја величати дан и ноћ. Уста моја проносиће славу твоју, и грло моје неће заборавити тебе. Слаб сам, али ми ти дајеш снагу, зато ћу издизати тебе, да ме уздижеш, служићу те дондеже јесм. Благосиља те душа моја, благословен јеси трбуше мој, и свја внутренаја моја имја твоје.

Вечерао сам слатко, принео сам жртву милости твојој, буди задовољан са мном као што сам ја срећан с тобом, а сад спустимо се обоје у меке душеке, а оставимо оне који се дању и ноћу клањају идолима својим, који жедне за истином, који гладне за правдом, нека се сите њоме ако је нађу, али засад им јамчим да неће стомака покварити.

А ја ћу да се предам покоју смирено призивајушчи побједнују пјесн: Трбухом за хлебом.

Шала и збиља.

Поштовани слушаоци! — Шала на страну, јер озбиља вам кажем: женскиња је ремек Божји! Шест дана вежбао се Бог стварајући сунце, месец и звезде, голубове и тигрове, пауне, славује и крокодиле, грлице и јакрепе — и тек напослетку, кад је рај готов био, удешен да дочека мезимче Божје, рече Господ: ево, ево, шта сам хтео! И ево створи се најлепши створ на свету; а Бог диже руке своје, да после тог ремека ништа више ново не ствара; — ево, ево, што сам хтео! орило се још по рају од стене до стене; ево, шаптали су потоци; ево, запеваше рајске птице; ево, сиктала је змија; ево, гукала је голубица; — Ево! викнуо је Адам мало друкчијим гласом иза сна зловољан. — И то је било крштење Евино.

Ева је, дакле, мезимче Божје, љубимче селене, рајска маза. Евино је било све на свету што је Бог створио, а и ви сте, миле Српкиње моје, и ви сте наследнице њезине, и ваше је материнство све што је Бог тако раскошно и изобилно створио. Сунце је створено да вас видимо; дан је створен да за вас радимо; ноћ је створена да о вама сањамо; вино је створено да вам, ако сте нам

верне, наздрављамо, а ако сте неверне, да вас лакше заборавимо; шала и смех је створен — Зашто? — Ето зато да вам бисерне зубе видимо! — А шта ја натежем, кад ви то и саме знате, — знаду гдекоје и сувише, да је све за њих створено; ено на пр. моја снаша Маца из Господинаца, она зацело зна да бадем низашто друго није створен, већ само зато да га она на свећи пали, и своје танке обрве њиме шатира, — доказаће вам она, да апотекари само зато три године дана кемију уче да леп рајспулвер правити науче; а прија Тинка из Н. Сада (слатка је!), она је уверена да Французи никаква друга задатка немају, већ само да сваког месеца за њу нову моду измишљавају. — А фрајла Жили, она премда неће да каже, али зацело зна да снег само зато пада, да га песници с њеним белим вратом сравнити могу.

То се мени здраво допада и срце ми игра од радости кад тако простране и свестрано знање у које младе Српкиње нађем.

Али зато Српкиње наше не треба да се понесу, јер — има још неких ситнарија у свеопштем знању, које се лако с ума сметну, па зато неће шкодити ако и ове напоменем.

На пример: српство, то вам је таква једна ситнарија; реч по себи кратка, само од два слога (па и то је још сувише — доста би било да је у њему само једна слога); српство је, велим, таква једна ситнарија; јер данас да се и са лица земље збрише was liegt daran! — сунце би се тако исто рађало, зора би као и досад praechtig била, балови би као и досад били комифо; пачули, о де мил флер и Prinzessenwasser не би ни мало поскупио; новине Bazar, Iris, Nefelejts у истом би формату излазиле; балет, оперете, не би се у длаку умалиле. Kokosnusssodaseite тако би се исто око белих ручица сапунио; брошеви, бразлетне и обоце (нота бене ако су aecht) не би ни мало потавнеле — једном речи, могло би се на свету исто онако живети без српства као и досад с њиме; исти конфорт, исти генус амизма остао би на свету као и досад.

Ето, то вам је така једна ситнарија, која се лако изгуби из речника знања гдекоје Српкиње, а и Србина.

Шта се то кога тиче што су се за ту ситнарију векови борили; шта се то кога тиче што су за њу круне падале, безбројни јунаци гинули, што је за њу рекама крви проливено; па шта је то, ако су се многе мудре главе кроз цео живот за ту ситна-

рију жртвовале; је л' то вредно спомињати да и данас многа суза у самоћи кане, многи уздисај из племените душе Богу одлети — све за ту ситнарију.

Ово је само једна ситнарија, — али има их више.

Ето вам на пр. српски језик. И то је ситна ствар, кад га са крупним мађарским, са светским француским, са изображеним немачким и талијанским, и т. д. сравнимо. Ко би још на њега мислио! Та баш да га нема на свету, зар би то што конверзацији сметало? — Та галантоми би без њега исто хофирали као и досад; Сијови, Димаови и Кокови романи читали би се као и дојако.

А шта се то кога тиче што смо ту ситнарију мајкиним млеком у себе примили; ко би се још тога сећао да смо прве молитве тим језиком пред Богом тепали? Ко би се сад опет душом дигао да прегледи како је та ситнарија од св. Андрије па до Црне Горе као роса просута, као роса под којом је најмириснија цвеће — наше народне песме — изникло, па да се само ми њиме китимо, већ да га цео свет мирише? — Ко би имао каде премишљати о српском језику, премишљати како су српска осећања без њега нéма; осећати како нам је љубав слађа кад се српским језиком

изрази; како је јунаштво јуначније кад га »јунаштвом« назовемо; како је верност вернија кад је српским именом назовемо; како је слобода слободнија кад туђинско име на себи не носи; — како је и смрт слађа кад је српски споменемо...

Како сам се заукао, могао бих сад читав низ таких ситнарија нанизати, као: српско одело, српске игре, српски понос — — — српски понос? »А тако вам душе, шта је то српски понос?« питала ме једном једна лепа, пуна духа Српкиња, која је иначе све феле поноса у прсте знала, само овај мајушни, незнатни, српски понос није схватити могла. »То је велики егзамен«, одговорих јој ја — »питате ме шта мирише у ружи, питате ме шта се сјаје у сунцу; а ко ће вам то тако набрзо одговорити? — Ми само знамо да ружа не би била ружа без мириса свог, да сунце не би било сунце без светлости — а то би од прилике била Српкиња да народног поноса нема«. Госпа је махнула главом као да ме је разумела, а ја сам се радовао што сам тако олако прошао, знао сам да њу нико не научи шта је то народни понос; — Али у том искрсну једно мало убаво девојче, што је цео тај наш разговор из прикрајка слушало, и рекао бих, да га је не слушало, већ гутало:

»А јест богами, ја бих волела, да ми ко дуго дуго о српском поносу говори, и ја га не разумем, али тако ми је мило, тако ми је слатко кад о њему чујем!«

»А зар ви, лане моје, заиста не знате шта је то?« »Верујте«, проговори девојче до обрва поруменевши, »ја не могу да схватим; — а мени су увек говорили, да се не ваља гордити и поносити! — Па онда, кадгод читам српску повестицу, мени сузе на очи ударе, кад ми ко приповеда о тужној раји босанској, онда ми је још теже, ја бих им помогла да могу, а не да се још поносим!«

»Али зато се не кајете што сте Српкиња — или би можда волели да сте што друго?

»Ко? Ја? Та не бих се мењала са свима краљицама на свету, — та баш зато што је народ наш страдао, што и данас на много страна расејан пати, зато ми је ваљда тако у срцу? Па кад се сетим да и ја смем у несрећи његовој учествовати; па кад помислим: да ћу се и ја смети радовати кад му бели дан сване; кад се сетим да сам и а сестра оних јунака, који ће се за народ свој жртвовати и срећу му донети, онда ми се чини да сам већа од свију краљица на свету — а не да се кајем!« — тако поче одушевљено девојче читаву орацију гово-

рити, и тек се онда застиде кад сви око ње повикаше: »Живела мала Српкиња, која вели да не зна шта је српски понос — дабогда га никад боље и не знала!«

Сад сам, ако се добро сећам, навео многе крупне ствари из свеопштег знања гдекојих Српкиња, и наговестио сам и неке ситнице које се каткад заборaве — а то је све зато, јер сам тако с почетка рекао да је женскиња ремек Божји, а Српкиња је нама ремек над ремецима — па нисам рад да јој ни најмања маленкост из разних струка знања недостане.

Па сад кад сам о женском знању толико говорио, допустите ми да се и ја мојим знањем мало похвалим.

Знам ја да баш овом приликом, и у овом друштву није било нужде напомињати шта је српско, шта ли српски језик, шта ли српски понос, јер то је баш најлепши накит којим су наше врле Српкиње украшене на ову беседу дошле — али шта ћемо кад су то ствари тако миле, да Србин о њима најрадије говори, а Српкиња их најрадије чује.

То је било моје знање, а ево бићу српски искрен, па ћу казати шта не знам.

Не знам јесам ли вас овом мојом беседом толико забавио колико сам хтео?

Ако сте се мало или нимало насмејали, сетите се да ово и није била само шала већ и збиља.

А ако сам гдекоје јаде мало опорије казао, сетите се да ово није била само збиља, већ и шала.

Нешто о васпитању

Ала се човек може јако поучити кад пажљиво у природу погледи. Посматрајмо животиње, па ћемо имати лепе забаве, али ћемо се доста пута и застидети, како смо далеко за њима заостали.

Славуј учи своје славујче певати, — васпитава га да буде славуј.

Паук учи своје паучиће мрежу плести — васпитава их да временом буду прави пауци.

Мачка учи своје мачиће ловити, — васпитава их да се не одроде од мачијег рода.

Голубица учи своје голубиће гукати, тј. васпитава их у духу своме, по начину своме, да буду прави голубови.

Бибар учи бибриће кућу зидати, — васпитава их да буду прави бибри.

Орао учи орлиће летети, — васпитава их да буду орлови.

А шта ради човек са дететом својим? Још од колевке почне га васпитавати да буде и мајмун, и лисица, и медвед и магарац, свашта друго, само човек не. И да није више пута природа јача од васпитања, досад већ давно не би човека на свету било.

Па још ако је тај човек Србин, шта он ради? Дођи па види, па се сит наплачи.

Прва је радост материна да јој дете проговори, али, наравно, страним језиком. Ју, сладак је мали! па већ говори немачки и мађарски. И француски већ зна петнаест речи.

Па колико то муке стане док га науче да целом свету п о ч даје; још не зна ни ићи, тек само пузи, а већ п о ч о в е дели, па још оне шарене. Дете се донекле дури и отима, али полагано, па му у крв пређе и где ли кога чику или деду ухвати, том мора руку цмакати, особито кад још увиди да се за то крајцаре и бомбоне дају.

Ју, либес кинд, како је ушнирана, то ће бити тенцерка! — А либес кинд слуша како је хвале, па добро утуби шта треба радити да се свету допадне. Данас је већ по сата на огледалу била; сутра ће већ украсти од матере рајспулфера, па ће се накречити

с прста, а родитељи ће да пукну од смеха, па да је љубе, па да се чуде. А она ће полагано да напредује путем којим је пошла.

Пера је живо здраво дете, али мати вели да није артиг кад се деца сиграју, па сиромах Пера мора каткад по два сата на столици мирно да седи, руке да прекрсти па гледи како госпође јаузнују, а ако мати заборави и њему дати, Пера мора и гладан и жедан ћутати, искати не сме, то се не шикује.

Али дете и у школу иде, па се ту научи, кад га ћуше, да мора казати хвала, ту научи све историјаде које год нису српске, тј. научи се лепо клечати и друге практичне за живот вештине, па онда га пусте да се по томе влада.

Питам ономад једног момчића: шта ћеш бити? — Ја не знам.

А што мислиш, на шта имаш вољу? — Мој отац каже, да ја ништа не мислим; што ми се нареди, тако ће бити.

Па онда, дете треба да иде што пре у туђу кућу, да не гледи ни из малена српске обичаје, да не чује српски језик — а ту га тек туђинац лепо васпитава. Најпре гледи да докучи шта дете нерадо једе; ако не воли кеља, он му целу недељу кува кеља, да се научи волети оно што му од нарави

не прија. А нашто има вољу, то не сме казати, јер треба да се научи да нема своје воље, јер отуда се рађа својевољство и друга зла.

Ако дете што доказује што старцима није по ћуди, онда буде бијено, јер веле: не ваља да тераш мак на конац; старији, макар натрашке што казали, они имају право, а ти треба увек да кажеш: тако је

Ово су отприлике само неколико цртица како ми децу васпитавамо; али како их васпитавамо, таке људе и имамо.

Сентомашка беседа у Новом Саду

(На Сретење)

Ове године на Сретење није се срела само зима са летом, да у сукобу том наговести пролеће.

Ове године имали смо лепше и значајније Сретење него што обично бива.

Честити Сентомашани, који се умеју бити и веселити, поиграти, попевати и на страшном месту постојати, они наумише да се једном српски провеселе.

Српско весеље није празна раскалашност, српско весеље доликује и рањеном срцу, српско весеље, кад је право и чисто, оно је лековито, оно снажи и крепи. Па ако нас време и судбина не позивају на весеље, Сентомашани хтедоше опет зато да се српски провеселе. »Ко пева зла не мисли, ко се весели тај добро жели — а овај живот не траје хиљаду година!« Није ли то српски?

Али Сентомашани нису себични; кад се веселе, скупили би они сву браћу гдегод је има да с њима задовољство деле. Није ли и то српски?

Позваше сву своју браћу Србе, милим српским језиком, да им на весеље дођу. Али заклопише начас руком ону грдну рану, ону црну успомену која баш Сентомашане највише тиштати мора, — у весељу Србин заборавља, па позваше и браћу Мађаре, њих опет њиним језиком, нек се види да је Србин човек, и да се нико покајати неће ко у Србину пријатеља устражи. Србобранци позваше и браћу Мађаре, њиним језиком, да се види да мисле искрено. Сме ли когод казати да то није српски, да то није лепо.

Гости ће доћи из Срема и Баната, Сентомашани иду њима на сусрет. Није ли и то српски?

Сретење свану, сретоше се они у беломе Новом Саду. И Дунав се обрадовао гостима из Срема и Славоније, и он се онај дан лепо обукао, огрнуо је појас, што га целе зиме носио није, мост преко ког ће гости у Нови Сад доћи. Мост је метут лицем на Сретење.

Али Сентомашани не воде своје госте кући, они хоће да покажу да је Србину свугде кућа, где се год српски говори, хоће да буду домаћини у Н. Саду; — данас у Новом Саду; сутра макар у Призрену. Није ли то српски?

А Новосађани им радо уступише место; да коме би, кад њима не би?

Српска беседа, Сентомашани домаћини у Н. Саду; што се игра, што се пева, све је народно; што треба трошити Сентомашани не даду; што падне хасне, то је опште, то иде на народно позориште. Није ли то српски, није ли то красно?

А шта ћу да вам кажем о самој беседи.

Питајте оног ко је тамо био, па ћете му не из речи, већ из лица више разабрати, него што вам црно перо и мастило описати може.

Прво је хор отпевао »Црногорку« од Ђ. Јакшића, тај исти хор је и завршио песмом »Наша домовина«. Сложно и лепо.

Г. Јов. Николић Цавер, одсвирао је један Листов комад на гласовиру, и сви смо га са задовољством слушали.

Г. Вукичевић је красно декламовао песму Јакшићеву »Искушеник«.

Г. Лифка управитељ капеле нар. позоришта лепо је отсвирао на флаути уз пратњу оркестра.

Срце куца, јер ће чути нешто ново; чуће што се никад није чуло, — чуће гајдаша у концерту, на бини. Гајдаш, красна стаса, лепа узраста, поносито ступи на бину, шешир је накривио, као да си га из највеселијих српских сватова на крили овамо пренео. А шта ће да нам свира? Свираће оне песме што су са сузом сродне, што су уздисајима напуњене, уз које јунаци плачу, које се можда и туђину допасти морају, али које само Србин осећати уме, свираће сватовца. Кад се девојка од мајке прашта, кад је отац благосиља, кад другарице певају и плачу а невести срце хоће да пукне! Кад братац сестру води за руку, кад се одбија грана од јоргована, кад простиру платно, кад прате кума, кад седају на кола. Збогом, збогом, кићени свати! — Гле, па ми нисмо у сватовима, ми смо на српској, сентомашкој беседи, Ој, хвала вам Сентомашани што нас очарасте!

А како свира тај гајдаш? — не знамо судити, само осећати, није чудо, први пут су гајде на беседи!

А како се зове тај гајдаш? Зове се Марко? — Како још? Страхињин! — О, о, та где нађосте тако красна гајдаша, тако дично име? — А где ће бити него у Сентомашу.

Сад ће доћи мала Милица Николићева, сироче сентомашко; немојте напред плакати чим је видите. Оставите то за после. Мала Милица декламује са особитим чувством песму Ст. Владислава Каћанског Ој облаци...

Здраво да си роде мој! Здраво и ти мала Српкињо, сиротицо без оца и мајке. Ала нас задиви, ала нас разнежи. Пљескању не би краја, — мораде мала Милица још једаред изићи. Сад је декламовала песму коју јој је уредник овог листа за ову прилику написао, и коју смо напред у овом броју тискали.

Мала је Милица заиста прави бисер у овој беседи, — заслужила је венце, сузама орошене што смо јој са свију страна бацали.

А како изгледа та Милица? Лепо, мило мало девојче, а није стајала на земљи већ на великој дуги која је под њом и над

њом треперила. Може бити да је та дуга од суза кроз које смо је гледали.

После се играло и веселило, напијало и наздрављало. Да нам дâ Бог половину среће коју смо у том одушевљењу српству зажелели, па би били најсрећнији народ на свету.

Између других здравица одликовала се она што је г. Милетић наздравио »малој српској Шпарти у близини скромне Атине и скривеног Сиона српског« тј. Сентомашу и Сентомашанима.

Биће можда и више оваквих беседа, али ова прва сентомашка са гајдама и малом Милицом — никад се заборавити неће.

Коме је воља, нека каже да ово није чисто српска забава била — ми јој замерке не можемо наћи, толико смо у њој уживали.

Српске народне песме

(Читано на беседи у Пешти 14 нов. 1864)

Васиона је неизмерна!

Вечност је бескрајна!

Неизмерно је леталиште мисли, бескрајно је тркалиште страсти, чудно је игралиште осећања!

Живот је шарен цвет!

Људи су свуда браћа, свуда злотвори.

Народи се дижу и пропадају; — звезде другују, па се једна о другу разбију; више сунца има непознатих светова, а ко зна како је јака свеза која нас с њима скопчава; можда је вера, љубав и надежда!

Умље је ништава сањарија!

Бог је вечита тајна!...

Али оставимо, мили слушаоци, овај велики свет, оставимо га зачас, открићу вам шарену копрену, да уђемо у неки мали свет који нам је тако близу, који и сваки Србин и нехотице, и не знајући на срцу носи.

А томе малом свету име је: српске народне песме.

Кад Србин спомене своје народне песме, онда су му отворене двери у тај мали мили свет; мали је, јер у њему нема ничега туђег; мио ти је, јер што је год у њему, све је српско, а свет је, јер је у њему све што Србина Србином чини, у њему је прошлост, садашњост и будућност српска.

Ево споменућемо српске песме, — отворене су нам двери у тај мали свет. Не чини ли ти се, драги слушаоче, не чини ли ти се предео пун милоте. Убаве долине, поносите горе, кршне стене, мирисаве баште и густе зелене планине! Није ли те, таки, задахнуо

мирис босиља — српскога цвета! Чујеш ромон потока, видиш јато соколова, српских птица на зеленом јавору — српском дрвету. Чујеш и славује, прижељкују. А на плавом небу видиш сунце српске славе, — крваво је, али је ипак сунце.

Је ли то сунце на истоку или је на западу? Да ли се рађа или већ заходи? — О, дао би Бог да је на истоку, да се истом рађа.

Чујеш ромон потока, цвркут птица, чујеш дубок уздисај, — јеси ли сам уздахнуо, или је уздахнуо брат твој? — Свеједно је овде, уздисај је српски, уздисај целог српства.

Чујеш звоно како на молитву зове, видиш лавре задужбине старе, — па све што видиш и што чујеш и што осећаш, све се то слива у једну хармонију, а та хармонија то је дух српских народних песама. Не треба Србину међу Србима узносити српске песме, — али је мило своме међу својима сетити се свога поноса. Хеј, колико је црних дана Србину освануло, колико је тешких искушења на мученике пало, колико је мутних облака кроз нашу прошлост прелетело и бесданих провалија на нас зинуло, — до данас се Србину ни имена знало не би!

Али у најтеже доба пониче јавор, дрво, пониче заливено највредијом крвљу. Пониче српско дрво, да Србин из-а-њ гусле отеше. А Равиојла вила изабра неколицину мученика, неколицину апостола, једном руком заклопи им очи, да не виде света на ком добра нема, а другом руком отвори им лепши свет, свет наде жде и поуздања, запали им јарко сунце некадашње славе наше, да се слепац на њему огрије, и даде му гусле у руке, из њих да лије мелем у клонула срца српска.

Под стогодишњим растом седјаше слепац са гуслама у руци, а јадна раја скупљаше се око њега, гледаше га као неко више створење, као свештеника самозваног, као пророка лепших дана, сјајнијих времена.

Слепац је дизао беле очи к небу, као да је из неба читао дичне победе над грозним душманима, жарке бојеве за крст часни и слободу златну, па кад помене ону тужну клетву:

»Како нас је заклињао кнеже,
Заклињао, проклињао љуто,
Ко је Србин и српскога рода,
И од српске крви и колена,
А не дође на бој на Косово,
Од руке му ништа не родило,
Рујно вино ни шеница бела;
Рђом капô док му је колена;«

Онда су старци задрхтали, онда су деца запламтела, онда су жене проплакале, онда је крв узаврела, а Марков мач из камена искакао. Сви су ћутали као на најсветијем месту, а то је ћутање била завера, завера да Србин пропасти не може, не сме. — Само је стогодишњи храст зеленим својим гранама махао, хладећи врело чело слепога свештеника.

Али он се дуго не одмара, већ ореди Маркова јунаштва, — па спомене славну господштину, па спомене честитог Лазара, како зида на Косову цркву, причешћује све редом јунаке. — Онда су сви руке прекрстили, онда су сви уздахнули, па као и сами да су свето причешће примили, готови су били муке поднети, крв пролити, све прегорети, само да сачувају име српско, искру слободе, не би ли се кадгод поноснији распламтела.

Сви су ћутали, само су гусле тужно јечале, као да се суво дрво праведном Богу моли, — као да уздишу гробови старих српских јунака.

Али се слепац дуго не одмара, та у њему је живо врело песама што никад усахнути не може. Па кад спомену смрт мајке Југовића кад су јој сви девет синова на Косову погинули, кад рече како је:

»Закукало девет удовица,
Заплакало девет сиротица,
Завриштало девет добрих коња,
Залајало девет љутих лава,
Закликтало девет соколова«.
Али:
»И ту мајка тврда срца била,
Те од срца сузе не пустила.«

Док није познала крваву руку Дамјанову; ту је мајци срце пукло

»За својијех девет Југовића,
И десетим стар-Југом Богданом.«

Онда је многа мајка у срцу зазебла, све су ћутале, а то је ћутање била завера да ће свака мајка сина жртвовати да освети проливену крв, да стече нову славу, нову слободу потомцима својим.

Па како овај слепи мученик дубоко схваћа понос тужне раје, која се ни под највећим теретом сломити не да, па у тој свести запева:

»Црногорче, бојиш ли се кога?
Бога мало, султана ни мало,
За везира ни абера немам,
А за пашу кô за дора свога!«

А кад слепац још једном превуче ређајући како погину Милош, како Милан, како Иван, па заврши:

»Ал' не виде Вука Бранковића,
Не виде га, не вид'ло га сунце,
Он издаде Србе на Косову —
Црн му образ, име му проклето.«

Онда и њему самоме сузе на очи ударе, гудало испусти; а старци пребледе, деца уздркћу, онда се свачије срце следи, душа се у дубини затресе, па се ћутећи Богу моле: дај Боже да нас пре са лица земље нестане, да нас огањ потре, куга помори, него да се још једаред роди издајица српском народу. — А стогодишњи храст опет гранама вијне, лишће зашушти а слепац уздане па опет поново почне.

А кад запева Косовку девојку, девојкама запламти се лице. Осетише шта је то Српкиња бити; — та и данас нема лепшега, нема мириснијег цвета, него кад девојка народним поносом усплaмти.

Тако су српске песме одржале дух, одржале име српско, одржале надежду, сачувале Србина од пропасти.

Али то нису све стране наших народних песама, та рекао сам, да су оне мали свет, у коме је све оно што Србина Србином чини.

А знате ли оне ситне песмице што су се просуле као звезде по ведром небу. Једна се прелива у тузи као чиста суза на

златном прстену несрећне девојке. Друга се румени у весељу као кап рујна вина на јуначкој софри. Једна је несташна као чило јеленче на бистром потоку. Друга је невина као бело голупче у златном кавезу.

Једна ти каже: како девојка јад јадује, ником не казује, јер нема мајке да јој јаде каже, ни сестрице да јој се потужи, једно драго и то надалеко.

Друга ти претставља: како две сестре брата не имале, па га виле од бијеле свиле, храниле га медом и шећером — то нам једи па нам пробеседи.

Трећа ти вели: како се развија барјак у Србина, у Србина који рода нема, ком је пушка и отац и мајка, бритка сабља вијерна љубовца.

Четврта је весела па приповеда: како је Дојчин попио сто дуката и златан буздован, па још вели краљу Матији: да ти пијеш руjно вино које пијем ја и да љубиш крчмарице које љубим ја, попио би равну Пешту и цео Будим град.

Пета се шали: како се момак и девојка, бацају дрењином, али се не мисле убити — већ се мисле љубити.

А знате ли, миле Српкиње, оне песме: кад дуне однекуд неки лаган ветар, па се

одбије бисер грана од јоргована, кад другарице оките невесту певајући:

»Изведи, брате, сестру за руку.
Ја бих је извео, ал' ми је жао,
Кад ти је жао, што си је дао?
Да сам ја знао да је то жао,
Да сам ја знао, не бих је дао«.

Па стотину, па хиљаду, па безброј таквих песама, што не знаш откуд долазе, где роде, како постају, што девојкама ваљда преконоћ у срце падају, а у зору кроз румена уста у свет узлећу, да ти се цело село разлеже, да издалека путник познати мора: ово је српско село, јер се толико нигде више не пева.

Српске су народне песме огледало српског живота. Не треба странац Србина да познаје, само нек му песме прочита, ту ће наћи живу слику свију елемената из којих је Бог Србина створио.

Наше су песме наше благо које је доскора међу нама закопано или прикривено било, јер као што су оне кроз наш живот проникле, у нама самима урашћене биле, тако их нисмо никад ни опажали ни о њима премишљали.

А то је било кроз више векова, док се не нађе једна рука која зарони у дубину па покупи дробне бисере, подиже се у висину

па покупи јасне звездице душевног, нехотичног самораста нашега народа.

Света ова рука наниза ђердан од тих звезда и бисера па га мету око врата нашој вили, а тако украшену изведе је нама самима пред очи и на видик великом страном свету.

То је била победа већа него што се икад на бојном пољу добити може, то је била добит сјајнија него што га је икад малаксао Србин очекивао. Одонда нас Европа познаде и уважи, и из очију виле наше прорицаше нам свако велику будућност, голем задатак у историји света.

А јунака тога који нам победу ову донесе или ускори не треба да вам кажем, јер његово је име већ тако велико, да га и даљни народи таки опазе, чим на српство поглед баце. Име му је велико, али ће расти све то више ако буде расла и наша свест, коју је он највише будио, и ако буде расла наша благодарност.

Не буде ли тога, угине ли свест наша, стигне ли нас давнашња клетва, која, падне ли српство под теретом којим, онда ће ипак име то стајати као велика статуа на великом гробу, као Атлант који свет на рамену носи. А име је то Вук Стефановић Караџић.

То је велико име, које нас је и данас овде сакупило, око кога се као око невидимог стожера омладак српски свуда у коло хвата.

Томе великом мужу желимо ми споменик подићи, да не падне на нас љага неблагодарности, — споменик тај неће прославити Вука, споменик се може дићи до облака, и до звезда, али увек ће бити мерило, како је ништаво признање, како је мајушна захвалност људска према огромној величини душевних споменика, које добротвори народа сами себи подижу.

Вук Караџић и Милован Видаковић

(Критичар и писац)

Преда мном су скупљени списи Вука Ст. Караџића.

Ту сад први пут читам Вукове рецензије Видаковићевих романа.

Да сам их у младости читао, били би ми још од веће користи.

Читам, дабогме, и одговоре старца Видака. Да сам их у младости читао, слабе

би ваjде имао од тога. А сад су ми велики учитељ, и jа сам им захвалан ђак.

Старац Милован не зна ко га критикуjе, али му неповољна критика не годи, и он вели да jе то посао зависти и освете. И он то не каже само тек онако, он jе уверен био да њега критичар гони своjом завишћу и осветом.

Заклопих књигу да ми ни она не смета мислима коjе су се у мени рађале, коjе ме покренуше да књигу заклспим.

Ко ће као време!

Прођоше 70 година. Умро Видаковић, умро Вук. Поред славе Вукове не бледе ни заслуге Видаковићеве. Ми желимо да будемо обоjици потпуно праведни.

Време не умире; — задовољи правду (кад пре, кад после) — па jури даље, jа не знам куда.

Има ли данас кога, и хоће ли икад бити кога, ко би и у сну поверовао да су Вукове рецензиjе биле дело зависти и освете?

Нема, нема. Нити ће га бити. Нити га може бити — — — — —

Па зар то ниjе поука свакоме коjи пише, па га и критикуjу?

Проучаваjмо критику и користимо се њоме.

Одушевљење

Бивао сам одушевљен и ја више пута у дугом низу својих година, а гледао сам и друге кад нешто у њима прекипи, и кад та пена (ако је тако назвати смем) не може да нађе места у унутрашњости њиховој, већ мора да се испољи и у речима, и у покретима и у светлости очију (како код којега) и у свему, чиме се жив човек разликује од мртвога.

(Ни одушевљење вином загрејаних људи не може имати друго име, него опет одушевљење).

Одушевљавати се може човек само за добро или бар за оно, што мисли да је добро.

То сам с почетка припадом само виђао; после сам то посматрао, после ми постаде потребом да то посматрам, где год је прилике томе било.

VII

Змај о својим књижевним радовима

Толди

Давно и много сам слушао за Арањево хваљено дело Толди, али тек год. 1855 дође ми до руку; док сам га прочитао, већ сам се одлучио био да га преводим.

Нисам се имао заплашити од сасвим страних мисли, заплетених изражаја, од описивања која у преводу много своје снаге изгубити морају, од радња које би наш народ сасвим противно сматрао. Од тог не би ништа, већ то већу вољу давала ми је ведрина мисли, простота језика, наравност ситуација, које све преводитељу не отежава посао и у толико више му допушта чистоту и краткост, па и верност у ситницама превода.

У Толдији сам нашао понајвише елементе који су и у нашим нар. песмама. Форма није тако далеко од наших нар. форми и опет је Толдија сасвим нешто друго него наше јуначке песме. Довио сам се, да је та разлика у особености мађарског духа и карактера којим цео спев дише, и око тога сам се поплашио да се то у преводу не изгуби.

Скаска је о Толдији прастара у мађарском народу, но мора да је у XIV веку јако преиначена; у њу су уплетени догађаји који су се за Лудвика и Карла догађали. Неки Илошваји је тад исту скаску спевао, а ту се позива на старе спеве о Толдији.

Кад сам ја превод довршио, покажем га двојици-тројици пријатеља, и кажем им

да сам рад бар за годину-две не издавати га, но они ме на друго приволеше, и то да га таки издам. Српска је књига, — дакле ту је велико питање како да се изда. Овамо, онамо, — де да покуцамо на Матичина врата.

Ово је вредно чути!

Било је некако у јуну 1857. Држаће се »засједаније« Матице; међу најжурнијима је било да се »хаузмајстер« Текелијиногa завода отпусти.

За мој превод са писменим предлогом под пазухо, па одем у Матицу. Баш нађем актуара сл. Матице, г. Суботу Младеновића (ком је отпуст хаузмајстора највећма на срцу лежао), да је пошао у »засједаније« пружим му књигу са писменом, не казујући му шта је — да ли што просим, или штогод желим уговорити, или што поклањам, — и замолим га да то сл. Матици преда. На то ми актуар сл. Матице овако одговори: »Мани се ти тога, немој, није то сад томе време, а друго, неће то Матица примити«. — Кад је већ г. актуар пресудио да Матица неће примити, онда се сети да још не зна ни шта је и лати се за рукопис: »А богати, шта је то?«

— Готов бих био прснути од смеха, али ме је болело, болело стање Матичино.

Кад сам г. Суботи одговорио, да је његово примити и предати, и да ја од сл. Матице одговор чекам, а не од њега, прими и уђе.

Матица закључи, да прво треба знати како је мој превод израђен и је ли верно преведен, па тога ради замоли г. Секача евангеличког пастора (који је давно негда српски разумевао и неколико песама на мађарски преводио) да он дело прегледа и да се о њему изрази. После две три недеље отпише г. Секач: да он прима у част што се сл. Матица њега сетила, али он, Мађар, српску књигу пресудити не може, нарочито откад је и оно мало што је српски знао позаборављао.

То се одуговлачило неколико месеци, и већ кад сам ја мој превод г. Медаковићу продао, чујем да је Матица од другога господина (Србина) мњење заискала, и почем се овај добро изразио, на мој предлог пристала. Али већ је касно било.

Ово сам морао рећи. Али нити је из какве зле намере, ни из особне мржње речено; већ тежња за бољим напретком итд. Али нек сваки каже где што рђаво зна; друкчије се не може доћи до бољег.

Нек метну врсни Матичари руку на срце, па нек помисле: шта би могла Матица бити, а шта је сад.

Правопис у преводу Т о л д и ј е није мој, већ госп. издаватеља.

Што се тиче коренитости и благозвучја, ево како мислим:

Нови граматици изрекоше начело: да се пише као што се говори; али ту из неколико примера начинише регулу, која хоће свуда да влада, а то далеко води; но и сами, кад их та регула (основана на нерегули) здраво далеко одведе, отпадну од ње. На пр. неће писати: ж Ђорђем, макар да пишу ш њиме; неће писати: грацки, а, о, макар да пишу: љуцки.

Ја мислим, да ако ћу се у том обзиру држати како се говори, да ми онда не треба регула. Ја пишем: лишће, масно итд., јер се то баш тако чује а нећу писати: ижљубио, пожљедио, јер тако никад нисам чуо. Код речи: с р п с к и, ја толико исто чујем: п, колико и: б, тако код: с л а т к о, исто толико чујем: т, као и д, итд., или једанпут чујем овако, други пут онако. Ту мислим: једнако је добро или писао једно или друго, само што почнем, ономе да сам доследан. А напоследак, кад бих и помешао, не знам бих ли погрешио; та тако се говори.

Ако ко превод мој критиковати мисли, желим да онако сматра верност превода, што је и сл. Матица највише пазила, као

што сам ја узео. Ја несам преводио врсту по врсту, него строфу по строфу, а гдегде и лист по лист. Пазио сам да макар другим речима само у главном оно исто кажем што је и у оригиналу казано. А где су се могле и ситнице задржати, задржане су. А ако се кад перо и прехитрило и на празним местима и оно написало што у мађарском нема (али у духу Арањијевом, и тако да се у главном ништа не измени) то или ми у погрешку уписали или не, ја друкчије несам могао.

Змај

Откако сам престао уређивати шаљиви лист који сам у Новом Саду до марта месеца прошле године уређивао, са више сам страна добивао писма и поруке да опет такав лист покренем. Овим позивима а и мојој жељи засад ћу само утолико одговорити, што сам наумио издавати не лист, већ свеске за шалу и сатиру.

Од какве озбиљне користи оваке повремене свеске бити могу, то многи не верују, — али уверили би се, да дубље погледе, од какве су нам грдне штете шаљиви листови, кад се лакоумно и злурадо злоупотребљују.

Ово подузеће носиће име Змај. У тим свескама трудићу се да одржим шали и са-

тири достојанство њино које је у последње време нечистим рукама, силом у блато увлачено, — трудићу се да поправим укус који су у народу названи и наметнути надриписци навалице кварили, — трудићу се да покажем да шаљиво може бити и оно што није скандал и брука, — да досетка може и таква бити да од ње девојке црвенети не морају и да ми З м а ј у сваку поштену кућу светлим образом ући може. Па ко год дубље прогледи, видеће да ће З м а ј у само спољашност бити шаљива, а којом озбиљна намера у срцу управља.

З м а ј ће доносити шаљиве песме, хуморескe приповетке, хуморескe биографије и критике, изреке и друге шаљиве и сатирске ситнице. То ће му бити оружје којим ће се за истину и правду борити, а лаж, неправду, шарлатанство, лисичлук преблагих Јеврема, егоизам, натражњаштво, лудо славољубље, пакост и неслогу ружити и исмевати. А дај Боже само толико снаге, колико ми је намера овде озбиљна и баш нуждом изазвана. Јер од дан до дан куд год се обазреш, све више чудила и непоштења налазиш. Зар није тако?

Личности ће се избегавати где се год обићи могу, — а нема ли друга лека, на видик, браћо, са сваким који воли себе и

своје подле интересе, него добро опште и благо народа. Нема те висине на којој је слободно зла чинити и опаким страстима својим угађати. Уверен сам да ће Змај тиме много непријатеља стећи, — али он и не жели да му пријатељишу они који нису пријатељи народа, истине и врлине. Али нећу се заукати ни на какво зло, док се не уверим да је заиста зло, а нишанићу увек у зла дела, а на личности само кад се мора.

Жижа

Овај лист поставио је себи за задатак да по могућству подмирује потребу која се осећа у српској публици, што забавних листова врло мало, а хумористичко-сатиричкога другог ниједног нема. Зато ће у подлистку своме доносити песме, новеле, новелете, приповетке и остало што спада у круг белетристике. Хумором, шалом и досетком жели дати публици својој веселе забаве; сатиром, критиком, покаткад и илустрацијама мисли исправљати мане на друштвеном и књижевном пољу, потсећати свакога на своје дужности, жигосати злоупотребе. Уз то ће се обзирати и на све што шкодљиво засеца у урођена и стечена

права слободног човека и грађана у уставној држави (у колико то и други подобни листови чине, у колико то сатиричан лист чинити може а да не добије вид политичког листа); што смета развитку српског народног живота законитим путем и на законитом пољу. Жигошући и карикирајући смутљивце, нетолерантне раздорције, каквих у сваком народу има, тежиће цељи, да се дође до слоге, међусобног споразумљења и уважења међу разним народностима.

Све ово чиниће тоном достојним и пристојним, хранећи достојанство штампе — у духу слободоумном и уставном. Једном речи, овај лист жели бити српској публици отприлике оно што је немачкој публици лист Kikiriki, Floh и др., а мађарској публици лист Üstökös и Bolond Miska, — бити оно што је био лист Змај који је под истим уредништвом излазио више година у Пешти и у Новом Саду, а под другим уредништвом, али сарадњом данашњега уредника Жиже неко време и у Бечу.

Листу који већ три месеца излази најбоље се може видети програм и правац из бројева који су досад већ изишли.

Ђулићи увеоци

Ако птице немају више права од човека, онда и човек сме пустити гласе срца свога и у глуво и у најглувије доба.

Елегични гласи ових — можда последњих — песама мојих неће узнемирити сна успавана осећања оних, који су се негда од моде за песмом јагмили. — Једна свешчица песама што се напише и прочита неће ваљда бити на уштрб радне и привредне снаге људства толико, да обрати на се секиру младих апостола жељене хладне, прозаичне будућности. — Али као год што верујем у вечито стање чустава, у права среће и туге, љубави и мржње, у узвишеност и необоривост одушевљења за све што је добро и лепо, боље и лепше, у бесмрће чисте девице поезије, која пролази чиста и кроз дивље тврде народе и кроз преизображене разблудне мекушце, која ће преживети све теорије, струје и правце друштвенога живота, а остаће увек цвет и мелем духа и срца човекова, тако исто тврдо верујем да још има Срба и Српкиња, жедних нежнијега напоја, који ће радо дочекати ове најновије гласе старог познаника свог, који се усуђује запевати у позно доба кад други, бољи гласи неће или не смеју.

VIII

Љубавна исповест

»Мила госпођице Ружо!

»Увек сам се чудио кад је ко писмо писао тамо где би се речима изразити могао; сад видим да нисам имао право. Сад најбоље видим да има ствари које се ни речима ни писмом довољно казати не даду, а затајати, прећутати никако.

»Ви читајући сад ово писмо или сте се намргодили или — или сте се можда мало застидели осећајући да вам сасвим неповољно није.

»Ако се мргодите, дерите писмо таки, молим Вас; немојте даље читати, — што и да знате где помоћи не можете, — подерите га таки, па заборавите да сте га икад добили, — заборавите сасвим, — Ви ћете лако — а ја ћу како узмогу.

»Али ако га подерали нисте, ако сте (не само из љубопитства) и на ову страну прешли, то седите па ми напишите да ли је Ружино срце сасвим њено, па ако је — и ако ја Ружи сасвим немио нисам, ако бих и милији могао бити, то ми шаљите брзо то неколико речи, да их пољубим онако како се само Еванђеље љуби.

»Да знам да ћете Ви ово писмо иоле радо читати, пустио бих срцу на вољу — али онда бих Вам имао толико писати и казати, да у Вашу шатулу заиста не би стало.

Откако се знам, цвеће сам увек волео, зато што је лепо, добро и невино, што мирише, што се човек њиме накитити и поносити може, — али никада још нисам толико, тако слатко и озбиљно о цвећу мислио и сањао као сад, и то о ружи и о рузмарину.

»Ви ћете можда ово писмо госпођици сестри и госпођи матери показати, — не марим, али само немојте пре док ми без ичијега савета из свога срца, искрено српски на ово писмо не одговорите.

»У највећој хитости завршујем, јер ме кола чекају. Надам се кад дођем — надам се много. — Бар ћу на путу натенани мислити моћи, како Вас је писмо моје расрдило или изненадило.

»Будите ми здрави, — сам се чудим откуд сам нехотице писмо ово пољубио. (5 XII 1861)

IX

По сећању и по белешкама

1

Био сам дете од својих 8—9 година.

Код моје тетке Нешковићке био је на стану један ђак, гимназиста из виших разреда, ком је долазило више другова, те су заједно радили своје школске задатке. Једаред десим се ја ту кад су писали неки латински задатак. Љутили су се што ни један није могао да се сети како се каже латински рода, а речник нису имали при руци, На то се ја усудим, па им рекнем да ја знам како се каже латински рода.

Они прснуше у смех, што је мене прилично увредило, па оштријим гласом викнем: »Рода се зове циконија, — ако нисте знали!«

Гимназисте се убезекнуше, откуд ја, ђак основне школе, да знам оно што они не знадоше, или не могоше да се сете!

Јест, јест, циконија је. Али откуд ти то знаш?!!

Ја сам само ћутао. Али од тога доба ти су ме ђаци мало друкчијим оком погледали него дотада што су. (Једанпут су ме чак питали, хоћу ли с њима да пушим).

Што њима нисам казао, то ћу ево сад да кажем вама, откуда сам знао да се рода зове циконија.

Отац ми је приповедао, како је неки професор из Пољске, кад је знао да ће му рода скоро да се сели у јужне крајеве, метнуо јој на врат траку на којој је написао: »Ciconia ex Polonia« (= Рода из Пољске). — Кад прође зима, његова се рода опет врати, и он опази на њезину врату повећи златан прстен. Ухвати роду, скиде јој прстен, а на прстену виде слова: »Ciconiam cum donis remittunt Indi Polonis« (= Роду с даровима враћају Индијанци Пољацима).

Та се прича мени допала и те сам латинске речи научио напамет. То је било све што сам онда знао латински. И ето се десило, да сам и тим малим знањем могао да зачудим господу гимназисте, — а што је главно, да им помогнем.

Ево видите, није нам на одмет никакву маленкост знати и запамтити.

2

После буне, кад се вратисмо у изгорели Нови Сад, онда блажисмо своје јаде чашицом вина, шалом и смехом.

Онда је још живео покојни Ланг, негдашњи биров, човек стар и хром на једну

ногу. А покојни чика Рада био је капетан, човек млад, лак и генијално досетљив.

Чика-Рада иде некуд пијацом и то брзим кораком — а за њим егуца покојни Ланг, али не може да га стигне. Зато му издалека виче:

— Langsam, amice!

Рада не чује или неће да чује.

Онај опет виче:

— Langsam, amice!

Онда се Рада окрене и рече:

— Та, забога, није нужно да вичете Л а н г с а м, ми сви знамо да сте ви Л а н г.

3

Почетком педесетих година био сам ђак у Бечу. Нас четири друга имали смо две собе за стан. У већој соби био је пок. Ђура Милосављевић из Вршца и Јован Михаиловић из Беле Цркве, у мањој соби био је Ђура Јакшић и ја. Али обе собе сматрали смо као заједничке, пак је Ђура у већој соби моловао. Ђура молује неког свеца, а ја седим за столом па нешто читам. Ђура час по час, па коракне три-четир корака натраг, велећи да се поиздаље боље виде мане и недостаци. Ја, да мало пецнем мога пиктора (тако смо звали Ђуру) запитам га, да ли тако ради кад и песме пише. Ђура се

насмеја, па одговори: »Не, Кишу (тако су опет мене звали), богами, онда не радим тако«. (Обојица смо грешили против онога; nonum prematur in annum).

4

Шала

Ја знам да ми мој чика Ника неће замерити што ћу да приповедам овде шалу, којом сам се у мојим несташним годинама с њиме нашалио.

Кад сам 1851 год. у Бечу ђаковао, прохтело се нашем пиктору и поети, побри Ђури Јакшићу да нас, пријатеље своје, молује.

Брат Ђура је био најстрожи критичар своје радње, па тако су и сечена многа рембрантско-почетничка недоношчад, тако су и паљене стотинама једрих самониклих песмица, којих ми је и данас жао.

Прво је саликовао брат-Стеву Дракулића, али овај не дочека да »Јакша« салик са федермесером и маказама доврши, већ га пола недовршена однесе кући, за које Ђура мал' те се још и данас не срди.

После је саликовао мене. У први мах ме је најбоље потревио, али дотле је брисао и дотеривао, док нисам дошао сасвим налик

на Данила Медаковића, кога Јакша онда ни познавао није. Залуд су му говорили и брат Нова и Мађарон Ђока да је лице врло налик, само што сам мало ћелавији; али то »Јакшину« бритву не задржа, пресече ми платнено лице од ува до ува, од чела до грла.

Кад сам дошао о феријама кући, понесем и тај салик. Па га покажем и мом чика-Ники, који је увек говорио да нема молера откако је покојни Арса умро.

Чекај, чика-Нико, намајсторићемо ми тебе.

Салик је био сасвим природне величине, — и моја несташност узе маказе и исече из платна главу.

Сад примакосмо један сто до близу дувара, метнусмо портре на сто и наслонисмо га уз дувар, а ја кроз исечену рупу промолим своју сопствену главу — а моји другови довешће чика-Нику у мало сумрачну собу, да још једаред салик види.

Чика Ника дође на три корака до портрета, тј. управо до мене, па једнако маше главом.

»Ни налик, кажем, ни налик, — ни близу на њега!«

»Али гледајте само како је то лепо израђено!« рече му, мислим, покојни Јова Андрејевић.

»Та јесте, јесте, али нема његовог подобија.«

»Али чика-Нико« — прихватиће мој Мита, »метите руку на срце, па кажите истину: није ли сасвим налик, — та ено канда се мало и смеши!«

(Додуше, кад се онда нисам растопио од смеха, никад нећу.)

Јок, не да се чика Ника ни осолити.

Опет неко рече: »Та загледајте се само, — ено тек што није проговорио!«

»Та бадава ви са вашим Јакшићем, није то ни вид'ло Арсиног посла!«

Сад је на мене био ред да отворим портретска уста и патетичним гласом да возопијем: »Чика-Нико! Чика-Нико! се аз, приди и вижд!«

Е сад да сте видели мога чика-Нику како је плануо старачким гневом, како нас је накитио, како нас је изгрдио, какву нам је лекцију очитао, — ми! дечурлија!! са старим човеком да правимо комедију!!!

Месец дана није нам у кућу завирио. А опростио ми није догод му не обећах да ћу му, чим излишних новаца узимам, послати Лајнисову ботанику.

Али дао Бог и чика-Никина зла срећа, те још никако излишних новаца немам, и тако он још једнако мора Линеја да преврће.

5

Мој покојни брат Ђура био је као капетан у цивилно-милитарној служби додељен картографском одељењу генералштаба у Београду.

Он је, сиромах, у српско-турском и у руско-турском рату стекао такав реуматизам, да зимски капут није могао обући без ичије помоћи.

Канцеларија му је била у граду, у кући где је било и повише тешких робијаша затворених, осуђених због тешких злочина. Неки од тих робијаша пуштани су каткад мало на слободу, да у канцеларији што послуже.

Једаред се Ђура у подне задржи својим званичним послом преко званичног часа у канцеларији. Кад хтеде кући, осврће се, али нема никог да му помогне зимски капут обући. Зазвони, и у канцеларију уђе неки робијаш, прави Срђа Злопоглеђа.

Ђура га замоли да му помогне при навлачењу капута, што овај и хтеде учинити, али се показа веома невешт и то му Ђура мало приговори.

На то робијаш рече: »Хе мој господине, нисам ја никоме капуте облачио, већ

сам свлачио коме сам год могао, зато сам и доспео амо«.

Сад тек Ђура осети непријатност што је сам са таким човеком, даде му један грош једва чекајући да изиђе на улицу.

6

Кад су године 1876 нашем Милетићу у Пешти судили, на главну расправу бејаше позвано и више сведока из доњих крајева. Међу њима је био и Абуказ — хоћу рећи др. Илија Огњановић. Сведоци распитују где је та палата правде; ту се попну уз широке степенице, дођу у леп ходник и одмах опазе врата суднице, над којима је била табла са неким натписом. Сведоци застадоше да виде шта то пише. Онда др. Ог. шапну једном сведоку који је био до њега: »Ето, ови нам већ прете и псују« — »Како ?« запита овај, »по чему нам прете и псују ?«

»Па зар не видите да горе пише: Terem (дворана), — а то је скраћено од теремтете!«

7

Биће томе неких тридесетак година кад сам једном путовао паробродом из Новог Сада у Пешту (или, можда, натраг). Радо сам се бавио на другом месту, не бих

ли што пазарио из уста народа, какву реч, пословицу, израз итд., а чуло се ту мало и бистрења политике (која се од тога доба још већма замутила). На палуби сам стајао поред једне просте жене из Стапара, која је уза се имала синчића по имену Стевана. Неки познаник ослови то дете рекавши му: »Шта радиш, Пишта?« — На то ће друга Стапарка (опет проста жена) оној првој: »А што ти, болна, трпиш, да ти дете зову Пиштом, пишталo ти срце материно?«

8

Ово сам чуо, не из првих уста.

Кад је нашем Милетићу после претрпљеног последњег затвора почело умље да се мрачи, пријатељи су долазили у завод где се лечио.

Милетић је спочетка патио од мучних привиђања и причувења (халуцинација).

Једног дана походи га и др. Светислав Касапиновић. Ко зна како је Милетић волео Касапиновића, може себи претставити како се наш патник обрадовао. Донекле су разговарали о разним стварима. Наједаред Милетић пребледе па рече:

— Чујете ли тутњаву под земљом. И поче тумачити каква му се опасност спрема од злих сила.

Касапиновић се добро знао снаћи у тој прилици; учинивши се као да мало прислушкује подземну мумлаву, одговори:

Чујем, — све чујем. — Па онда застаде, као да нешто и од горе чује, те онда он запита:

А чујете ли ви анђеле одозгоре како поје: Ни бриге те, сиви птићу, ми смо с тобом Милетићу«.

Милетић се изненађен трже и не рече ни да чује ни да не чује. Његове халуцинације обично нису дуго трајале, па и сад се брзо прибра те разговараше опет неко време лепо и мирно о разним стварима.

Ако нисам овај мали догађај добро чуо или тачно прибележио, — жив је пријатељ Светислав, пак ће ме исправити.

X

(Додатак II одељку: Прозаиде)

Један сан

Кажу да не ваља увек причати ни шта је човек снивао, — и тиме се може коме замерити. Али ја сам се свога века, баш онда кад сам најбоље намере имао, толикима замерио, да ми није стало ако при-

чањем једног сна још неког противника стечем.

Снивам ја да сам у некој лепој згради, и кроз сумрак разазнадох скамије и катедре; уверих се да је то школа, пак се прекрстих као у цркви.

На тамним дуваровима блистала се огњена слова: Учите децу књизи, — али пре свега стварајте народу карактере.

Учитељи се устумарали. Нису они, канда, ни читали шта им огњена слова веле, али држећи да је та светлост шкодљива дечјим очима, покупише све сунђере да та слова збришу. Сунђери изгореше, али се слова не угасише. — Дај четке да се собе прекрече мало тамнијом бојом, — али се слова и онда блистаху још јасније.

— Не устурајте! — долажаху заповести кроз прозор.

И сад почеше зидове обијати, све мело скидати са њих, — али слова блистаху и на голим циглама, све јаче, све ватреније.

У тај мах изби на звонику једанаест сати; али то није само избијало, то је и говорило: крајње је време!

Не знам шта се даље у школи радило; јесу ли је можда порушили, — ја се нађох у мрачној ноћи. Дигох очи к небу са по-

гледом страха и нâда, а на тмастом небу блистаху она иста слова: *учите децу књизи — али пре свега стварајте народу карактере!*

Заболе ме нешто у срцу, и ја се тргох и пробудих. И сада, кад ово пишем, брује ми кроз душу речи са црквеног звоника: *крајње је време!* — и све стрепим да не чујем: *сад је већ касно!*

Вечност

Дуго и дуго су анђели на небу живовали, али су само по речи знали да има нешто што се зове *вечност*. Прохтело се анђелима да то виде, схвате, разумеју.

Замолише Господа да им то покаже.

Бог је ћутао тисућу година, кад га анђели опет замолише да им покаже вечност.

Бог је ћутао две тисуће година, кад га анђели опет замолише да им покаже вечност.

Бог је ћутао три тисуће година, кад сви анђели падоше на колена молећи га: »Покажи нам вечност«.

Бог махну десном и левом руком, и разгрнуше се две големе магловите завесе,

једна с десне, друга с леве стране; на једној је писало: Б у д у ћ н о с т, на другој П р о ш л о с т.

Анђели погледаше и на једну и на другу страну, — очи им се укочише, лице пребледе, мозак им се заврти, и они сви попадаше са највише висине у најдубље дубине. Стубоком пропадоше. Бог остаде сам на небу.

Кану суза из Божја ока, а из те сузе створише се хорови нових анђела.

На небу пролазе векови брже него на земљи тренуци. И ти се векови не броје, — ко би их све пребројио!

Нови анђели, који су поникли из сузе Божје, не смеју ни да се приближе оним двема магловитим завесама.

Само погдекоји човек на земљи дрзне, па се замучи кашто да прозре тајну вечности; но одмах му мозак стане, и он се сурва у најдубљу дубину — лудила.

Један такав несрећник у лудници доказивао је: да је вечност масна река, у којој је била само једна плаветна јегуља, која је знала где та река извире и понире, али је ту рибу св. Петар, док је још био рибар на земљи, упецао и појео. — — Добро је чути и то мишљење о вечности, кад ништа друго о њој не знамо.

Код малог самртника

По дужности општинског лечника дођем у једну кућу да прегледам самртника и да му издам »смртовницу«, кад се може саранити. Смртник је било дете од године дана. Еле ја сад треба да уверим матер да је њезин Душко одиста мртав, да је њена сва нада одиста мртва. Лепа дужност!

Попевши се уз степенице нађем се у трему где бејаху двоја врата. Кроз она лево чуло се промукло нарицање очајне мајке, а она десно баш се сад отворише, и кроз њих изиђе столарски момак који је донео лес за малога покојника. Опазим да ту горе свеће; дакле ту лежи самртник.

Уђем са оном неусиљеном збиљом која наилази и на многе докторе кад ступају у самртничку собу.

Пре него што ћу прегледати малога Душка опазих нешто друго. У истој соби, у једном куту, стајала је његова колевка у којој је јамачно и издахнуо — а столарски момак није нашао згоднија места где ће лесић положити, него га је баш спустио у колевку.

Колевка — а у њој мртвачки лес...

Почетак и крај тако здружени!

Ко не би застао! У коме не би тај

призор заталасао читаво језеро мисли и осећања. И најпразномисленији човек морао би овде залутати у неку философију. И ја сам застао пред овом алфом и омегом поникнут ником; не знам колико сам ту стојао, — тек кад чух да се отварају она друга врата у трему, брзо сам, као нагоном неким стакнут, извадио лес из колевке и турнуо га под колевку.

Никада се нећу кајати што сам то, и нехотице, урадио. Уштедео сам нежној матери ужасан призор од којега се чак и моје туђинско, лечничко срце јежило.

О ДЕЦИ И ЗА ДЕЦУ

I
Прича о гуравом кројачу

Ево вам једне приче коју још никад нисте чули. Нисам смео да вам причам, јер је тако лепа да је чисто невероватна.

Био један кројач, то јест био је само калфа, али то ништа не смета. Био је увек весео и добро расположен, ма да је на леђима имао поголему грбу. Ко га је издалека видео, помислио би да на леђима носи велику циповку. Једаред се враћао кући из неких сватова, пак је морао проћи кроз неку шуму, кроз коју би се други бојали ићи, — али њему ни бригеша. Ишао је певајући, а уз то је непрестано поигравао. Но боље би било да није поигравао у том густом мраку, јер ево шта се догодило. Сурвао се у једну дугачку рупчагу. Учинило му се као да с торња пада. Мислио је да му је куцнуо последњи час. Вичући за помоћ поче пипати и руке и ноге, да није што скрхао. Но, хвала Богу, остао је читав, само се прилично угрувао. Наједаред зачу у близини

својој неки чудноват глас. Из те рупчаге пружала се под земљом још једна подужа рупа, а то је био стан у коме је живео курјак са својом породицом. Чуо је како курјак рече својој супрузи: »Ми добисмо госта. Баш добро, ја сам здраво гладан; то ће бити красна печенка!« И курјак изиђе из свога стана, зграби нашег кројача за јаку и увуче га у своју собу. Већ је хтео да га зубима закоље, и кројач је дрекао и отимао се, — но то му не би ништа помогло, да се не заузе за њега милостива курјачица, која мољаше курјака да му поклони живот. Курјак се мислио, мислио, па онда рече: »Кад ме тако лепо молиш, учинићу ти. Нека га, нек живи, — али међу људе се не сме више вратити, јер би нас могао одати где станујемо. Мора остати код нас; мора и он бити курјак«. Нашем кројачу чисто свануло. Биће он што год хоћеш, само му живот не дирајте. — Па ако ћемо нешто, боље је бити жив курјак него мртав човек. — И сад извади домаћин вук из сандука једну стару курјачку кожу, а домаћица је морала госта у ту кожу ушити. То је с почетка добро ишло, само му је око гуре била туђа кожа тесна, али курјак рече да то ништа не чини, да сваки гурав курјак на прсима има кожу мало раскопчану. И тако сад наш кројач оста-

де међу курјацима; научио је лепо курјачки урликати и на четири ноге трчати, а у вијању кунића није му било пара, јер за тај посао били су прави курјаци мало троми и незграпни.

Тако онда једнога дана цело ово друштво изиђе у лов, а десило се да је баш тога дана краљ те земље са пратњом својом пролазио кроз ту шуму, и они су хтели да лове. Курјаци чим опазише ловце, одмах стругнуше бежати, па тако и наш покурјачени кројач, — јер нико не може знати да је он човек. Курјаци се завукоше у неки густ шипраг, где им је матори вук шаптао да само мирно стоје и да се ништа не боје, јер он је опазио да ту нема ловачких паса, који би их могли нањушкати. Тако је и било; један је вепар све хртове поклао, и курјаци чуше како цела краљева свита поред њих мирно пројахаа. Али сад краљ, у љутини својој, извади бурмутицу па шмркну мало бурмута, нашто је, дабогме, одмах јако кинуо. А наш кројач, који још није заборавио сваку учтивост, повика му гласно: »На здравље!« Кад је то краљ чуо, појури са целом пратњом шипрагу. Ту запазише курјаке, — и сад се отвори велика погибија. Udри, пуцај, сеци, боди. Сви прави курјаци попадаше мртви, само утече онај стари вук. Кројача су тек напослетку нашли, јер се он

био највештије сакрио. Он сад поскочи па паде на колена пред краља. Краљ сиђе с коња да боље промотри тога чудноватог звера. Разгледао га је и спред и састраг, али није могао да разазна какво је то створење; никад није чуо ни читао да има таквих животиња. Судећи по грби могло би се мислити да је дромедар, али иначе личи сасвим на курјака. Али се кројач сад подиже на две ноге а један ловац стрже курјачку кожу с њега. Сад сви видеше да је човек. Дадоше му коња, да јашући поред краља исприча му своје догађаје.

При крају рече му краљ: »Ти си ме баш разонодио својим причањем, па ако ти је драго, остани код мене у моме двору«. Кројач се није дуго предомишљао, већ одмах пристаде. И отада је живео у двору у сваком изобиљу, као краљев дворски кројач.

Но наша прича није још свршена. Стари вук, који се једини спасао из оног покоља, сад се ужасно озлоједио на све људе, а нарочито на кројача, који је узрок што је изгубио и жену и децу, и он науми да му се грозно освети. Он је сад и дању и ноћу вребао људе, па ко му је дошао на згоду, тај се више није вратио кући. Сва се околина престравила, јер није прошло дана да није бар један човек пао жртвом курјакове

обести. Али то њему није било довољно, догод кројачу не дође главе. И он ти се отшуња до краљева двора где је кројач на прозору стојећи на чибук пушио. Чим га опази, рече му: »Је с' чуо, гурави угурсузе, ја нећу имати мира док се твоје крви не напијем«. Кројач се уплаши, оде краљу и јави му да је матори вук дошао и како му прети. »А зар је баш дошао?« повика краљ, »е то ми је баш драго, сад ћемо ми њему за све платити. Јер тај би ми још цео народ потаманио, — а да нема народа, коме бих ја био краљ?«. То рече и протелали: »Ко тог и тог вука ухвати жива, биће краљев зет«. Али страх је тако ушао у народ, да се нико не усуди ни помислити да на вука кидише.

И кројач се неко време ломио у себи; није се ни макнуо из двора. Али онда наједаред рече: или, или. Једног лепог јутра изиђе он у башту да се прошета. Али нуто невоље: искрсну пред њиме вук као да је с неба пао. Кројачево срце задрхта; мука је то пред вуком бити јунак. Али се ни побећи не може. Вук га зграби за рукав и одвуче собом у шуму. Ту проклета звер застаде и дрекну: »Е, сад ти је крај«. Кројач је цвокотао зубима а у себи се Богу молио. Премишљао је како да умилостиви вука.

»Знаш шта« рече му, »ако се смилујеш на мене, ја ћу израдити у краља да сваки дан добијеш по једну овцу за доручак«. Вук само искезио зубе, па одговори: »Слађи ћеш ти мени бити од стотине оваца«. Кројач опет моли и преклиње: »Ако ме пустиш, израдићу ти у краља најзлатнију колајну«. Ни то не помаже — не зна вук шта вреде колајне. Тад кројачу паде срећна мисао на ум. Он повика: »А гле, ето долазе ловци!« Вук се осврте да види, но у тај мах кројач му скочи на леђа и рукама заклопи му очи. Ко би се томе надао! Сад се кројач охрабри, а вук задрхта. Поче ти вук трчати што је игда могао, мислећи да ће тако јахача стрести са грбаче, али овај се чврсто држао вичући само: »Бежи, ето ловаца! Вуку запушене очи, пак не зна куда трчи; а јахач га управља куда он хоће; навија га управо краљевом двору. А кад стигоше до штале на којој беху врата отворена, кројач скочи с њега — а вук утрча у шталу, — а кројач затвори врата. Сад је вук био у ропству, сад му се могло судити по заслузи. Тако су и урадили. Нису ни отворили врата, већ га кроз прозор из пушака убише.

А шта је било са кројачем? — Краљева се реч не пориче. Он доби краљеву кћер за жену, постаде краљев зет.

Зашто славуј пева само ноћу

Видећете и сами да је ово што ћу вам причати морало бити здраво давно. — Онда још људи нису насељавали села и вароши нити су градили куће. Онда је славуј мирно и срећно живовао у гају; певао је цео дан, од јутра до мрака; нико га није узнемиравао. Колико је трајала та његова срећа, не знам вам казати.

Поред гаја простирала се лепа широка пољана кроз коју је текао бистар поток, међу зеленим бусењем цветало је красно дивље цвеће, а славуји нису себи ни желели бољу домају. Али наједаред све ти се то измени.

На пространу пољану дођоше људи, почеше прегледати, копати, посекоше многа дрвета, надоносише грдно много камења — хоће да зидају варош. Поваздан је ту врева и галама, набија се, тестерише се, теше се, кује се, прикива се — све јечи пољана. На славује се нико не обзире, као да их и нема, али они зато продужују своје певање. Но тужно су гледали шта се ту ради у близини њиховој. Тада ће рећи један славуј:

— Ти се људи баш муче и зноје; зацело би им пријало да послушају мало и наше песме. Али ево, баш неће.

— Имај, брате, стрпљења — рече други славуј. Сад немају каде. Сад су се одали само своме послу. Док подигну варош, долазиће они к нама да их развеселимо.

И тако славуји певаше и даље, чекајући и надајући се да ће престати тај жагор и лупа, а и људи да ће да се наслађују њиховом песмом. Но ево се варош већ подиже, а мир се не поврати. Људи непрестано заузети неким послом не гледају и не слушају славује. Тада опет прослови један славуј:

— Ови људи ни сада да се тарасе посла, ни сада им није до наше песме којом славимо створитеља неба и земље. Хајдемо, преселимо се у какве срећне пределе?

— Не, не, не треба пренаглити — саветоваше други славуј. Варош тек што је готова, има много разних потреба: кад се све то удеси, неће људи према нама бити немарни.

И они се опасаше стрпљењем, пак певаху и даље.

Али сад се тек варош усколеба, јер се људи раздвојише у две партаје, пак се оружани дигоше једни против других; звона ударише наопако, крв се лије, бој се бије, силне жртве падају мртве.

— Е, сад је већ крајње време да се селимо, — рече онај први славуј.

— Причекајмо још мало, одвраћаше други. Ниједан бој не траје довека. Људи ће се зажелети мира, пак ће се и измирити. Зажелеће се питомине и благих уживања која им може дати наша песма.

Али узалуд им бејаше и даље чекање. Бој се, истина, утишао, но људи и тада иђаху за својим пословима.

Но ипак се нашла два три човека која се прошеташе и кроз гај, па после код куће причаше како су красне концерте чули овде, како је то нешто лепо и узвишено. Али светина се за то не загреја. Неки рекоше да немају каде, други признаше да не маре за музику, пак се смејаше онима што их позивају у гај. И онда се искупише мудраци варошки и већаше шта да се ради. Одлучише да би ипак добро било разгледати шта то има у гају; али пошто је сваки заузет својим послом и не доспева на таке ствари, нека се изашљу питоме домаће животиње, па нека то разгледе и нека јаве шта је у ствари.

Тако су и урадили. Изабраше испитну комисију, изаслаше: псето, мачку, петла, гуску и свињче и ови одмах одоше у гај, и дуго су слушали славујско певање, како би могли исказати своје стручњачко мишљење.

Други дан су, мудраци опет држали седницу да чују шта ће им јавити комисија.

— Дакле, какав је славујев глас? запита претседник и погледа псето.

— Какав је?! Ево баш овакав, одговори Кудров и поче урликати.

— Па то ми можемо и код куће чути, рекоше мудраци.

— Није баш такав, уђе им у реч мачка, него је овакав. И поче из свег гласа маукати.

— Ћути кад не знаш, проговори петао. Овакав је славујев глас. И поче гласно кукурекати.

Не оћуташе ни гуска, ни свињче, већ и они на свој начин доказиваше какав је славујев глас. Нашто мудраци доконаше да тога ради није вредно затруђивати се у гај. Урликање, маукање, кукурекање итд. може се и код куће чути. — — У вароши је и после тога трајала тишма и врева никад празнична мира. Мало је њих било који похађаху гај да се насладе појањем славујевим. То бејаху питома деца, људи који се придизаху из болести, уморни радници који ту тражаху одмора.

И славуји су дознали за закључак великих мудраца, пак ће један славуј рећи:

— Сад бисмо луди били кад се не би преселили тамо где се уметност боље поштује.

— Ја ипак велим да се не селимо одговори други. Не остављајмо људе зато што нас одмах не признаше: Задубили се у свој посао, пак им није ни до чега. Него окренимо ми друкчије, па отсада певајмо јутром и вечером, кад људи не раде.

Тај предлог сви усвојише, и од тога доба славуји дању ћуте, а ујутру, још пре зоре развију своје мило певање, нека их чује коме то души годи, а ко неће — не мора.

Облак

Једног топлог летњег дана изви се један облачак из мора, пак се кренуо некуд лако и весело. По ведрој плавој висини упути се неком крају где је суша и омора нанела много муке и штете.

Пливајући по високој пучини гледао је облачак доле како јадни људи у зноју свога лица послове своје отаљавају, док се он горе само тенани и ужива ношен на крилима једва осетног поветарца.

»Ох, помисли он, »ала бих волео да могу што помоћи тим бедним људима, да им мо-

гу труда олакшати, бригу разагнати, да могу гладне нахранити, жедне напојити«.

И час је пролазио за часом, а облачак је долазио све већи, па растући тако, расла је у њему и жеља да може људима користити.

Али доле на земљи осећала се све већа жега — сунце је пекло у теме свом жестином; људи су хукали од муке, — а све бадава, радити се морало; сиротиња не може живети без рада.

И они молећиво дигоше очи к небу као да викаху: »Не дај нам да пропаднемо«.

»Хоћу, хоћу, — ја ћу вам помоћи,« — рече облак пак се поче спуштати са своје висине.

Али у исти мах сети се шта је чуо кад је још био у морском завичају свом, — чуо је да облаке смрт уништи кад се земљи приближе.

И он се мало пољуља, та га мисао ускомеша, — но брзо застаде, пак се наједном одлучи: »Помоћи ћу невољницима, а са мном шта било да било«,

Та га је намера направила огромно великим и јаким. Он пре није ни замишљао да у себи носи толико моћи. Као неки Божји

посланик лебдијаше он над овим крајем, ширећи са поуздањем крила своја над њим. Његова величанственост била је таква, да застрепише и људи, и животиње, и травке, па и највећа дрвета сагибаху се пред њим, али ипак осећаху сви да им он може бити добротвор.

»Ја ћу им помоћи« — понављаше облак. Готов сам и умрети за срећу толиких људи.

Чврста га је воља свега прострујала. Озарила га је нека виша светлост. У њему се трзаху громови, али још силније разви се у њему нека бескрајна љубав и пожртвовање, — и благодетна дажда изли се из свег бића његова.

Та је дажда била његово дело, задатак његова живота, његова смрт коју је радо дочекао.

Над целим крајем који је сад дажду посисао, и новим животом живнуо, распростре се сјајна дуга од најкраснијих боја; то је био последњи поздрав несебичне, пожртвоване љубави.

Наскоро се пак и дуга изгуби, али благодет данашњег дана остаје дуго, благосиљана целе године.

II

Басне

Кристал и лед

Једног сунчаног зимског јутра стајало је парче кристала на прозору неког научњака, пак се сијало да га је дивота било погледати. А напољу о стреји висила је једна ледена свећа.

— Узалуд се ти, кристалу, поносиш — рећи ће ледена свећа — ниси лепши од мене. Дакле, и ја сам то исто што и ти.

— Изгледаш сад тако, али ниси исто што сам ја, — одговори кристал сасвим мирно.

— Није то да изгледам само, већ је баш тако у ствари. Ето, блистам се на сунцу исто као и ти.

Кристал је ућутао. А сунце се дизало према југу. Људи говораху: »Данас је баш красан топал дан«. Али та топлота леду није пријала; поче се топити, па кад је остало још само једно парченце од ледене свеће, и то паде на земљу, у блато.

»Ето видиш« рече тада кристал — тако пролазе сви који се заваравају спољашњим изгледом, пак се зато поневиде. Чим на

њих сине сунце истине, сва им се лепота растопи, лажни им се блесак угаси.

Кристал је и даље блистао на сунцу, он се није растопио, јер је заиста другог јестаства него што је лед.

Игла и конац

Игла има уво, — ако не велико, а оно малу ушицу, пак је чула где се конац хвали како је сашио кошуљу.

Игли је то било неправо, јер је била уверена да је она ту кошуљу сашила.

Из тога се изроди читава парница. Премишљаху коме судији да иду. Сетише се да су теразије најправедније, па их умолише да им оне суде.

Теразије су премериле доказе и с једне и с друге стране, и парничари једва чекаху да чују пресуду.

Теразије имају и језик, — или бар језичац, па им рекоше: »Конац није сам сашио кошуљу, а није сашила ни игла сама; већ су то учинили обоје заједно, здруженим силама. А ако се сад заваде пак се једно од другог отуђе, никад више неће ни једне мараме порубити, а камоли кошуљу сашити.«

То је био праведан суд, — а правда сеје мир. А игла и конац били су погодни,

пак се нису више препирали о првенство, већ су се опет здружили, те и сад шију некоме кошуљу. Ко је добије, жив и здрав је носио, па и он био тако погодан и дружеван, — ако жели да буде користан!

Врећа и закрпа

Ишла закрпа, па нашла врећу. А врећа баш била подерана.

»Сам те је Бог послао!« рече врећа обрадована.

»Па и мени је драго«, одговори закрпа, »ако ти могу помоћи«.

Једна се баба смилова па приши закрпу на врећу. Па онда и она радосна рече: »Нашла врећа закрпу!«

Та бабина изрека тако се свету допала, да су је уврстили у пословице.

Узалуд је закрпа уздисала: »Није врећа мене нашла, већ ја њу«. То свет није вермао. Врећа је нешто веће и важније, а закрпа је нешто мало и незнатно. Па ту онда истина лако страда, у корист већему и важнијему, а на уштрб мањему и незнатнијему.

Жаба и глиста

Видела жаба глисту где мили поред баре, пак је запита:

»Знаш ли ти што певати?«

»Ама баш ништа«, — одговори глиста.

»Еј, жалосна ти мајка!« рече жаба. »Ко не зна лепо певати, не вреди да живи: боље одмах рода да га прождере. — Па хајде да те научим!«

»Па хајде!«

Жаба се намести да пева, а глиста да слуша и да што лепо научи.

Чим жаба поче крекетати, глиста се увуче у земљу, — ваљда су је уши заболеле.

Жаба није знала или ће да је жали или да је презире.

Уздахнувши рече:

»Ух, ала су те глисте глупа и неблагодарна створења!«

Коњ и мазга

У једној штали хранио газда свог јахаћег коња. Коњ је имао лепа јасла, а у њима увек свежа сена и довољане зоби. А у истој штали, у једном куту, била је привезана и мазга коју нису неговали и тимарили а хранили су је тек да не скапа од глади.

Једаред усуди се мазга па рече коњу:

»Ја знам да си нешто друго него ја, па нећу с тобом да се барабарим. Али ипак

не знам зашто нећеш никад ни да ме погледаш, а камоли са мном коју проговориш. Зашто се тако поносиш?«

Коњ се и не осврну на њу, али ипак одговори

»На мојим прецима јахали су цареви и краљеви и најславније војсковође кад су ишли у рат. Ја се, дакле, не могу дружити ма с киме«.

»Тако је« — одговори мазга и уздахну.

Мило бејаше коњу чути да му се признају такве заслуге, пак се обрну да погледи мазгу. И одмах опази да на леђима има крст, — пак је запита:

»А откуда теби тај крст на леђима?«

»То је спомен из старих времена« — одврати мазга скромно.

»А какав је то спомен?«

»Та знаш, на једноме моме претку јахао је Христос Спаситељ кад је улазио у Витлејем. Па од тога доба ми се све рађамо с крстом на леђима«.

Коњ се застиде и поче премишљати како је гадна претерана гордост, а како је лепа питома скромност.

Мајмун и слон

Седео мајмун на високом дрвету па опази како доле испод дрвета мирно шећући пролази слон.

— Е баш ћу да убијем тог слона! — рече мајмун у себи, — па како је имао у руци неку суву грану, заука је и баци је на слона.

Али при томе зауктавању изгуби равнотежу и стропошта се са висине доле. Љуто се озледио, тако да је неколико минута онесвешћен лежао на земљи.

Док је он ту лежао, слон, и не знајући шта се догодило, мирно откорача даље.

А мајмун кад је дошао к себи, и видевши да слона нигде нема, исправи се и поносито рече:

— Смождио сам га дакле, смрвио сам га, није остало ни трага му.

Мајмун се после целога свога века хвалио какво је јуначко дело учинио, како је слона смождио.

Таква је сујета кад се зарана не заузда; она нас обмане и залуди, па мислимо да смо подобни учинити и таква дела, која нико учинити не може.

III

Божић у Аустралији

О, како би то лепо било кад би Божић падао у лето! То је мало чудна жеља, — но многима се и таква жеља отме из груди.

А понајпре зажелеће то деца, којој би радост канда још већа била кад би могла оне лепе дарове, оне играчке, које им је Божић приказао, изнети у цветну ливаду, у мирисаву пољану, у зелени луг, па да се и јарком сунцу, и веселим птицама, и шареним лептировима похвале што су данас добила; кад би могла лопти, коју им је Божић донео, наћи шира простора, да не удари само у четири зида њихове собе; кад би могла дрвеног коња изнети на пашу, па тамо га узјахати — можда би и он тамо оживео, упропнице скочио, или бар зарзао. Кад би могла са пуном капом ораја и лешника под какво гранато дрво сести, канда би им онда те ђаконије још већма пријале.

Како се и може покренути у коме таква чудна жеља!

Па ипак, децо, има предела на нашој земљи где божићни празник пада у лето. То су они топли предели где је у месецу децембру не само топло него мало и сувише топло, где су у месецу децембру поља најцветнија, ливаде најмирисавије, шуме и лузи најзеленији, а птице највеселије.

Таква је и земља Аустралија. И ја држим да ће вам право бити што сам вам баш у овом броју, који ћете баш на Божић чи-

тати, донео слику која вам приказује божићну светковину у Аустралији.

Но у Аустралији није увек лето. И тамо има и лето и зима, ма да је зима кудикамо блажа од наше зиме, а лето је отприлике онако као у Каиру или у јужној Италији. Али средина лета, најтоплији дани, најбујније обиље растињског живота, најжешћа омара, то пада у месец децембар. И тако је тамо Божић усред лета, кад су дани најдужи.

Но ја ипак мислим да је зимско дуго вече прикладније за Бадњи дан. Да нас снег на пољу, а топла међусобна љубав, ма у најмањој собици, већма потсећа на Христову науку која вели да су сви људи браћа. Да бадњак не би тако весело пуштао у краткој летњој ноћи. Да вертеп не би тако достојанствен био кад му не би на крову и мало снега било. Да Три краља не би тако слатко чашице винца попила кад им се не би седа кудељна брада од ишња пушила. Да Ђак-Перина шубара не би тако шећерно изгледала кад не би снегом попрскана била. Да чесница не би тако као на сунцу печена изгледала кад би одиста на сунцу печена била.

Но ја нисам ни хтео да пресуђујем где је божићна светковина лепша, — она је

свуда лепа где год хришћанска љубав срца загрева. Ја сам само хтео да у кратко прикажем како се божићује у даљњој Аустралији. (Ако ко не зна где је Аустралија, нека замоли књигу, која се зове географија, она ће једва дочекати да вас у томе поучи).

И у Аустралији има хришћана, — ко би други и славио Христово рођење.

Рана зора изведе њих из својих станова, као нас кад идемо на мајалес. Људи и жене, старо и младо, све у стајаћем руху подигне се весело у свежу природу. И ено их тамо под багренима и оним дрвима од којих и ми гуму и каучук добивамо (па се и лопте од њих готове); — шарено цвеће, кога код нас нити има нити би могло успевати, провезло се кроз зелене ћилимове њихових пољана; сасвим други бршљан пење се уз стабла сасвим других дрвета, — али оно што аустралиске хришћане на радост буди, то је оно исто што и нас овде, и све хришћане свугде на радост буди. Тамо се прекипом и вревом оличава оно што у нас бива миром и тишином.

Код нас на Божић занеме свирке, али се заоре песме. Тамо се, опет, од многе свирке не чују песме. Ко воли да плеше (игра), тај се тиме забавља.

А кога је та жеља већ минула, тај се ухвати под руке са својим милим и драгим шећући се по дебелом хладу брсних древета, говоре о овоме и ономе, — можда мисле и о нама које нас никад нису видели, као ни ми њих.

Неки су огладнели па малко и ожеднели, — не знам какво им је вино, — ако није добро, чисто бих им послао чутуру неготинца или салаксије (а не би им шкодило ни печујско ни маџаратско). — Знам да га не би пили толико да им разум замути, јер онда није светковина, него брлог и баруштина.

А сад деца, — ваши другови.

Једни пецају рибе. Други су понели обруче, па кроз њих скачу. Ено, они тамо су везали конопац на казуаринско дрво, па се љуљају. Шта у душама мисле, шта у срцу желе, то, дабоме, из слике не можемо видети.

Срећно вам било весеље, другови наши, ма како да сте далеко!

Човековом срцу и човековом духу нема даљине.

Ми идемо једној мети,

Једни брже, други спорије.

Тешко оном ко застаје или натраг пође!

На томе путу има и тешкоћа.

Јунаци их савлађују, — ма и смрћу својом.

Слога и споразум уштеђују жртве.

Здраво, браћо наша! Божићне песме шире нам груди. А тако раширене груди и руке кадре су да љубе и загрле цео свет.

Сећате ли се и ви нас?

Из Москве

Нисам се надао да ћу икада видети Москве. Једанпут, поодавно, сневао сам да сам био у њој и та сном дочарана Москва живо се удубила у моје памћење; али од како сам пролетос будним очима овај крај видео, она прва лепа слика наједаред се потпуно збриса из сећања мојег, — а нимало ми није жао за њом, јер је замени слика много лепша, права и верна, коју више никад заборавити не могу.

Из Беча сам се кренуо 7 маја. Осим других знаменитих места кроз која и поред којих смо пролазили напоменућу вам само Варшаву, Минск и Смоленск. У Смоленску осетих да сам већ дубоко у Русији. Осим што путници сваки својим језиком говоре, ту чујеш већ само руску реч. Смо-

ленск је красна варош, са богатим и лепим палатама, са многим црквама; мени беше необична већ и зато што су кровови од кућа и кубета храмова већином зелено обојадисани; но на то сам се у Москви толико навикао, као да сам то од детињства гледао. Ту се и сада види порушени град који су порушили Наполеонови топови. Остављен је тако спомена ради и као да приповеда: овуда је прошао силник — али се брзо и без обзира вратио.

После три дана путовања (све на железници) стигох у Москву. Овде је већ све свечано удешено и свечаним расположењем украшено било — а то се претвори у право одушевљење кад куцну час да цар из Петровскога парка у Москву уђе. Тај је улазак величанствен био. Па не само тај улазак, већ и све што сам тих дана у Москви оком гледао а ухом слушао имало је на себи обележје одушевљења, али ипак мирне и достојанствене ванредности.

Није ми намера да вам потање описујем крунисање рускога цара Александра III — а право да вам кажем да то не бих ни умео. Ја вам се час по изгубим у оваким парадама на које нисам навикнут. Ова или она појава покрене у мени јато мисли; мисли

се разлете, разнесу ме (нарочито Србин могао је овом приликом много, много да премишља) — и док се ја опет приберем, а испред мене већ је прохујало много изобиља и сјајности које би други све до ситница запамтио и лепо описати знао, а ја тек морам да рекнем: »Гле, ни то нисам видео?« (а тако је близу преда мном било). Но поред свега тога ипак рећи могу, да је светковина ова колико значајна толико и сјајна, али и срдачна била.

Од уторника, кад је цар у Москву ушао, па до недеље, кад ће крунисање бити, странци су имали времена да се са Москвом и са знаменитостима њеним колико толико упознаду, јер кад би човек хтео да види све што је ту вредно да се види, морао би бар неколико недеља ту остати.

Москва је варош која је тесно скопчана са најдаљом прошлошћу, са повесницом рускога народа. »Матушка« Москва (тако је зову Руси) подигнута је године 1147, а подигао је вел. кнез Ђорђе Димитријевић Долгоруки. Она је била престоница руских владалаца све до год. 1714, кад је цар Петар Велики преместио седиште своје у Петроград, — но Руси Московљани се још и сада, сада већма но икада, надају да ће опет

тећи вода куд је текла, да ће Москва опет бити главна варош велике Русије.

Ова је варош много страдала, нарочито од Монгола и Татара. Више пута је горела и до темеља порушена била, — али је увек после тога све лепшим животом живнула. Најгоре је страдала 1812. Наполеон I, онај што је грамзио да цео свет себи покори, захукао се био чак и на север, у Русију. До Москве је дошао, али даље не. 12 септембра 1812 године повукла се руска војска из Москве, а Наполеон са својом већ доста измученом и разређеном војском уђе у њу. Француска војска под грабљивим вођом својим острвила се и изгубила сав човечански понос и достојанство. Ужасне призоре приповеда кроника ове вароши. Убијало се и клало варварски и рушило све што је рука човечија у славу Божју уметничком вештином подигла. Али наједаред букну Москва са свију страна. Рус је »Матушку« своју жртвовао, јер је знао, кад Москва изгори, да душману станка у Русији више нема. Тако је и било, — Москва се у пепео обратила, штета је неописана била, — али је то Русију спасло. 17 септембра мораде Наполеон испред пламена бежати. Он је додуше Москву видео, али је то платио скупо, цена је била 40.000 вој-

ника. Кукавна војска, несрећни народ који трпи обесна занешењака над собом, да га води у туђу земљу на отимачину — на кланицу.

Но из тих дана прибележена је и једна поштенија црта Наполеона првог. На кули великог Ивана био је велики златни крст. Наполеон је чуо да је тај крст сав од сувога злата. Хтео је да га скине и у новац прекује. Нико није могао то да учини, али се нађе издајица једна, један Рус; он се понуди и заиста крст скиде. Наполеон онда рече: ја издајство тражим, њиме се служим, али издајице овако награђујем! — и таки заповеди да се издајица обеси.

Москва је велика, по простору своме већа је и од самога Париза. Становника има у њој сада око 800.000. Варош се дели на четири одељења: на Кремљ (где сада приватни људи не живе, само су цркве, царева палата и државна здања) на Китај город, на Белој город и на Земланој город, а кроз њу тече укривуд лепа река Москва.

Цркава има много; кад Руса запиташ колико, он ће ти одговорити: Сорок сорок (тј. четрдесет пута четрдесет) — то би било на 1600. Толико није, али је ипак много и то једна лепша од друге. Благо које је у то велелепије уложено не да се израчунати.

Побожна душа мора се овде топити од милина. И ако ко хоће да види Сион православља, тај треба да оде у Москву.

Не могу вам ни главније цркве по имену нарeђати, напоменућу само Вазнесенски сабор (где се цареви крунишу), па онда Успенски сабор, Благовештенски сабор и т. д. Све су то дивне зграде и споља и изнутра, али једна је којој по лепоти неће бити равне нигде на свету, то је црква Спаситељска. Једаред сам по Москви шетао, наједаред опазих да сам у близини тога храма. Очи ми засенуше, — јер оних свих пет великих кубета од самога су злата; али то злато тако је овде на своме месту, таква је хармонија у целој згради, тако те задиви и узнесе поглед на ову цркву, да сам ја као закован стајао, нисам могао сит да је се нагледам. А каква је изнутра, — то је више него што се описати може. Та је црква подигнута за спомен ослобођења Русије од Француске. Црква је ова зидана 50 година и тек је ове године завршена.

Осим тога има у Москви више манастира него у целој Фрушкој гори (14 за калуђере и 7 за калуђерице). У свима црквама су звона од огромне величине, а највеће је оно на кули Великог Ивана које се само једаред у години (на Ускрс) даје чути, и онда

кад се цар крунише. Па помислите, драга децо, кад та сва безбројна звона наједаред зазвоне, и у једну хармонију се сложе.... изгуби се сав жагор који се донде чуо, заталаса се ваздух, — то кад слушаш чини ти се као да си запливао у море од никад нечувених гласова, па се бескрајно море око тебе достојанствено љуља и лелуја, спушта те и диже те; теби се учини да си мален као трунак неки, а ипак би певао, појао би, али нешто што још никад појао ниси, што би достојно било да пристане уз тајанствену огромност.

Но немојте мислити да је сва слава »Матушке« Москве у њеним црквама. Москва има много и великих школа, — само пет гимназија.... Библиотека има више; у једној сам био, и морам признати да се не стиди ни највећих библиотека других великих вароши. Такве су и болнице, таква су и позоришта, музеји и други заводи који су посвећени знаности и уметности. Многе разне новине излазе у Москви — књижаре су лепо уређене.

То је све лепо, — рећи ће когод, — ти нам описујеш богаство и изобиље, али ми знамо да сиротиње има свуда на свету; па како је јадној сиротињи у тој богатој Москви? И на то ћу вам одговорити. У

Москви има 127 сиротињских домова (што је подигла општина и поједини људи) има 39 пензионата (опет за сиротињу) и 21 азил, прибежиште за оне, који свога крова ни огњишта не имају.

У Московљанина је живо развијена народна свест и народни понос. Они се диче што је Москва поклонила много славних људи народу своме. Па те људе и најмања деца знају да набрајају. О томе сам се баш уверио; запитао сам једног малог Руса, Сергија, зна ли он који су се славни Руси у Москви родили. Он ми таки сместа поче да набраја: Ту су се родили: Пушкин, Љермонтов, Крилов, фон-Визен, Грибоједов, Дељвиг, Достојевски, Островски. — Још би он ређао, али ја рекох; стани, ако ми све нарећаш, нећу ни запамтити. Доста је и ово да запамтим, па кад се вратим да и нашој деци приповедам.

Највише се диче Московљани својим песником Пушкином. Њему је леп споменик подигнут од меди на Тверском булевару.

Тако је исто леп споменик Минину и Пожарском, који су допринели много да се Русија у 17 веку од страних освајача спасла, а тај споменик је подигао цар Александар I у Китај городу.

Колико је велика Москва то можете судити већ по броју извошчика (фијакера). Има их преко 30.000. (Ни највећа српска варош нема толико становника колико је у Москви извошчика).

За сам у Москви био 10 дана и могу вам рећи да нисам видео пијана човека.

У Москви се много распитују за нас Србе и сматрају нас не друкче него као своје најближе рођаке.

— — — — — — — — — — — —

Нерон на рушевинама изгорелог Рима

Рим — стари, поносни царски величанствени Рим гори са све четири стране, — а ко је виновник томе ужасном пожару? — сам цар његов, који хтеде да види како је негда горела Троја, да се призором тога наслађава а уједно да задовољи своју бесомучну страст све новог зидања, јер је непрекидно сневао о неким новим златним палатама.

Глава му је окићена венцем од ружа. Час по па подигне лиру, пак засвира у њу — тако гледа злосрећник Нерон како славни

Рим у пепео паде, гледа са висине свога двора и чује јаук свога народа, вриску невине деце.

Па ни то му није доста. Силази доле да све то из близине види. У њему нема искрице милости, сажаљења, па да започето дело крволочки заврши, обеђује јадне гоњене Хришћане да су они Рим запалили, и њима се суди најгрозниjим начином: секу се, мрцваре се, везују се за већ запаљено коље, трзају се у највећим мукама. А тиран, најгнуснија звер на свету, — он ужива.

Било пак прошло, али не потраја дуго. И тога бездушника стиже одмазда. Из глиба његове загушене савести подигоше се бесне фурије; он пропишта као змија у процепу; од страха дркће и дању и ноћу, све му се причињава да га народ вија са ножевима у руци. Никад заспати, никад тренути, — та од тога се мора полудети. Тако је скончао Нерон 68 пре рођења Христова.

Вода

Вода! Та кратка реч дочара ми пред душу безброј слика и буди у мени многа заспала сећања.

Ја сам још дететом необично заволео тај течни кристал и највећа ми је радост била лети босоног залазити у бистар поток, да ми светлуцави таласићи ноге запиркују. На дну потока лежале су за мене велике драгоцености, глатки шљунци, неки камичци разне боје и величине. Али њихова се лепота губила кад сам их извадио из потока и држао на суву. Нестаде њихова сјаја и блеска, — не имађаху чаробности коју им даваше вода. Више пута сам покушавао па сам разно цвеће причвршћавао на дну потока, — о, како је то цвеће онда дивно изгледало, као да је алемима посуто, — вода га је тако наадиђарила. Па тек кад се десило да сам ухватио какву шарену рибицу, како се вицкала у мојој руци, отимајући се у свој елеменат. Ја је нисам дуго задржавао, вратио сам је њеној радости, уживајући како муња по бистрој води. Могао сам здраво дуго стојати на обали под липом гледајући разигране таласиће, па шта сам пута оцу своме досађивао са детињастим питањем: да ли је вода жива? Па нека би ми и по стотинити пут рекао да није, ја бих други пут опет долазио на то питање; мени је вода изгледала као неко живо створење. Исто сам тако уживао кад је вода са неба пљуштала или ромонила, пак се на

све стране разливали мали поточићи. Сад се отварала прилика за нове сигре; у дворишту и у башти могли су се копати мали ровови, мала језерца, могли су се стварати мали букови, водопади, пак је и моја мала воденица добила посла. О, па кад су сунчани зраци од водених капљица створили онај разнобојни свод, онда се сетих свију прича и сказака које сам чуо о шареној дуги.

Кад сам поодрастао, тад ми је купање било и срце и душа. Сласт је и помислити како, као риба, без икаква напора јуриш низ реку, пак би да стигнеш чак до мора, — само да је мало ближе. — Доцније, много доцније, кад сам могао узети у руке путничку палицу, осим брегова, тих Божјих олтара, највећма су ме примамљивале к себи реке и језера. Но као да су ми били најмилији дивљи шумски потоци, који се јурећи низ брда сливају у омање речице. Како је то дивно било кад је такав бујни поток љутито насрнуо на какву јогунасту стену, пак је прескочио као парип са белом гривом, или кад је силовитом брзином откинуо велики комад стене, ваљајући га доле као малу лопту, па тек они неуморни слапи, букови, водопади, што им грмљавину чујеш још из даљине. Али и те све слике губе се

пред тобом, ти величанствено море, што се каткад простиреш преда мном као бескрајно огледало, па ми тихим шуштањем доводиш дрем на очи, а кад те бурни ветрови усколебају, дижеш таласе под облаке, и пуниш ми душу неком дивовском песмом, коју никад не могу заборавити.

Вода! Шта би била наша земља да нема воде? Празна пустиња без живота. Не би било ни трага од живота да нема светлости и топлоте, ваздуха и воде. — Вода дочара зелену оазу на бескрајној афричкој песковитој пустињи. Провре извор, па гле шта створи! Око извора проклија зелена трава, процвета цвеће, узрасту високе палме са кршним крунама. Караван који већ одавно оазу тражи, ево је нашао; жедни путници сагнули се па пију богодану течност, камиле квасе своја сува грла. Живот им се освежи, лешкају под палмовим хладом, душе им се разведре и дивне приче причају ти иначе озбиљни и ћутљиви људи.

Вода! Она се диже кроз цевчицу класа, да му на врху створи злаћани влат. Диже се кроз стабло дрвета, прожима све гране, оживљава лишће, осочава сладак плод. Вода тече кроз наше жиле (вара се пословица која вели да крв није вода), избија као роса на нашем челу или заблиста као суза у

нашем оку. Вода гаси жеђ здравима, гаси грозничаву огњуштину болнима. У крилу земљином спаја се са лековитим материјама, па избија као извор на коме тисућама болесника здравље траже и налазе.

Вода! Она нам служи као роб, одржава чистоћу нашег тела и нашега рубља; ври на нашем огњишту, кува нам јело. Удружена с ватром, али стегнута у гвоздене казане, развија такву снагу, да паром тера највеће бродове и вуче читав низ гвоздених кола по гвозденим шинама, окреће точкове великих фабрика, и врши још многе послове које су доскора радили људи или коњи.

Уз то непрестано мења облик и састав земље, помаже растварати њене састојке, подрива и руши брегове, испуњава долове, измењује морске обале.

Вода на цичи зими и сама измени свој облик. Ухвати се као кристална кора на нашим рекама, пада из облака у белим пахуљама, покрива наше усеве чувајући их од прехладе.

Вода, јест, вода! Та мала реч буди у мени стотине сећања, па било да је видим као кап росице на пшеничном класу, било да је видим као бисер у круници цвета, да јој се увек радујем као највећој драгоцености.

Вода! Можеш ли на њу мислити без осећања неке светиње! Како је високо цени цар Давид кад вели: »Душа моја жуди Бога као јелен свеже воде«, — а пророк Исаије вели: Господ ће вам у невољи дати круха, а у муци пружиће вам воде. Благослов Божји тече к нама као река, а љубав је његова као неизмерно море. Поред нас пролазе жуборећи вали времена, док се и наш живот не слије у океан вечности.

Прсташ

У неизмерним, честим бамбусовим шумама острва Мадагаскара живује једна ноћна животиња за коју знамо тек од неких 150 година, кад ју је нашао и описао путник Сонарет, и о тој се животињи онда много говорило. Та чудновата животиња — то је аје-аје илити прсташ, и тако мало личи на коју другу од познатих животиња, да би још пре три стотине година и научењаци рекли, да је то случајан изрод природе, али данашњи научењаци је увршћују међу полу мајмуне.

Прсташ доста личи и на нашу веверицу, дужина му је од прилике по метра, а толико му је дугачак и сав брокасти му реп.

Глава му је широка, и у горњој и у доњој вилици има по два јака крива секутића, уши су му широке, пљоснате, црне, на спољашњој страни великом длаком обрасле, а на свакој нози има по пет прстију са здраво дугачким канџама, нарочито на предњим ногама, а те су канџе на крајевима веома танке. Пети унутрашњи прст на стражњим му ногама положен је као палац, чиме те ноге добијају сличност са човечијом руком. Око очију, на њушци и са обе стране њушке има кићанке од дугачких длака. Цело му је тело покривено густом бундом од финих дугачких, вунастих длака, међу којима стрши погдекоја оштра чекиња. Глава и предње му тело имају пепељастобелу боју, труп му је сигав, реп планак, шумнат, са дугачким длакама. До године 1844 знали смо за ту животињу само по опису Сонаретову, али те године, и доцнијих година, донашано је у европске зверињаке више примерака тих животиња, па смо их могли посматрати својим очима. Сад знамо да је прсташ лена, трома животиња која бежи од светлости. Храни се инсектима, и њиховим ларвама, једе воће и разно семење, — знамо да живи понајвише на дретима, и то на сувима, на којима гули кору, тражи поткорне инсекте и њихове ларве, а једе и

срж бамбусове и шећерне трске. У ропству не припитомљава се сасвим, кад јој се ко приближи, на тога режи, и прети да ће га ујести, ни са чуварем и хранитељем својим неће да се спријатељи. Поваздан спава, и једва је можеш пробудити, а сунчану и сваку другу светлост здраво мрзи. Кад сунце седне, онда се пробуди, пак се пентра по дрветима, идући за потребама свога желуца. У звериңацима хране је млеком и заслађеном белом кафом.

Шумска сова ушара

Није баш погрешио онај који је први пут рекао, да су сове крилате мачке, ту су реч после многи усвојили. Заиста, ни мачка не потамани више мишева него што то учини сова. Зато би ваљало да смо и према сови тако праведни и милостиви као што смо према мачки, а не да је гонимо и убијамо, као што то неки раде, пак се тиме још и хвале, као да су неко спасоносно дело учинили.

Истина, да са спољашњошћу совином нисмо очарани, а и њено хукање, кад га чујемо ноћу у шуми или близу какве развалине, може и срчанога човека мало да

узнемири, а сујеверним људима се и кожа најежи. Уз то долази да сове увек нису задовољне мишевима и другим омањим животињицама, већ насрћу и на друге корисне и миле нам животиње, поједу понекад чак и по неку птицу певачицу. Али зато ипак не смемо ми ову ноћну птицу строго осуђивати, па одмах јој и судити; та она не ради то из неке злобе и пакости, само је глад наведе на то, пак треба имати на уму да ипак имамо више користи од ње, него штете. То смо рекли уопште за све сове, а нарочито важи за ову шумску сову ушару.

Она личи на друге сове, само је мало потања у телу, има дуже ушно перје, а и крила су јој дужа, само су јој ноге краће и боја перја јој је мало отворенија. Кљун јој је црн, малко савијен, очи су здраво жуте.

Придев »шумска« заслужује у пуној мери, јер осим кад путује у јужне крајеве, и кад се оданде враћа, ни овде ни онде нећеш је другде наћи до само у шуми. Више је дружевна а мање страшљива него друге сове. Седећи на дрвету више пута пусти човека да прође близу ње, и тек ако овај потресе дрво или грану, тек онда узлети. Где има довољно мишева, ту по више пари сова, у близини једна код друге, одаберу себи ле-

жаје. Радо се селе у напуштена гнезда сврака и врана. Женка снесе још у месецу марту четири округла, бела јајета, на њима седи три недеље дана, а мужјак јој за то време доноси храну. Чим се птенци излегу, одмах креште и циче, ишту храну, јако су прождрљиви, и родитељи не могу да им доста надоносе мишева.

Шумску, као и све друге сове, мрзе дневне птице, пак их нападају и черупају, чим их опазе. Али разумни људи узимају је у заштиту, знајући да тиме шуми добра чине. Мртва шумска сова није човеку ни од какве користи, а жива јесте, јер ни онда кад је најситија неће пропустити ниједног миша, не из зликовачке пакости, већ што зна да ће после требати, кад огладни. А пар сова, који још и своје птенце храни, потамани за чудо много мишева.

— — — — — — — — — — — —

Селење њихово у топле крајеве траје од краја новембра па све до половине зиме.

IV

Из дечјег света

1

Анчица је два дана патила од вратобоље. Трећи дан ујутру запитам је, да ли је још боли врат.

»Сад ме не боли тако, само промиче, одговори ми она.

(Ту се и Анчица јамачно сетила на кишу, за коју кад не пада јако каже се да »п р о м и ч е«).

2

Узмем ја моју покојну Смиљку (није била ни пуне две године) на колена, па се забављамо како ми знамо. Ја је питам: »Где ти је рука?« — она покаже. — »Где ти је друга рука?« — покаже другу руку. — — »Где ти је око?« — покаже. — »друго око?« — покаже. »Где ти је уво?« — покаже. — »Друго уво?« и то покаже. — »А где ти је нос?« она покаже прстом где јој је нос. — — Сад се мени прохте да је мало доведем у искушење, па је запитам: »А где ти је други нос?« — Она се у први мах мало збуни, — замисли се, па наједаред прстићем својим покаже на мој нос.

3

»Хоћеш ли сира?« Запитам ја о ручку малу Анкицу.

»Хоћу«, одговори она.

А њена старија сестра Маца стаде је карати: »Зар се каже хоћу, — зар ти не знаш казати молим?«

Анкица није никад у неприлици са одговором, па није била ни сад, Она одговори сестри овако: »Мене је чика питао хоћу ли, па сам казала да хоћу, — а кад ме запита молим ли, онда ћу казати да молим (А међутим је мене гурнула, бајаги да се тај одговор само тиче Маце а не и мене).

4

Мала Анка, још док је била од три године, одликовала се тиме што никада не бива у забуни како ће коју ствар крстити, ма да је пре никад није видела ни имена јој чула. На пр. покажемо јој шипак на прецветаној ружи, питамо шта је то? а она је већ нашла име, и каже: т о е г л а н к Покажемо јој шишарку, коју донде никад није видела, — шта је то? — то је л и в а ј. Покажемо јој рибу харингу, шта је то? А она као из рукава истресе: то је в а с е н г р а итд. Анка има сад већ осам година а није јој потребе да ствари сама крсти, јер им права имена зна. Али она њена урођена воља кумовања још у њој тиња и ја пазим да се не угаси. Ја јој више пута цртам разне ствари да видим хоће ли познати шта је што. Тако сам урадио и ономад међу прочим нацртам јој и слику бунара на шмрк и запитам је шта је то. Видео сам

да је таки познала шта је то, али се није сетила речи да је то бунар на шмрк, већ ми после кратка мишљења рече: то је вуцибатина.

5

— А што си се замислила, Мацо?

— Мислим се нешто.

— А шта то премишљаш?

— Ја не знам шта да одговорим матери кад ми каже: »Пази да не разбијеш флашу!« Ако јој одговорим: »Нећу«, она ће мислити да нећу да пазим. Ако јој одговорим: »Хоћу!«, она ће мислити да хоћу да је разбијем. Па ја, богами, не знам како да одговорим.

6

Кад сам био у Н. Саду у гостима, гурнуше ми силом у торбу један леп велики »квитенкес«. Кад сам дошао кући, мала Анка поче да оштри зубе на њ — али ја се чињах невешт. Сутра дан изиђе Анка са предлогом на среду: да се »квитенкес« начне. Ја јој на то разлагах: да ће бити времена и за то; да се такве ствари не морају таки јести, такве ствари стоје по месец-два дана, па тек кад се једном сетимо, ми га онда начнемо.

Тако ја мудровах.

Али Анка на то одговори: »Чико, ја сам с е већ с е т и л а«.

7

Мали Жика: Је ли, дедо, зашто имаш памука у ушима.

Деда: Зато да ми не пири ветар у уши.

Мали Жика (ћути, ћути, мисли се, гледајући непрестано у деду). А што не метнеш памука и у нос, — ту су још веће рупе.

На то мала Анка (али велика враголанка) из прикрајка доскочи: »Е, не треба нашем деди у нос памука — он може нос да запуши бурмутом«.

8

Дошли нам гости, чика и стрина из Земуна. Наша Анка таки први дан упусти се с њима у разговор, тј. стаде избацивати разна питања. Запитаће чику: одакле је.

Чика јој одговори: Ја сам »З е м у н а ц«.

Онда се Анка обрну стрини па јој рече: »А ви, стрина, је л' те, ви сте онда з е м у н и ц а.«

9

О вечери, не знам како смо дошли са разговором на св. апостоле. Тетка П. ће запитати: »Јесу ли Петар и Павô били

браћа?« — Ја јој рекох да нису. Е, али се Анка насмеши па рече: »Јесу, јесу, Петар и Паво̂ су браћа«. (Ја ју погледах зачуђен, али она продужује): »Знам и чији су; отац им је Ј. Берић у доњој улици«. Морали смо се насмејати (што је Анка и хтела) и признати да има и она право.

10

Наша сукућанка умесила проју па послала и нама неколико комада. Ја хвалим проју како је слатка, и приповедам како сам добре проје јео кад сам био ђак у Халашу, да учим мађарски. — То даде повода Анки да ме упита: како се каже проја на мађарски. Ја одговорим: м а л е (malé). — А Анка ће на то као из џепа: »Ето ви'ш, њ и м а ј е с в е м а л о.«

11

У Котору упитам једног детића од својих десет година:

»Је ли далеко Црна Гора?«

Он ми на то не даде никаква одговора, а кад ја понових питање, он се као малко насмеши и рече:

»Није далеко, — ал' је високо«.

12

Ходао сам са мојим малим познаником још кроз две три которске улице, кад дођосмо до куће у коју ће он да уђе.

»Је ли то твоја кућа?« запитах га.

»Колико твоја, толико моја«, одговори бистро дете.

»Е сад збогом!« рекох му на растанку — »па буди поштен и паметан«.

А он мени: »Збогом! Па буди и ти«.

V

Зрнца

1

Ко сваком верује, није здраве памети; ко ником не верује, није здрава срца.

2

Човек од карактера лакше прима незаслужени укор, — него ли незаслужену похвалу.

3

Много штошта није свршено само зато што није ни почето.

4

Где је већи страх него опрезност, ту је ближа опасност, — него спасење.

5

Ниски људи праве од зла горе, а узвишени од добра боље.

6

Где ласкавце презиру, ту врлине цветају.

7

Не једи кад ниси гладан. Не пиј кад ниси жедан. Не одмарај се кад ниси уморан.

8

Лаж ти се намеће, а истина ти вели: тражи ме!

9

Ти много штошта и не почнеш, јер велиш: »То је тешко«. Још је већа сметња раду: »То је лако«.

10

Многи људи целога свога века вијају неку велику срећу и — не стигну је. Вијајући ту велику срећу прелазе много малих срећица, које би у скупу више вределе него она велика.

11

Лаватер нас мудро саветује: »Заборави оно што си добро урадио, па уради што боље«. Ал' неким људима, као да неки ђаво саветује: »Заборави оно што си урадио зло, па учини још горе«.

ПРОЗАИДЕ
(Додатак X одељку)

Смрт једне девојке

Лечник мора да иде свуда куд га као таква позову.

Позваше ме једном у такву кућу где нико не сме испод црвених завеса напоље да провирује, већ ако то само за часак крадом учини. А ноћу кад туда пројеш, чујеш као из дубине развратно певање које више пута пређе у промуклу свађу и обесну ломљаву.

Позваше ме ка једној младој девојци, која је два месеца дана јектичава у болници лежала, а данас оданде утекла, да умре под свиленим јорганом. (Сутрадан би је већ опет у болницу вратили, — али им је она доскочила, — још је те ноћи издахнула).

Чим сам је погледао, познао сам да јој је живот као онај жижак, који још последња капља држи да се не угаси. Али она није осећала никаквих болова, и радо је на моја питања шапатом одговарала.

Пре болести морала је бити веома лепа. Имала је на лицу још и сад неке црте, као остатак из рана детињства, црте лакоумне безазлености.

Прегледајући је опазим јој о врату мали сребрн крстић.

Запитам је откуда јој то.

Рече ми да га јој је дала мати на дан рођења јој, кад јој је било петнаест година. Сама јој га о врат обесила говорећи јој: »Овај крст нека те чува да не склизнеш са права пута.«

То је тако мирно рекла, као да не зна где је и у каквом ће глибу душу испустити. Као да ни најмање не осећа потребу кајања.

Видео сам да не тражи од мене никакве утехе: да се болест њена може и на добро окренути.

А ја баш да сам и свештеник био, не бих имао у томе часу прекорна погледа да казним непојмљиву лакоумност.

Гледао сам је као анђела, коме је пламен срца сагорео крила, па се суновратио у дубину греха, не знајући ни сам где је. Стисках јој врелу, знојаву руку и рекох да ћу сутра опет доћи.

Други дан позваше ме да, као општински лечник, прегледам самртницу, коју су желели још тога дана сахранити.

Опазим да јој на врату нема сребрног крстића. Запитам где је. Нека дебела жена одговори ми, да га је она скинула, јер »Берти« је на тај крст позајмила три динара.

Нисам могао допустити да се покојница растане са тим аманетом, који јој је мати њена дала као чувара, да не склизне са правога пута — јер овако створење могло би и пред лице Божје ступити без кајања, без самопознања греха.

Одушевљење

Одушевљење, — — и фанатизам.

Је ли то свеједно?

Јесте. Само одушевљење наилази чешће или ређе на човека, па га остави док се опет не врати, а фанатизам му се упије у крв, овлада тирански њиме, заслепи га за све друго, помути му умље, начини га својим робом.

А у ствари је ипак свеједно. Одушевити се и фанатик може човек бити само за оно што је добро, или што мисли да је добро.

О фанатизму нећу да говорим, али одушевљењу бих, и овако стар, могао написати најодушевљенију химну.

Но нека је други напише. За ћу је радо читати.

Ја при крају својих дана бацам поглед на цео свој дојакошњи живот. И тај би ми живот изгледао као мутна магла, да се не сећам светлих часова свога одушевљења.

Да, да, одушевити се може човек само за оно што је добро, или за оно што мисли да је добро.

А тешко оном јаднику који се не може одушевити ни за што.

РАЗНЕ ПЕСМЕ

I

Красно ли се почело, а гле како се свршило

или

Боље би било да се нису ни познали
(кад су тако луди)

I

Први пут се сада срели,
И већ су се заволели.

II

Па да буде леп почетак,
Он јој пружи један цветак.

III

На колени пред њом клечи,
Заклетвом јој јаде лечи.

IV

Пољубац је њима мета,
Тараба им ништ' не смета.

V

»Побегли су!« село бруји;
Ево већем вијају и'

VI

Ох, ено их како лете!
Куку, леле, црне штете!

Боси црнокоси

Слушај звуке моје харфе,
Свака жица чисто јеца:
Коса ти је тако црна
Као нојца без месеца.

Слушај звуке моје харфе,
С меким звуком звук се слива:
Коса ти је тако мека
Као свила и кадива.

Слушај звуке моје харфе:
Нек ти срце дирну до дна:
Коса ти је тако густа
Кô дубрава непроходна.

Слушај звуке моје харфе,
Она теби ништ' не таји:
Коса ти је тако густа
Као моји уздисаји.

Кад погледам косу твоју
Каква ли је — колика је,
Увек мислим, — увек мислим
— Пошто ли си купила је!?!

Ванредна љубав једног бербера

Волим што те тако волим,
Лепојана Зорко,
Из руке ти ни шећер,
Ништ' ми није горко.

Волим све на свету
Што ме сећа на те.
Па и на твом врату
Те жуте дукате.

Волим ону крчму
Где си се родила;
Волим сваку чашу
Из које си пила;

Волим вино од године
Твојега рођења, —
Ја га дуго пијем,
Пун одушевљења.

Волô б' играт фарбла
С оним картицама,
Које ти размећеш
Кад си дома сама.

Волим се задужит
Ономе кројачу,
Што ј' пришивô перваз
На твом огртачу.

Што ме на те сећа,
Све ми души гове, —
Волим сваку девојку,
Што се Зорком зове; —

(Не зове л' се тако,
Ја ју тако крстим:
У имењакиње
Твоје је уврстим.)

II

Из песама једног игумана

1

Да се пола моје жеђи
Претвори у вино,
То би оној другој поли
Таман доста било.

Да се полак мог трбуха
У печење створи, — хе,
Мој би трбух опет скоро
Био толик' кô и пре.

2

Који спава до по дана,
У јастуке главу гњури,
И кад звони на јутрење
Само хрче, само жмури, —

Ко не скочи из свог одра
Кад запоје први петли,
Кад се исток, јух заплави,
Па заруди, па засветли, —

Који никад није гледô
Ране зоре дивно лице,
Ох, тај не зна како прија
Прва чаша ракијице.

3

Не мислите да се код нас
Тек онако само седи, —
Сад ми дође наша кува-
рица да се исповеди.

Пак ми поче грехе причат
(Које ја и 'нако знадô)
Ја сам ћутô преозбиљно
(Јер сам слушô врло радо.)

Чедо моје — ја јој рекох —
Зато ниси ти проклета.
Ето, кô што сама знадеш,
Сви смо грешни овог света.

Али, ако желиш имат
У савести својој мира,
Ти се чувај да не грешиш
Изван овог манастира.

»Нећу, оче«, она рече,
»Мени ј' овде станак мио.«
А ја сам јој на то обе-
ћање грехе опростио.

Има греха које кале
Прашта радо, прашта лако.
Ја сам пастир добар, добар,
Рец'те само није л' тако.

4

Покладе су; — нека, нека,
Бог их шаље са небеса.
Часни пости, — нека, нека,
Па и 'нако сит сам меса.

Јесетра је давно сува,
Само чека да се бари;
За доручак намећу се
Маслинице и ајвари.

Штука мами да се кува,
  Па да вири испод рена;
Ако Бог дâ, аласи ће
  Уловити и ког мрена.

Сом је мастан, — њега мало!
  Деверика ј' нешто уђа, —
Ал' ниједно није кадро
  Да надмаши бела смуђа.

Чикови су тек за расом
  (Од тог бива срце жедно),
А манића, рад промене,
  Тек да није увек једно.

Јесам ли их све изређô? —
  Најлепше ми јоште оста;
Кечига је круна сјајна
  Свију риба, целог поста;

Заслужује чашу вина
  А у здравље наше Соке, —
То јест вина најбољега,
  А чашицу од по оке.

5

То је као нека
  Пословица стара,
Да ајвар пред ручак
  Апетит отвара.

А ја, ево, поједо
 (И то без ортака)
Чинију ајвара
 И пет земичака.

Једем, једем, — али
 Не повећах глади, —
Само жеђ ми зија
 На девет буради.

III

Шта ће бити?

Шта ће бити од тог зноја,
Кој' Андрашу с чела тече,
Журећи се да нас нико
Не надмудри, не претече?

Шта ће бити од тог рада,
Од тих речи и претреса,
Којима се чува сфера,
Сфера наших интереса?

Шта ће бити од тог пута
И на коли а и пешке?
Каквим ли ће родом родит
Оне мисли теребешке?

Хоће л' бити и каква ће
Томе плану бити плата,
Упире се и напреже, —
Хоће л' бити резултата?

Хоће л' бити боље свима
Ако једном добро буде?
Хоће ли се насмејати
Општа срећа на те труде?

Хоћемо ли после тога
У карабе дебље свират,
Наша тајна мудровања
Хоће ли се и рентират?

Ми не знамо друге конце
Што ће красит ово дело,
Ал' шездесет милиона
Да ће планут — то ј' зацело.

Приликом бугарскога весеља

Бугарски је народ данô,
Барем с полом својих плућа;
Пала му је с душе мука,
Барем она понајљућа.
Ако није стигô дану,
Утекô је барем ноћи;
Трпи л' и сад коју рану,
Бар се нада да ће проћи.

Диже барјак боља нада,
А окове старе стреса.
Таква радост није мала,
Већ се диже до небеса.
Славу слави, Бога хвали,
Што сад и он може рећи:
Ево воље, камо пута,
Да пођемо општој срећи?
И народи већ су вољни
Да у коло њега приме, —
Бугарски је народ весô,
Ко је човек, весô ј' с њиме.
Кад се коме срећа рађа,
То се целом свету мили;
С многих страна поздрав иде:
Тако, браћо, срећни били!
То весеље увеличат
Свако жели, свако гледа,
И мађарски новинари
Пуцају — од једа.

Априли, ли, ли*

1

Угарска је наша земља,
Ту смо своји сви,
Равноправност овде влада —
Априли, ли, ли!

Наша влада Србе чува; —
Дању ноћу бди,
Да се закон не окрњи —
Априли, ли, ли!!

Народности све су срећне,
Задовољство ври;
Мађари су толерантни —
Априли, ли, ли!!

И Босанци — Херцеговци
Срећни кô и ми, —
Радују се Мађарима —
Априли, ли, ли!!

А Стармали још се чуди
Шта од Босне би?!
Мађарима довикује:
Априли, ли, ли!!

Да л' је ово сан на јави,
Ил' су јавни сни?
Та данас је први април!
Априли, ли, ли!!

2

Јесте л' чули ово шта је?
Отац Герман сад се каје,
Сасвим друго има мнење,
Жељно тражи измирење;
У заборав све што би —
Априли, ли, ли!!!

Турски народ сад се брине,
Да промени своје име,
Да с' окане мрске лажи —
Уредника другог тражи,
У ком српска крвца ври —
Априли, ли, ли!!!

Брудер Јаша, ви већ знате —
Живи само од претплате;
Народ српски зна да цени
Његов орган Лист недељни,
Ал' језици веле зли:
Априли, ли, ли!!!

Из Хрватске глас се јавља,
Поздрављају српског краља:
»Па и ми смо ваше крви;
Нека живи Милан први!
Нек над свима нама бди —
Априли, ли, ли!!!

У Србији слога цвати,
Поверење владу прати;
Народ не зна шта је беда,
За њега се брине Чеда,
Престале су странке три —
Априли, ли, ли!!!

Благостање свуд се шири,
Србима се Тиса мири,
Српској цркви права даје,
На све стране слободна је,
Задовољни већ су сви —
Априли, ли, ли!!!

После светковине

И прошла је светковина,
Видео је свет, —
Лепа беше, красна беше
Као мајски цвет.

Пуно жижа и барјака,
Пуно славолука,
Орише се песме, химне
Сребрнога звука.

Сви народи похиташе
У пировни склад,
И на српском лицу сјаше
Онај свети над.

Догореше жиже, свеће,
Разишô се пир;
Светковина би па прође,
Сад је опет мир.

Краљ се шета на висини
Кроз мраморни трем,
Он погледа тамо где је
Банат, Бачка, Срем.

»Шта се оно тамо сјаји
С оне јужне странке?
Та зар Срби још не гасе
Светковинске пламке?

Шта то блиста по долини,
По гори, по трави,
Па се ниже и котрља
Као бисер прави!«

Краљу пита, рад би знати
Шта тај сјајак значи,
Хај, ал' нема никог да му
Верно растумачи.

Да му каже: није бисер
Што га видиш сада,
То су сузе српског рода
С преварених нада.

Горка ј' мука, тешка туга
Што те сузе мами,
Јер му синак најмилији
У тамници чами.

А тај народ заслужује
Бољу срећу давно, —
А те сузе отрла би
Једна речца само.

Али нема ко да каже
Шта тај сјајак значи.
— Хај, многи су јад нанели
Сумњиви тумачи.

Животопис једног српског листа

У то доба кад се збива
По сваки дан чуда триста,
Ствар је мала: животопис
Једног српског листа.

Задруга му беше име,
Народ га је читô живо,
Па шта више и közvádló
За њега је распитивô.

Лист се држô свог задатка,
Лист се држô своје роле,
Ал' новаца не бијаше
Ни од горе ни од доле.

То је било све у реду,
Тефтер пун, а кесе празне, —
Фалило је једно само,
Једно само, — да га казне.

Ал' и кад том време дође,
Држ' се сада, држ' се море,
Кад се казни, тад се казни
И од горе и од доле:

Славни суд је уредника
Обдарио кратком тамом, —
А народ је дошô хака
Листу самом.

Јеси л' чуо, Србине

Јеси л' чуо, Србине,
Како ти се прети:
»На твој олтар дижу се
Хале и авети!«

Не бојим се, Мефистофе,
Тих страшила луди';
То јест — то јест — ако смо
Још иоле људи.

Јеси л' чуо, Србине,
Како ти се каже,
Твог мрзана Тисица,
Тисимус помаже.

Не бојим се, Мефистофе,
Тих страшила луди';
То јест — то јест — ако смо
Још иоле људи.

Јеси л' чуо, Србине,
Како ти се слади,
»Буди Мађар-емберчић,
Па шта хоћеш ради!«

Не бојим се, Мефистофе,
Тих удица луди';
То јест — то јест — ако смо
Још иоле људи.

Јес' видео, Србине,
Твојој муци плате;
Братска уста хрватска
Зинула су на те!

Не бојим се, Мефистофе,
Залуд су им труди;
То јест — то јест — ако смо
Још иоле људи.

Јес' видео, Србине,
Ко ти је сад први!
— Та ти имаш душмане
И од своје крви.

Све ће муке преболет
Сложне мушке груди,
То јест — то јест — ако смо
Још иоле људи.

Балканске полуо(с)тровне ствари

Свршила се усташка
Очајничка борба, —
Па сад мирно у Босни
Кува се клин чорба.

Можда б' ране и прошле
Од вековних змија,
Ал' како ће, — не могу
Од клин - чорбација.

Једни веле: »Ти си клин
У нашем редуту!«
Ови опет: »Ти си клин
Што стојиш на путу!«

Не може се доспети
До здравога стања;
Јер ко сеје клинове,
Жање проклињања.

А токорсе зове се:
»Све у хатар мира!«
— А то мирољубије
На рат инклинира.

Красне ли су земље те
Наших деда стари'!
— Шта сте из њих створили
Нови клиничари.

У болесним рукама
Рецепте носећи,
Створили сте клинику
— Која здравље пречи.

Браћи Чесима

(Написано на црвеном јајету)

Чујте мога савета —
Нећу рећи глупо!
Кадгод штогод купујете
И плаћате скупо,

Не плаћајте унапред,
Бар не целу цену,
Већ пробајте робу
И врлину њену.

Не купујте за данас,
Већ за даље дане,
На продавца пазите
Да вас не омане!

Купујте на дану,
А никад по мраку,
Грехота је истрошит се:
За мачку у џаку.

Овај натпис, ово јаје
Стармали вам даје
Ако није дост' за ручак,
Ал' није ни мућак.

Одгајање, васпитање, однеговање

Сви пишемо и читамо
И зборимо и мислимо:
Како нашу децу драгу
Да што боље одгојимо.
У тој ствари стекао сам
Ја одавно појме чисте:
Одгојит их ваља тако
Да не буду егоисте.

Сви пишемо и зборимо,
  Око тог се препиремо,
Како нашу децу драгу
  Да однегујемо.
Ја бих и ту нешто знао,
  — Па ко хоће нек ме чује:
Однегујмо децу тако,
  Да не буду наше гује.

Тумарамо, тамо, амо,
  Само, само да дознамо,
Како ћемо кћери наше
  Ми да васпитамо.
»Ugyan, то је лако знати,
  У клостер их ваља слати«.
— Чујте, дувне, ко вас пита?
  — Боље ј' остат без васпита.

Нема пропорције
(макар да је и сувише порције)

Давно, браћо, ја рачунам
По хартији — (и по песку)
Да не ваља издржават
Преголему солдатеску.

Ја warum denn да не ваља?
Казаћу му ко ме пита:
Јер нас стаје много новца,
А још више — дефицита.

Новце жалим, — а дефицит,
Њега може носит ђаво;
Ал' то силно милитарство
Ни иначе није здраво.

Нарочито није здраво,
Кад с' у тол'кој мери ствара,
Да долазе два оф'цира
На једнога — новинара.

Нађите ми

Нађите ми једног миша,
  Ма у коме света крају,
Ког је мајка одгурнула
  Да га мачке — васпитају

Нађите ми једну муву
  Која памти таквих брука,
Да ју отац, да ју мајка
  Слали у »лер« код паука.

Нађите ми једно зече.
  Било горе, било доле,
Које отац, мајка л' шаље
  Да му хрти мозак соле.

Нађите ми то голупче
  Које ј' икад слала мати:
Иди, чедо, у јастребе,
  Они ће те васпитати.

ађите ми једну овцу
  — Овца ј' барем ћуди млаке,
Која ј' слала јагње своје
  На науке у курјаке.

Нађите ми где кокошку
  — Доста ми је једна сама,
Која ј' слала пилад своју
  У клостере лисицама.

Та један ми пример дајте
  Да је зверка тако крута, —
А ја ћу вам рећи хвала
  Четрдесет и два пута.

Овако је бивало много пута

(А што је год било, може опет да буде)

Миш, већ пресит мрака
Тражио сунчев зрачак;
Наједаред за њим
Залети се мачак.

»Цију, цију, цију —
Где је моја мати!«
— Онај ти је мати
Који те ухвати.

Сад се мачак игра
С мишем натенане,
А публика гледи,
Свак са своје стране.

Време, згода и прилика
Има свог хесапа, —
Наједаред миш утече
Из мачкових шапа.

А мачак се скуњи,
Жалосно запишта:
»Где си био, — нигде,
Шта с' радио — ништа!«

Искушење

Кад погледим дућане
С трули фабрикати
»Дваêст седам крајцара«
Где пише на врати.
Захрђале иглице,
Паучински конци.
Чисто б' и ја викнуо:
Живео Истоци!

Кад погледам бутике
  Спиритове ере,
И у њима смрдљива
  Вина и ликере;
По сирћету пливају
  Витриолски дроњци, —
Чисто б' и ја викнуо:
  Живео Истоци!

Кад на житној пијаци
  Гледам оне браде,
И фаличне мерице
  Којима се краде,
Ту се таки кидају
  Мог стрпљења конци,
Чисто б' и ја викнуо:
  Живео Истоци!

Кад се сетим меница
  Што их ђаво везô,
Што кукавце раздиру
  Са двaест про мезо;
Кад ми дођу још на ум
  Лажљиви сведоци, —
Чисто б' и ја викнуо:
  Живео Истоци!

Па кад узмем новине,
Безобразлук пусти,
Две три речи прочитам
Па ми већ загусти.
Та то нису новине,
То су маминовци, —
Чисто б' и ја викнуо:
Живео Истоци!

Долазак Народног позоришта у Нови Сад

Добро дошло, српско позориште,
Које Србин кô зеницу чува,
Добро дошло ка извору своме
— Већ смо сити и пресити бува.

Буве су нам и црне и мале,
Но Aufrichtig с њима ј' задовољан,
Сад широмо свом мезимцу руке,
И ко ј' весô и ко је зловољан.

Ој дружино, ти с' прошла по свету,
Свуд си била мила, добротворна,
Ти си увек неуморна била,
А публика наша ј' сад одморна.

Наше главе венаца не траже;
Наше руке жељне су пљескања,
Српском духу треба здрава пића
У сумору данашњега стања.

Нови Сад је раширио руке, —
Балови ће сада бити празни,
Гледаћемо наше уметнике,
Китњаст бокор од цветова разни'

Добро дошло, позориште драго!
У томе се свако с нама слаже,
Ал' — умемо л' ценит што је наше —
То ће приход на каси да каже.

Из Чешке

У Чешкој се неки Немци
Љуте грозно, љуте здраво:
Зашто Чеси да у Чешкој
Још имају неко право!
У љутини већ не знају
Чим да лече своје боле, —
Па сад желе Чешку земљу
Да пресеку на две поле.
Те су жеље здраво кадре
Да нас старе приче сете
Кад се до две жене биле,
Свака рекла моје ј' дете.

Немац хоће да се сече,
А Чех не да ни за главу, —
Сад погоди, Еуропо
Овде мајку праву.
Погодит' је лако туна
И без — Соломуна.

Политичан Revue

У Лондону, kâ што чујем,
Састаће се данас сутра
Конференција,
Јер то иште и захтева
Англо-франко-египатска
Диференција.

Ал' међутим док се они
Око стола зеленога
Не искупе сви,
Хајд' новине да читамо;
Шта се збива тамо амо,
Држимо Revue.

Задужују с' милиони
Свађају се Напол'они — —
Не вреди ни грош.
Тамо малер за малером,
Пожар, потоп са колером —
Има л' штогод још

У Норвешкој краљ је срећан,
Што му пркос није вечан, —
То с' бегенише.
Румунима с' Браћан враћа,
Грчка с' нова правца лаћа,
Бугарска се каравелише.

На Цетињу све је стално;
У Загребу — зар банално?
Тиса чеше нос.
Таф лавира како уме,
Ал' је многи Kornblume
Упао у сос.

Кикиндски се програм клати,
Јер не може да ухвати
Корена,
У Србију, нуто среће,
Долазиду пуне вреће
Ордена.

Многе вести нису сносне.
А чује л' се што из Босне?
Барем какав шпас?
Е Бога ми, ту се нешто
Замазује ћутком вешто,
— Ал' се ипак чује глас.

Час по нека пушка плане,
Па осветли јатагане, —
Кврцне самокрес.
»Разбојници!« — тако с' зуцка,
Ал' све нешто чешће пуцка,
— Који је то бес!

Оно с' пише: »Segen«; »Friede«,
Али уз то иде приде
Неки мукли бук.
То ми на мир баш не мири,
Кад из џбуна пушка вири,
Ускок и хајдук.

То ми нешто чудно пада,
Откуд врага то баш сада,
Тај хајдучки труд,
Откуд сад баш то да ступи,
У Лондону кад се купи
Еуропски суд!....

Извештај
о извесним члановима славне нам полиције

У Пешти се дала
Епизода мала,
А та би се звала:
Изложба скандала.

То су они што се мрште
  Кад те сретну где у ходу;
Хоће оком да те секу,
  Брковима да прободу.

То су они полицаји
  Што развију храброст марску,
Кад улицом когод пева
  Какву песму (немацарску)

То су слуге нашег реда
  Што скидају с неба Бога,
Влашког, тоцког и швапскога,
  Понајвише вадрацкога.

То су они будни лави
  Пред којима с' поште краду, —
А миришу на помаду
  Кад се ставе у параду.

То су они соколови
  Што кортешки занат знају, —
А беħаре коњократце
  Испод жита пропуштају.

То су они ловци чили
  Што хватају птице беле,
А јастребе не да требе,
  Веħ с карташи профит деле.

То су они који чине
  Мирним људма секатуре;
Виде оно чега нема,
  А за бакшиш лепо жмуре.

То је рука којом Пешта
  Немаџарске главе кризма.
То су оне фине гљиве
  На ђубрету шовинизма.

То су они који њуше:
  Шта ко чита, куд ко гласа;
А лопов'ма szabad vàsar, —
  Шта их бриге туђих каса!

То су они ердегатни
  Извори̂ћи многих зала,
Са којих смо пред Европом
  Сад чувени — до скандала.

То су они што се хвале
  Да су жарке патриоте.
Хонфиство је њино саде
  Прекипило од врелоте.

Оно кипи већ одавно,
  Кипи бујно, кипи стално,
А сад, tandem aliquando;
  Прекипљује — криминално.

Ала кипи, ал' се пени,
  Ала шушти, ала цврчи!
Ти си ову чорбу скувô, —
  Што си скувô, то сад срчи!

А Европа има каде
   Да бележи фине ствари,
Тако чисте, тако јасне,
   Да с' не ишту коментари.

Уочи избора 1884

Ми стојимо јоште јаки
На бедему својих мука;
Не треба нам туђег вина,
У ком има бенђелука.

Отворимо књигу свести. —
Ко год хоће нека чита;
Богати смо ми искуством,
Не треба нам нич'јег мита.

Ко нам шара, тај нас вара.
— А соко је бистра ока;
Не треба нам меда лажи
Мед је овај пун жаока.

Ко нам тепа, ко нас глади,
Рачун му је да нас свади;
Ко нам прети, ко нас плаши,
Тај би хтео да нас јаши.

Уз то с' чују још и грдње
Што из братског стана иде;
Нека грде, нека грде,
Сами ће се да застиде.

Ко нас види на бранику,
Питаће нас: куда, куда?
Одговор је у три речи:
»Наша стаза не кривуда«.

Страсти су се захукале,
Пена с' буре у вис пење.
По ваздуху лете муње
И фијуци и камење.

Не треба нам ничег тога,
Па ни страсти, па ни жести,
Наши борци нек коракну
Голим груд'ма, чистом свести.

Над нама се већ не вије
Ни Застава наша стара,
Али лебди лепше нешто:
Чист карактер Светозара.

Кортеши се узмували;
Бистру воду грдњом муте;
Ово им је задња мука,
А сутра ће да заћуте.

На избор се данас креће;
Збиљом, с миром ваља грести.
Ах, кога ћеш ти да бираш,
Брижно јато српске свести?

На срце ћеш руку метнут,
Па ћеш чути из недара
Свети савет, свети наук
Мученика Светозара.

Он ће и сад да те учи,
Он ће и сад да те пути.
Он те неће заварати,
Он те неће омануги.

На срце ћеш руку метнут
(Ту је спомен птића тога),
Па и данас смело ходит
Правцем духа његовога.

Ови гласи нек те воде,
Најчистија то је труба,
Светозара, српског сина,
Светозара домољуба.

За тим гласом само пођи
И не жали данас труда,
А на грдње само реци:
»Наша стаза не кривуда«.

К ситуацији

Европски мир. Тако ми вере,
Ја се не разнавам:
Ко се то дере?
Не могу да спавам.

Стармали. Молим понизно
Не дерем се ја.

Европски мир. Да ко се дере?
Треба да се зна.

Стармали. Морам ли ја баш казат

Европски мир. Nur heraus! Hervor!

Стармали. Ја би рекô да се дере
Берлински уговор.

Гроб — негроб

Ми смо сити плача. —
Плач никог не јача. —

У великој мисли
Налазимо мача —
Или бар ковача.

То нас крепи, јача.
То нам сузе брише,
То ј' лепше и више,
Здравије од плача.

Слава див-ковачу!
Слава му и мачу!
(Али да ме нико
Не схвати наеро,
Ја мачем називам
Свако бритко, јако,
А поштено перо).

Треба л' јача мача,
На'ће се ковача —
Посô није нов.
У гроб није пао,
Овде је остао
Акса-ков.

Ти која га роди,
То наслеђе штуј!
А са многих страна
Одјеке нам чуј!
Чуј — па живо, срећно
Даље аксакуј.

Христос васкрс

»Христос васкрс, браћо мила!«
Тај нас поздрав себе сећа,
А сећа нас често пута,
Сваког года са пролећа.

»Христос васкрс, браћо драга!«
То сам много пута чуо, —
Ал' Христос је, верујте ми,
Само једном васкрснуо.

Васкрснуо кад му патње
Превршише пуну меру,
А нису му пољуљале
Силну љубав, над и веру.

А Христос је васкрснуо,
Јер бѐ синак Божји прави,
Па се оте искушењу
Које хтеде да га дави.

Јер са правца није скретô,
Већ свој земски позив знао.
Васкрснô је, јер се никад
Собом није заваћао.

Христос васкрс! сваком оном
Ко у патњи јоште стење.
Христос васкрс! српском роду,
Нек заслужи васкрсење....

Славној господи

Верујте ми, господо,
Блудња вам голема,
А од кавальерства
Ни искрице нема.

Нећете се никад
  Подичити тиме
Што правите ветар,
  Да с' борите с њиме,

Дон Кихот корача
  И потрза мача,
Да војује бојак
  Против ветрењача.

Та косовски помен
  Векови су прегли
У нами угасит —
  Па га још зажегли.

Остав'те нам с миром
  Овај данак свети,
Који ником ничим
  Не грози, не прети.

Остав'те нас миру
  Нашег осећања;
Не сметајте виру
  Нашег уздисања.

Не сметајте да се
  Тихо загрлимо;
Не сметајте да се
  Богу помолимо.

Заплести се лако
На мамац грехоте,
Ал' је после тешко
Отрест се срамоте. — —

IV
Лојална жеља

Ала је то гадно доба,
Не смеш да му гледнеш лице!
Што год чујеш, све је страшно,
Куд погледиш, — све убице.

Пушке, ножи, динамити, —
Атентати на све стране!
Зар се данас тако штују
Главе миропомазане?!

Доле руке, бац'те ноже,
Ако име Божје знате!
Ох, до неба викао бих
Како мрзим атентате!

Хвала Богу, данас прође
Та година, — слика змије!
Нови годе, ново лето,
Ти нам буди поштеније!

Нек престану атентати
Што владаре у гроб воде, —
Ал' и они, — ал' и они,
Наперени на народе!

Нешто шпанско

Ономадне, кад се оно
У граду кортеса,
У Мадриду поноситом
Родила принцеса,

Оног часа и тренутка
Полиција светла
На жице је телеграфске
Своју руку метла.

И жице су цела дана
Уживале мира, —
Нико никуд није смео
Да телеграфира.

Те забране необичне
Шта ли ће да значе?
Нико не зна. — Ал' гдекоји
Овако тумаче:

Државо се поносито веће:
Хоће ли ил' неће —
Да л' Европа заслужује,
Да њихову радост
Тако брзо чује.

* * *

Хај, шпанска се поноситост
Никада не губи!
Да устане Дон Кихот из гроба,
Па да их пољуби.

Из Берлина

Ал' тек из Берлина
Иде песма фина, —
Чим су људи зрели
Фашанге почели,
Том Бизмарку старом
Не да ђаво мира,
Већ би хтео с царем старим
Да се променира.
И ено га веће
Где с царем шеће.
А по чему греду?
По најтањем леду.

* * *

Стармали се томе
Нешто мало диви.
Напослетку, нека их, —
Он се не противи.

Волтер

Фридрих Вел'ки једно вече
Није имô нешто мира,
Већем сео да Волтера
Портретира, карикира.

Ова слика сад се нашла,
Својеручно дело Фрица —
Ал' Волтер му, знам зацело,
Није остô дужан вица.

Фриц и зато већ је вел'ки
Што је шалу радо сретô;
И не само да је сретô,
Већ је и покретô.

Престо од стакла

(Енглески проналазак при крају XIX века)

Ти енглески мајстори
Баш су ђаволани,
Направише што се још
Нико не накани.

Неки Енглез шпекулант
  Фабричар приватан,
Направио престо нов,
  Ни сребрн ни златан.

Енглез чува за себе
  Сребро, злато суво,
Зато је он престо тај
  Од стакла надувȍ.

П р е с т о, људи, о д с т а к л а ! ! ! !
  Risum teneatis !
И тај престо нуди он,
  Наравски, не gratis.

Европске муштерије
  Нису тако глупи, —
Ал' индиски неки кнез
  Хоће да га купи.

Ја за име кнеза тог
  Нећу ни да питам,
Доста да му на то ново
  Седиште честитам.

Још ако му ј' и Устав
  Од истог градива, —
Стаклен Устав, стаклен престо,
  То је згода жива;

Не може им наудит
  Ни десет пилића;
Трајаћеду вечито, —
  До првог разбића.

Престо, људи, од стакла!!!
  О Енглезу, враже!
Ту баш човек од смеха
  Не зна шта да каже.

Кад то чују Французи,
  Редом ће да плȁве,
Што се тај виц не роди
  Из њихове главе.

Ако с' ово допадне, —
  Не треба се дивит,
Век наш може и смешније
  Јоште што доживит.

Пође ли се правцем тим,
  Нуто врага, глȃј га!
Гал ће правит престоле
  И од путертајга.

Ал' би нашô у Швајцу
  Конкурента јака,
Ту би плели престоле
  Од сувих крушака.

Дочује ли Америка
  За те ствари лепе,
Та ће правит престоле
  И од шаргарепе.

Та би с' мода извргла
  Ad absurdum смешна, —
Данаске је индустрија
  Врашки изумешна.

* * *

Опрости ми, читаоче драги,
Што на глупост шалу надовезâ,
И не криви мене лојалника,
Већ ти криви онога Енглеза,
Што оваку прави керефеку
На помолу двадесетом веку.

Фердинанд I

Од папе је искô благослова прва
  Кад се дао на пут будућности славне,
И папа му радо благослова дао
  Да усрећи њиме људе православне,

Папа му је радо благослова дао,
  Али од тог доба све се с бригом бочи.
Преседа му фруштук, ручак и вечера;
  Нема мирна дана, нема мирне ноћи.

Има људи што му: ура, ура! кличу, —
  Али ти су гласи слаби и промукли.
Фердинанд се мршти кад се сети браћа,
  Који су га на лед, танак лед навукли.

Кад му савет треба, он министре зове,
  Али кад их нема, седи сам у већу.
Болесник је тежак, ког је већ и доктор
  Оставио, — от'шô, — ено га у Бечу.

Кад у шетњу пође, обзират се мора.
  Кад на престо седне, жеравица жива,
Кад у цркву оде, оргуље су тужне,
  Кад заклопи очи, Еренрота снива.

И врачара бледи кад му у длан гледи.
  Кад новине чита, рђаво му гуде.
»Шта то пуца?« пита, — а слуга му каже
  Полиција туче по улици људе.

Папа му је радо благослова дао, —
  У том благослову беше нада многа —
Ал' до 'ваке среће могао је доћи
  И без благослова Лава тринêстога.

Мајка и син

С. Нано, нано, нано!

М. Шта је, шта је, рано?

С. Кнежевати није лако, —
  Ја бих мало плакô.

М. А што си се пентрô, кад ти је сад жао?
С. Та ти си ми рекла да ме народ звао,
Непогрешни папа благослов ми дао.
М. Па сад шта ти могу!
Дурај, где си, ту си.
С. Нано, дођи амо,
Дођи пак ме пуси.
М. Хтео би ваљда сисат. —
— Материна маза.
Да те дојим снова,
То није за књаза.
С. Шта није за књаза?!
То је само фраза.
М. А ти лези спати,
Бог ће добра дати,
С. Ал' не могу, мати,
Двор ми је пун хуља,
М. Ти би ваљда хтео
Да те мајка љуља
Е онда ме зови
У свој дворац нови;
(Да не каже каква птица,
Да сам наметница).
С. Оди, оди нано!
Камо твоја рука?
Бојим се авети;
Бојим се баука.

М. (За себе) То сам ја и хтела
Да ме зове, моли;
Та шепртља ј' био
Увек, и у школи.
Што не може бена,
— Шат узмогне жена.

И мајка се диже.
И до синка стиже.
Рукаве засука —
Нек је већа брука.
Трза, дрма, стеже,
Ломи и натеже.
Оптужује, суди —
Све по женској ћуди.
— Она сада влада,
Ал' уједно љуља
Свога кнешка млада.
У заблуду уљуљује сина
Мајка Клементина.

Да га мајка љуља
Не би било требе. —
Та његов се престо
Љуља сам од себе.

Ал' добро је чеду
Имат' мајку близу;
Особито кад га
Разне буве гризу,

Попреко — и уздуж
Јего благоносја...
А кум из Берлина
Вели: *„Одрекох сја“*

Нов цар и њему дар

Ја питам: Зар
Није то лепа ствар,
Кад онај који још није ни прави кнез
Постане цар?
— Заиста лепа ствар.

Кобургац Фердинанд постô је цар,
И даје му се дар.

И ако нема јемца,
Ево ти, царе, Јем,
А Јему у пријем,
И Родоп ти дати смем.
Да не би гладан остô,
Ваља да ти се да
И Ирин-Пирин (ча)

Да не би жедан остô,
Ево ти жеђи лека,
Ево ти десет река:
Поскочи само, хоп!
Ево ти Ђоп,
Узми у жељу ћораву
И Бугар-Мораву,
А за будућу царицу
Прими, молим те, целу Марицу.
Подметни скиптру свом
Струму и Јантру
Тунжу и Лом;
Нишаву, Искар, Канчију
Прими под своју камџију.
И Арда, ма да ј' мала,
Прими је па реци: хвала!
И Вардар, шта велиш, хе,
На то вардарење?!
А сад иде Тимок,
Па она хладна Дрина
(Штета што носи воду,
Што у њој нема вина,
Царство би твоје било смелије
И много веселије)
А за њим иде Дунав,
То је дивота права —
Ево ти још и Сава.
А кад већ све то имаш,
Што да те жеље кињу,

Ево ти још три м о р а:
Црно и Бело и Сиње.
Живео, дакле, цар!
Царство је красна ствар.

* * *

Ал' ко је то што с' тако
Размеће с крупни дари,
И кнеза непризната
На брзу руку дари?

Чија је рука крепка,
Чија то уста смела,
Јесу л' то вел'ке силе
— Можда Европа цела?!

Не, — лудо, младо, пусто
Бугарско дерле то је, —
Потписује с' Крушовски
— И сад тек не знаш ко је

Дон Педру Бразилијанском

Ти ниси био тиран
Ти ниси био рис,
Заузимô си примерно
Свог положаја вис.

Ти имаш срца у ком
  Станује осећај,
Ти имаш духа који
  Сам себи даје сјај.

Учен си, па си штовао
  Школа и знања свет,
Нежан си, пак си љубио
  И поезије цвет.

Па ни с слободом ниси
  Дошô у опреку,
Врлина имаш које су
  Дика човеку.

Нико ти није рекô
  Да ниси прав и чист,
Па ипак ти је народ
  Издао путни лист.

Да сиђеш доле с престола
  (Што тебе није срам) —
Он хоће своју судбину
  Да руководи сам.

Твој спомен, Доне Педро,
  Поштован остаће, —
Ал' народ ево тражи
  И преко хлеба погаче.

Па кад је већем тражи,
Дабогда ј' нашао
А то ни теби неће се
Дати на жао.

И буд'те срећни обоје,
Умудрио Вас Бог!
И ти и народ бразилски
На путу жића свог

V

Свет је овај позориште

Свет је овај позориште,
Рекла моја стрина, —
И заиста свет је овај
Вековечна бина.

Сви су људи чланови
Позоришног друштва,
Куд погледаш, завеса
Диже се — ил' спушта.

У Мисиру имаћемо
Скоро таку грају,
Као да им дипломате
»Рабагаса« дају.

Кад се иште да штогод
За народност дамо,
Завеса се подигне, —
»Кир-Јању« гледамо.

Заспи л' човек сиромах,
Њега нешто дави,
Пробуди се и види
Исти — »Сан на јави«.

Где је Србин, где Хрват?
Слого наша, врисни,
Па погледај пародију
»Пријатељи присни«.

Где су права автономна?
Ко их упропасти?
Та »Ђаволски записници«
Најболье ће каз'ти.

Кад запиташ: из Пеште
Шта се ново спрема, —
Наћ ћеш »Сплетке« подоста,
Ал' »Љубави« нема.

Кад зажелиш »Ултимо«
Да се докотура,
Оно није ултимо,
Јер му вичу: ујга!

»У лажи је плитко дно«,
Видим на све стране,
Плитко дно јој, ал' ипак
Неће да усане.

Узалуд се »Равaница
Зида«, мој јуначе,
Све узалуд, кад »Жена«
И »кроз прозор скаче«.

Свуд ћеш видет »Цигане«
»Хусаре«, »Вампире«, —
Ако нису а бини,
Кроз кулисе вире.

У Босни се позоришни
Постигô врхунац:
Сваки дан се претставља
»Војнички бегунац«.

Стихотворац

Све је већем удешено,
  На столицу већ сам сео,
А на столу пред-а мном је
  Табак бео.

Пробао сам два-три пера;
  Најбоље сам изабрао.
Трипут сам се, — кâ што треба —
  Иза ува почешао.

Али лампа слабо гори;
  Подигô сам фитиљ њен,
Метн'о сам је с леве стране,
  Да ми не би сметô сен.

Мастило сам већ промешô.
  Тако ваља. Тако, да.
Сад још песма само фали
  — Па ј' готово све и сва.

Мој комшија Дака

Мој комшија Дака
— Земљица му лака! —
Беше негда кућан
И газда имућан.

А сад често пати
Од жеђи и глади
Мој комшија Дака
— Земљица му лака!

Како може бити
Жедан, гладан Дака,
О коме сам рекô
Земљица му лака!!?

Мој комшија Дака
Још и данас живи
— Земљица му лака!
— Ко се томе диви?

И земља и кућа
И све благо мило,
Све што год је имô,
Све му ј' лако било.

Да је мало теже
— Сам признаје — било,
Да је теже било,
Не би одлетило.

Шта је...

Шта је теби, Јело, —
Што не играш коло?
Тугу срца твога
Ја бих знати волô.

Шта је теби, душо,
Тужна, сетна, јадна?
— Али Јела ћути
Као стена хладна.

Шта је теби, Јело, —
Муку ми не дуљи!?
— »Мани ме до беса,
Ципела ме жуљи«.

Има нешто...

Има нешто што у школи
Ђак по десет пута чује,
Па ипак му тешко пада
Да верује.

Трезна глава тешко схвата
Ту истину.
После на њу сам наиђе,
Ал' при вину.

Ту истину трезан човек
Хоће, неће,
Ал' пијаном посве јасно ј':
Да с' земља окреће.

VI

Једна песма

(Ову песму *Комарац* је давно чуо да је једно друштво певало, али је није од речи до речи запамтио, а то друштво није хтело да му препише — зато овде ставља колико се сећа — али је у оригиналу много лепша и већа.)

(анданте)

Нек се мења променљиво време,
Нек долазе различне системе,
Ет си фрактус илабатур орбис,
Импавидум феријент руине
Нам ће наше помоћи вештине.

(алегро)

Ми смо, роде, твоји претставници,
Ми морамо бити — званичници!

(пијано)

Кад је нужде, ми смо Срби стари, —
Умели би бити и Мађари;

(мајестозо)

Па и Немци још бољи нег' прави —
Још бољи нег' прави — прави.

(пијанисимо)

А нек дођу какви други дани,
Умећемо бити и Цигани.

(фуриозо)

Ми смо сјајни ума светилници,
Ми морамо бити званичници.
Па нек каже сада која кера,
Да немамо стална карактера.

(анданте)

Шта је закон? То су празне речи,
Нама један кô и други звечи.
Ил' гезецблат или корпус јурис, —
Ми велимо каве де футурис.
Језик, народ, — разговори луди,
О томе ће време да пресуди.

(грациозо)

Мили роде, други те не штеде;
Тако ј' време — имаш доста беде.

(кон аморе)

Да те други цвели — то не дамо,
Кад то и ми тако исто знамо.

(фуриозо)

Куцнимо се, премили амици!
Ми морамо бити званичници!

Соло. Глас први.

Моја кеса —
Све друго до беса!

Соло. Глас други.

Златна јака —
Па ево јунака.

Соло. Глас трећи.

Плата цела —
Ето мог начела;

Кор.

Ми смо сјајни ума светилници,
Ми морамо бити званичници!

(свагда капо — ал' фине песме)

Србобрану

Србобране, ова чаша отима се на те, —
Што ти желиш позоришту, Бог нек теби дade.
Да зажмуриш па да заспиш још данашњег данка,
Да ти Бог да десет лета крепка, здрава санка.
Да преспаваш десет лета млађанога века,
Као што си позоришту светово̂ рад лека.
Па кад нам се у сну лепо поправиш, уљудиш,
Сазреш па се изобразиш, тад да се пробудиш.

Нашим старцима

Добри, врли старци наши,
Којима се поносимо,
Жив'те јоште дуго, много,
То вам увек ми желимо!

Ил' већ кад се мрети мора
— То у дужност сваком пада —
Добри, врли старци наши,
Не умир'те барем сада.

Кад сте знали дочекати
Деведесет разних лета,
Придрж'те се још два и три
Међ кукољем овог света.

Јер данас је чудно време,
За живота човек пати,
Али ево и на мртве
Наилазе атентати.

У сандуку мртав лежиш,
Близу гроба, близу циља,
А наметник дође па те
Кô бајаги благосиља.

Како ј' мртвом тешко примат
— Ја бар не бих никад хтео —
Благослова од онога
Кога куне народ цео!

Ил' је теже вама трпет
Што вас мртве тако тлаче
Или сину који, сузан,
Не зна куд ће, не зна шта ће,

Већ на саблаз нама свима
По шаблону доба стари'
— (Бар да није у Застави) —
Анђелићу благодари.

Најновија мода

Зашт' о моди наш лист ћути?
Многи нам чангриза
— Ево, роде, живе моде,
Управ' из Париза!

У Паризу већ се носи,
И даље се шири, —
А та мода налази се
На нови шешири.

Ти шешири могу бити
За сваку сезону;
Ти шешири могу бити
По разном фазону.

Могу бити ужи, нижи,
— А на њима вал;
Могу бити шири, виши,
То је tout egal.

Те шешире можеш купит
Ил' примит на дар, —
Једна справа генијална:
То је главна ствар.

Па кад цура сагне главу
Ништа не зборећи,
Та јој справа вратне жиле
Притисне, пригњечи.

А притисак тај учини
Преко нада свију)
Да цурица порумени
Управ до ушију.

Тако може да се стиди
Неколико сати;
Дигне л' главу, — федер пусти —
Бледило се врати.

Виспрена је ова мисô,
Ја јој не знам мане!
Диван је то проналазак
У данашње дане!

Те шешире зацело ће
Купит свака дама
(Која нема свога стида
Урођена сама).

* * *

Не знам само да л' се ове
Генијалне справке
Могу метут и на неке
Панакамилавке!

Мир

Три су дана васкрсења,
Леп је наук из тог вира,
Дух нас учи шта нам треба, —
Ми слушамо духа м и р а.

И природа зна већ шта ће,
Па топлоти тражи шир;
У стакленој цеви скаче
И Целзије и Ром и р.

Анђелић је то још лане
Узô себи у оквир:
Рекô ј' (мало унијатски)
Рекао је: »С вама м и р!«

И Хрвати мудро чине
— Све то бива ради м и р а —
На Немање мргоде се,
Па уздижу Звоним и р а.

И народи мањи, већи,
Тим се духом поје, сите;
Могу мислит шта снevају
Арбанаси, Мирдите.

Ешпереши, плебаноши
»Јеже писах, писах« веле,
Па да смраде забашуре,
Измирном нас кадит желе.

У Србији министрима
(Макар да су снагом млади)
Мировину њима даше
— Све то бива мира ради.

И поп Јоја с компанијом
Мирољубну песму свира:
Анђелића, — ради мира —
Подигоше ко кумира.

А Ратковић сит већ рата,
(Диван је то мајчин син)
Из празнога намастира
Побегô у мирски чин.

Јаша вели: »Пуст'те, Раци,
Нек вас сваки ђаво дира!
Нек вас гњече, нек вас гуше,
Само Тиси дајте мира.

Нихилисте повешане,
— Ради мира, ради мира —
(Нихилизмус неповешан
Само жмира, само жмира).

Па и Француз нашо ј' себи
Парче Босне, — све рад мира —
И ено га, данас, сутра
У Тунису, код Крумира).

Постепено

Најпре Јаша буде Јакоб,
Кô и Јован — Јанош.
П' онда попа буде поп,
А затим плебанош.

Међутим су наше ћерке
Постале клостерке.

Проте уче како с' греши,
Па постају, ешпереши.

Напослетку ни владика
Неће бити глуп,
Па ево га данас, сутра
Постаће бискуп.

Кад се нико не сећа — мора Стармали

Кад нас посу мајстор Тиса
  Нечувеном оном бруком,
Надасмо се интерпелству
  Са моралним бар **чибуком**.

Зар се тако гнев угаси!
  Зар се тако бол утиша!
Од чибука ни помена, —
  Јао, јао ни *камиша*.

Стари клеветник

Иде лија — цуња, шуња,
Пренемаже с' и превија,
Амо с' шуња, тамо цуња.
  ok једаред не долија.

Пузи гуја, језик плази,
Околину трује свежу,
Ваздух трује а јед бљује,
Док јој једном реп одрежу.

Иде лажа кратким ногам'
Лаже брзо, лаже читко,
Лаже дуго, док не викну:
Стој! У лажи дно је плитко!

Па и онај Турски народ
Онај подли плаћен Муја,
Није ни он ништа друго
Него лија, лажа, гуја.

Плаћали га да нас трује,
Па да с' болна браћа сваде,
А које је служит почô
Сад се сами од њег' гаде.

Муја мути, лија с' шуња,
Лажа лаже, гуја сиче, —
Пештански му Лојд већ виче:
»Пи! Матори клеветниче!«

Прогледајте наши слепци,
Чуј заведен свештениче, —
Лојд Туркосу на глас виче:
»Пи! Матори клеветниче!«

То ј' из പеште Туркос морô
Чут и читат ових дана,
Ако ј' имô јоште маске,
Сад је и та већ здерана.

И не може подлац бити
Све до краја ником мио, —
— Та и Јуда Искар'јотски
Напокон се — обесио.

После височајшег укора

Што је круна рекла,
  То је друга ствар.
И она не тражи
  Ничиј коментар.

Како је речено? —
  Верзије су разне:
Најшиљастије су
  Оне бркомазне.

К а к о је речено
  Нисмо могли чути,
О тој важној ствари
  Званично се ћути.

Ал' што круна рекне,
  Девотно се прима
Но други је рачун
  Са грдаковцима,

Што преплећу речи
  Да направе замку,
И над верним сином
  Прекидају сламку.

Ти који би опет
  Муке дали Христу,
Не допуштају ти
  Имат савест чисту.

Та и оном кога
  На вешала прате,
Допушта се рећи:
  Бог ми душу знаде.

А на тебе дижу
  Хајку ка̂ на звера,
И владици једном
  Та се реч замера.

Ал' савест се не да
  Ишчупат из груди.
Лавежа с' не боји.
  Њој не суде људи.

Чисту савест круна
  Већма штује, љуби,
Нег' сву кивну дреку
  Новинара груби'.

VII
Најновије

»Ко ће да ме разведе,
Од поштене жене
Тај ће и раздрешит
И обвезат мене.

И неће му труд
Бити узалуд, —
Макар да сам крал,
Пристајем на суд«.

Ал' у људи јоште има
Осећаја Божје правде,
Тешко им је да у силу
Против душе своје раде.

»Који неће, доле с њиме,
Стављам друге«.
Ал' ни други неће да су
Греху слуге.

»Е кад неће да кривуда,
Онда мени нема суда;
И ја, ево, својом шаком
Кидам везу, дерем закон.
А ти, Мрашо незакони,
Мом се чуду сад поклони,
Прокламирај развод ови
И, бајаги, благослови«.

Мраша чини покор тај,
Ал' још ствари није крај.

Данашња опозиција у Србији

I „Напредњаци"

Вражје се семе не мења лако,
Подлих ће створова увек бит,
И од тог има Србија

У презирању штит.
Поникне биљка отровна
Где ђаво семе баци,
Имена јесу различна
Данас се зову »напредњаци«.
Има их шака људи
Без срца и без душе,
Зидати не умеју,
Па зато само руше.
Одрекли с' јавна рада,
Па сада кришом рове,
Са онима се грле
Ко'м српска пропаст гове.
Обнажит њине чине
Свакоме лако је — —
Тако је, — тако је

II „Либерали"

Повесница нам прича
Јад што се лако мења, —
И људе чистих смера
Заведу искушења.
Либерал — дично ј' име,
Увек ће ваљати,
И ко се дичи њиме,
Не сме га каљати,
Роду сте своме верни,
Србији љубав дасте,

Па нека вам врлина
На здравој њиви расте.
У чистих либерала
Образ је прва ствар,
Бришите с њега, Бога рад,
Тај »напредњачки« гар.
Сините свешћу поново,
Будите стубац јак,
То од вас иште Србија,
То иште Србин свак.
Није л' вам страшно ако вас
Заступи Благоје — —
Тако је, — тако је

VIII
Врабац

Жив, жив, жив!
Да л' сам зато коме крив
Што сам увек жив?
Жив, жив, жив,!
Или што сам добре воље,
Кад излетим ја напоље,
Из своје зачкољице,
Из меке постељице,
Што јутром рано раним,
Тек гушу да нахраним?
Јест богме, да!
То свако зна,

Да ја нисам ником крив,
Што није овако жив
Кô што сам ја,
Пун весеља.
Нисам ни ја пробисвет,
Ал' је чио мој полет:
Тамо хоћу,
Тамо нећу,
Сад у воћу,
Сад у лећу!
Од шипрага до шипрага
Ја се верем свуд без трага,
Те весело животарим, —
Тим никог не дирам;
Ал' и мене да не дира
Онај дечко вражји,
Што све птице тражи.
Жив, жив, жив, —
Па дабогме, ја сам жив!
Животу се радујем
И кад мало гладујем.
А кад зором газдарица
Пуна, једра, здрава лица —
Весела кô птица,
Узме своју саћурицу
Па изиђе пред кућицу,
Па повиче: пи, пи, пи!
Овам' о'те сви!
Ја на грани скакућем,

Све се ширим, размећем;
Јер кô велим: где су сви,
Ту буди и ти!
Како зрно доле пане,
И ја доле слетим с гране:
Жив, жив, жив!
И ја сам вам жив!
Петли, коке, пилићи,
Ви имате доста,
А јесте ли ради
Дочекат и госта?
Кад ја стечем
Кућу своју,
Зваћу и ја
Браћу моју.
Јест, — врабац
Милостив
На част ће вас звати,
Ако буде жив, жив, жив,
Може и то дочекати.

Кућа у руског сељака

Ала ти је кућа лепа,
Коју сада снег покрива;
Чудно ми је само једно:
Што не видим никог жива.

Ал' знаш зашто, знам већ што,
И вама је Божић сада,
Око дрва божићнога
Скупила се деца рада.

Па срећан вам Божић био,
Добра децо, руски сини!
Појте, појте, весел'те се
Браћо наша у даљини!

Врућина јој

Врућина јој, здраво јој врућина
— Та лето је, милом Богу хвала —
Отишла би реци да се купа,
Али не сме, још је за то мала.

А и што би? — Кад јој ето близу
Поток тече, — то је радост њена,
Вода бистра, провиди се шљунак,
Вода плитка, једва до колена.

Ту је дошла, крај потока села,
Па се смеши и ножице хлади,
То јој годи, то јој боље прија,
Него кад се окупа у кади.

А за леђи ко јој оно стоји?
Гледа као да броји таласе,
Верна куца дошла је са њоме
У случају нужде да је спасе.

Кад већ мора бити, како је боље

Свако мора своме гробу доћи,
Разлика је једна само у том:
Што страшљивац до њега допузи,
Храбар иде к њему главом уздигнутом.

Неколико поука за чување здравља

Подај телу своме
Кол'ко треба хране,
Здраве и ваљане.
Ако не знаш кол'ко му се пише,
Боље малко мање, него малко више.

*

Не сме ти бити пиће,
Не сме ти бити јело
Ни одвише хладно,
Ни одвише врело.

*

Не пиј љута пића,
Не прекраћуј жића,
И лав само воду пије,
Па слабачак није.

*

Од мекана топла хлеба
Клонити се треба.

*

Чуј ме, синко, не пуши,
Здравље своје не руши.

*

Где је доста здрава млека,
Онде ретко треба лека.

*

Чистим телом у чистом руху,
У чистом ваздуху,
Ко се ведар шета:
Здравље своје срета.

IX

Једна честитка

Србину је то у души
У сватови да с' весели,
Да с младенци радост дели,
Да им свако добро жели.

Светозару Милетићу

Дај ти, Боже, стара здравља!
Дај ти, Боже, старе моћи!
Здравље твоје било б' наше
Дан би синô и сред ноћи.

X

Хајдук и соко

У сокола око хајдуково,
У хајдука око соколово.
Соко вреба птицу делкушицу,
Хајдук вреба гиздаву цурицу, —
Свако вреба што му жељи треба.

Синовља освета

Свака сила кад пресили страда,
Пресилио ј' и Џафер-Османе,
Буле своје бичем је шибао,
Дунду свом је очи ископао,
Хрте своје мучио је глађу,
Јадну рају ватром је палио,
Није с' бојô Бога силенога, —
Зазирô је само од једнога,
Од онога Видоја хајдука.
Сад и њега скинуо је с врата,
Јуче га је ухватио жива.
Пресилио ј' Џафер Осман паша, —

Свака сила кад пресили, страда.
Сл'јеп му дундо по гори је лутô,
Налутао а на момче младо,
На млађана Видојева сина,
Што не броји ни петнêст година.
Р'јеч по ријеч, пак се завољеше.
»Очи моје«, говори му дундо,
»Јеси л' пристô да избавиш баба,
Да избавиш, јал' да га осветиш?
Скочићемо Џаферовој кули,
У мене су кључи од ар-врата,
Наћи ћемо пашу у сарају; —
Ево теби ове пушке мале,
Добра ј' пушка, ако је и рука,
Бог ће дати, неће бити мука!«
Не хтје Миле пушке ни да гледи,
Има своју што му више вр'једи.
Сунце сједа иза брсних гора,
Они стигли до пашина двора.
Није сунце још ни скрило лица,
Они с' пењу преко степеница.
Нашли пашу међ' булама б'јелим, —
Сад ћу, браћо, да вас развеселим.
Скочи паша са бичем у руци,
Миле викну: »Овамо, хајдуци!«
Паша бл'једи, — ено га, посрн'о
А кроз прса пројури му зрно.
Доцне стигле три пашине слуге,
Кад већ буле пашу опколише,

Па сад оне њега бичем бију,
Оне бију, слуге им помажу.
Док су гладни хрти благовали,
Опростише Видоја хајдука
Од синџира, од гвоздених мука,
Под'јелише са булама благо,
Па одоше куд је коме драго.
Гори кула, да им св'јетли пута,
Као што су горјеле колибе
Јадне раје са пашина б'јеса. —
А шта дундо, што се њему пише?
Њему нико не поврати вида,
Ал' бар таму с душе своје скида,
Поклони се, па крст прима на се,
Да се бар на оном св'јету спасе. —

Двије се горе поздрављају

Дв'је се горе често поздрављале;
Соко им је носио поздравља,
Све по ноћи, кад сунашце спава,
Кад га неће забољети глава.
»Како ти је, горо Листанијо?«
— »Добро ми је, горо Граналијо,
Страшим Турке а скривам хајдуке.
«Како ј' теби, горо Граналијо?»
— »Добро ми је, посестримо драга,
На прољеће и боље ће бити,
У мени се прикупила војска,

Па се куне: живјет ил' умр'јети,
Ил' живјети како људи живе,
Ил' умријет, сви да јој се диве«

XI
Осокољен

Грана грану надграњује,
Зелени се бор;
Ту је соко гн'јездо свио,
Овдје му је двор.

Ту долази младо момче
Гледат сокола,
Гледа, гледа, и не може
Да се нагледа.

Соколом се побратио,
С њиме другује —
Досада је туговао,
Сад не тугује.

На растанку соколу је
Пјесмом зборио:
»Хвала теби који си ме
Осоколио.

А сад идем, носиће ме
Соколовски лет,
Идем, летим да соколим
Цио српски св'јет«.

XII

Слепачки епиграми

1

Не тражите слогу да нас слабе крепи,
Само вођу да нам заједницу цепи.
Пукло куда пукло, вама вођу само —
Нек се знаде да вас слепаца имамо.

2

Србобран је досад гледô
Да му Срби слепи пођу;
Сад већ мисли успео је —
Па им нађе вођу.

Крескарије

1

Не перите Арапина,
Не трош'те сапуна.
Грозно црн је ко се држи
На леђ'ма шпијуна.

2

Кад се Teufel са Ördeg-ом спари
Онда ђаво —
Може ретерират —
Да посô не квари.

3

Једно не мож' схватит ум
Сиротиње раје:
О т к у д д у ш е о н о м е
К о ј и ј у п р о д а ј е.

4

Моје груди не могу
Донде имат мира,
Док се »коло« Бранково
С а м о лепо свира,
Лепо декламира.

5

Историја осуђује
Да то није лепо:
Копат о ч и људима,
Да слушају с л е п о.

6

Упуј, курјо, упуј де!
Коме се то виче?
Свима оним који сад
На курјаке личе.

7

Креши наше оцило,
Тренутке осветли!
Тим ће можда раније
Запевати петли!

8

Пет стотин' година,
Ком то није школа,
Том се с правом сме наругат
Свака туђа лола.

9

Шта је цркви често ров?
Протежиран богослов.

10

Ко је цркви блудни син?
Ко не мари за свој чин.

11

Ко светињи црни лик?
Недостојан свештеник.

12

Што је цркви удар љут?
Попа силом наметнут.

13

Ал' баш ни тај није спас,
Који мења сваки час.
Народа глас.

14

С неба иде дажда,
А из пакла вражда.
Неће никад дажда
Стигнути до беса,
Ал' неће ни вражда
Стигнут до небеса.

15

Разне земље. Згоде разне.
У народа касе празне,
У министра пуне.
Није свугде тако,
Признајем, дакако,
Али где је тако,
Не треба да с' пљуне,
Не треба да с' куне.
Ту је доста имат свести,
Ту ће народ плесан стрести,
— Са чега? — Са круне.

16

Манимо се малих разлика

Кад нам је што врсно.
Корисно и часно,
Не цепкајмо је ли:
Лепо ил' је красно.

А образу чистом
  Што нам није мило,
Не цепкајмо је ли:
  Т р у л о ил' је г њ и л о.

17

Плева на води.

Плева плива на води,
  Висином се хвали
И дуго ће држат се
  Поврх бара мали'

Плева плива на води, —
  Ал' том има лека:
Вода не сме бара бити,
  Мора бити река.

Плева плива на води —
  Не треба је клети:
Река ће ју текућа
  У неврат однети.

18

Чији ли ће

Чији ли ће медвед
  Набрати се саћа,
У том у љ а н и к у
  Где се подлост плаћа?

Несугласице

I

Најлепшу косу носиш,
То сви ти рећ смемо;
Ал' муж те ипак зове:
»Ћелава моја Фемо!«

II

Гробове многе гњечи
Дебела плоча, јака, —
А на њој пишу речи:
»Земља ти била лака«.

III

Просјаку што да пружи,
То не сме ни да снива;
Ал' ипак ју је зато
Сви зову »милостива«.

IV

»Држте се Срби, слоге;
Неслога ј' авет стара«.
Јух, — те су речи смешне
Из уста новинара.

V

Ручицом с медних уста
Пољупце Ирма баца.
Ох, сачувај нас, Боже,
Од таквих пољубаца!

VI

На *вису* површине
Много је штошта читко.
Ал' кад завириш *дубље*,
Опазиш да је *плитко*.

Епиграмски пабирци

Грабљивац

Што грабљивац има,
Још му није много.
Он све броји шта би
Још зграбити могô.

Доста је једна муза.

Ако ти се једна муза смеши,
Ти Богу не греши;
Не намигуј и на друге, —
Бој се бруке и поруге!
Ко свих девет свладат кани,
То нек тражи на *куглани*.

Заветовања

У невољи човек
И ту лудост има,
Хтео б' Бога да подмити
Својим заветима.

Некад и сад

Некад су, веле, с љубави
Многи разум изгубили
А сада?
А сад, ево, са разума
Љубав пропада.

Одговор Н—у

Желиш два три епиграма,
  Ако бих написат могô;
Епиграм је мучан посô:
  Речи мало, мисли много.

Да си роман заискао
  То ми не би тешко пало;
С романом је сасвим друкче:
  Речи много, мисли мало.

Партаји Сремског Хрвата

Држимо се обичаја,
У томе се много скрива, —
Много странка и партаја
По вођу се свом назива.

Кад је хуке, нек је бруке,
То су наше слоге знаци, —
Партизани попа Куке
Шта су друго већ — кукавци.

Аксиом

»На свету нема празнине!«
  Аксиом је врло леп.
А изнимка жалосна је
  Баш мој џеп.

Из горућег времена

Откако је света, може с' рећи,
Бивало је увек питања горећи;
А обично брига та се 'вако стреса:
»Кад питања горе, — ког ћемо им беса!«
Ал' питања сад су догорела, брале, —
Сад би рекô да се одговори...

Кри-кри-тика

Кад се узме здраво строго:
  Календара ј' у нас много.
Кад се узме још строжије:
  Да видиш и није!

Гледећ' наше удо стање,
  Могло би их бити мање, —
Да се новци штеде.
  Гледећ' луксуз што нас сише:
Могло би их бит и више
  (Само да што вреде.)

Небојша

Одавно се прича
  О Небојши кули,
Још кад деца бесмо
  О њојзи смо чули.

Кула и сад стоји, —
  Зовимо је Стојша.
— Људи нек се диче
  Именом Небојша.

Славни

Девојчице Славна,
Не буд' заборавна!
Сети с', цуро мала,
Да си ми реч дала.

Ал' ако су речи
Празнина што звечи —
Девојчице Славна,
Буди заборавна.

Познаје се

По перју се позна птица;
По клопоту рекавица;
Дан по јутру;
Коњ по ходу;
А девојка
По свом роду!
Прав по челу;
Јак по твору;
Крив по носу;
Луд по збору.

Неће да буде касир

Kolbász János неће више
Да буде касир.
Он се иште у пензију,
Иште се у мир.

Ама зашто? — о томе су
Мњења врло разна,
А у ствари то је зато,
Јер је каса празна.

XIII

Загонетке

1

Дашто ми ти, дашто. Реч сам од три слога,
Виткога сам стаса, рода капларскога.
Мене памте Срби, Руси и Кинези —
Први слог је кратак, налик је на: л е з и!
Оба друга слога погодиће »Рац«,
Кад му кажем да су н а л и к
На мађарски В а ц.
А цео сам п о - т у р и ц а, грдна ми је власт,
Паликуће, обибраве спомињу ми маст.
Ономад ме хтедоше, у славу културе,
Поставити у Србији на место цензуре.

2

Кад сам мушко, сушта сам вредноћа,
И тежак сам богме више пута.
Кад сам женско, сушта сам мекота,
Глинцава сам, лака, суха, жута.
Кад сам мушко, непрестано радим,
Све препоне свалим.
Кад сам женско, дуго ми је време,
Онда лулу палим.
Кад сам женско, по годину дана
У дућану чечим.
Кад сам мушко, дању ноћу хитам,
Сиротињу лечим.

СКРАЋЕНИЦЕ

Бр. к. = Бранково коло за забаву, поуку и књижевност
Вас. = Васа Стајић, одломци Змајеве аутобиографије, Сремски Карловци 1933
Вен. = Венац, књижевни омладински лист
Виј. = Vienac zabavi i pouci
Дело = Дело, наука, књижевност и друштвени живот
Жижа = Жижа (шаљиви лист)
Жиж. = Жижан (календар)
Зас. = Застава, политичке новине
Зб. поз. д. = Зборник позоришних дела
Змај = Змај, свеске за шалу и сатиру
Зора. = Зора, лист за забаву, поуку и књижевност
Јав. = Јавор, лист за забаву и науку
Кал. = Календар
Коло = Коло, књижевни и научни лист
Ком. = Комарац, лист за забаву и сатиру
Међн. = Међневенче I—III, Загреб 1899—1901
Мис. = Мисао, књижевно политички часопис
Нев. = Невен, Чика-Јовин лист
Н. ис. = Нова искра, илустровани лист
Панч. = Панчевац (календар)
Пис. = Писано
Полаж. = Полаженик (календар)

Преод. = Преодница, лист за књижевност и уметност
Прик. = Приклапало (календар)
Рад = Рад (календар)
Седм. = Седмица, лист за науку и забаву
Ср. дом. = Српска домаја, лист за забаву и поуку
Ср. к. г. = Српски књижевни гласник
Стар. = Стармали, хумористично-сатирични лист
Шт. = Штампано

САДРЖАЈ

Проза

I Снохватице:

II и X Прозаиде:

VI Разни чланци:

VII Змај о својим књижевним радовима:

О деци и за децу

Песме

САДРЖАЈ
(по азбучном реду)

Стр.

Стр.

НАПОМЕНЕ

1. Овом свеском завршено је штампање оригиналних песама Змаја Јована Јовановића. У ово издање унесене су све песме до којих се могло доћи, без обзира на њихову песничку вредност, *само ако се поуздано знало да су његове*. У додатак ове десете свеске ушле су и неке песме за које се, после пажљивог испитивања, могло с великом вероватношћу закључити да су Змајеве. Остало је још нештампаних слабијих песама, за које се не би могло с поузданошћу рећи да су Змајеви, али које би ипак могле то бити. Број књига *Сабраних дела* Змајевих ограничен је на шеснаест: десет за оригиналне песме и прозу; шест за преведене и прерађене песме. У последњу књигу ући ће биографија Змајева и расправа о његовом раду; напомене уз поједине песме; разлике између првобитног текста и познијег, унесеног у *Сабрана дела;* објашњења приређивачева о догађајима и личностима и речник непознатијих израза.

Вероватно је да и у овом издању може бити која грешка и омашка, јер се ради тридесет година после песникове смрти. И у издањима рађеним за живота песникова десило се да су као оригиналне песме штампани преводи и прераде, или да је која *туђа* песма унесена као његова, или да су изостале боље песме а штампане слабије, или да су неке песме штампане по двапут у истој књизи. То је лако разумети. Змај је радио на врло много књижевних и политичких листова, календара и алманаха. И радио је под разноврсним шифрама и псеудонимима, којих има *близу две стотине*. О свим великим тешкоћама на које се наишло у овом раду

биће речи у последњој књизи. Овде само износимо један цитат из *Бранкова кола,* год. 1908, бр. 22:

„Ни сам Змај после више година рада није лако могао препознати која је чија песма у „Стармалом", код онако многих потписа и шифара каквима се служио песник".

Приређивач Змајевих *Сабраних дела* биће захвалан познаваоцима Змајеве поезије на обавештењима и исправкама, како би се могло у последњој књизи поправити, ако је учињена која погрешка.

2. Прозни радови штампани у овој свесци сматрани су као оригинални, јер на њима није означено да су превод или прерада. И приповетка **Такав је овај свет** *у Жижи* изашла је као оригинал. Али је приређивач нашао позније у *Комарцу* од 1862, бр. 11 ту причу, али израђену „по М. Какашу" и са друкчијим именима личности. У причици **Не** основна је мисао узета из једне народне приче, али је обрада оригинална.

Којих се обзира држао приређивач при уношењу прозних састава изнеће се у последњој књизи.

3. О песмама из V књиге: **Јоја и гуска** (стр. 15) **Пакосник** (55) и **Са висине** (109) и из VII књ. **Које је боље** (116) биће говора у последњој свесци.

4. Песма **Несрећник** штампана је у V књ. (21 стр.) у скраћеном тексту. Потпун текст изићи ће у последњој књизи.

5. Песме су у ово издање ушле по текстовима у последњим издањима која су изишла за Змајева живота. Разлике од првобитног издања, које су понекад врло велике, јер су изостављене читаве строфе, приказаће се у последњој књизи.

6. Римски бројеви пред песмама у овој X књизи обележавају којој групи песама из девет ранијих књига припада која песма.

ДОПУНЕ »САДРЖАЈА«

I књиге

Песма **На месечини** штампана је и у *Viencu* за 1897 год., бр. 28.

V књиге

Песма **Да сам ја Краљ** штампана је најпре у књизи Дани одмора од Чика Стеве, 1878 г.

VIII књиге

Песме из *„Снохватица"*: **Гром осветник, Поп Лука и Пејван Мемед ага,** и **Изгубљено, нађено** штампане су у *Застави* за 1895 год. и то прва у броју 47 а друге две у 199; **Далифа** и у *Viencu* за 1897. бр. 31, а **Двије горе** у календару *„Рад"* за 1906 год.

Песме из *Девесиља:* **Троједнa молитва** и **Из далека свијета** штампане су у *Зори* за 1898 год. и то прва у броју 7/8 а друга у 9.

ИСПРАВКА

На стр. 75 испред приповетке **Наш Љубомир** место броја IV треба да стоји V.

